

Zarządzanie

Model oczekiwanych strat kredytowych w sprawozdawczości finansowej

Koncepcja i zastosowanie

Maciej Frendzel

Model oczekiwanych strat kredytowych w sprawozdawczości finansowej

Koncepcja i zastosowanie

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Model oczekiwanych strat kredytowych w sprawozdawczości finansowej

Koncepcja i zastosowanie

Maciej Frendzel

Maciej Frendzel – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości
90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Stanisław Hońko

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Izabela Baran

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/SergeyNivens

© Copyright by Maciej Frendzel, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08391.17.0.M

Ark. wyd. 6,7; ark. druk. 7,375

ISBN 978-83-8220-118-5

e-ISBN 978-83-8220-119-2

<https://doi.org/10.18778/8220-118-5>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1	
Koncepcyjne przesłanki ustalania odpisów aktualizujących i tworzenia rezerw w rachunkowości w kontekście ryzyka kredytowego	9
1.1. Pomiar wartości w rachunkowości	9
1.2. Ryzyko i jego uznanie w sprawozdawczości finansowej	15
1.3. Ryzyko kredytowe	20
1.3.1. Ryzyko kredytowe w rachunkowości	22
1.3.2. Pozycje obciążone ryzykiem kredytowym	29
1.3.3. Odzwierciedlenie ryzyka kredytowego w sprawozdaniu finansowym – aspekt koncepcyjny	31
Rozdział 2	
Model oczekiwanych strat kredytowych – kontekst teoretyczny	35
2.1. Model oczekiwanych strat kredytowych a model strat poniesionych	36
2.2. Założenia i oczekiwania jednostki jako podstawa modelu oczekiwanych strat kredytowych (model ECL)	39
2.3. Przedmiotowy zakres modelu	41
2.3.1. Model oczekiwanych strat kredytowych dla ujętych aktywów finansowych	45
2.3.2. Model oczekiwanych strat kredytowych dla zobowiązań i zobowiązań warunkowych	46
2.3.3. Model oczekiwanych strat kredytowych w odniesieniu do zobowiązań do udzielenia pożyczek	48
2.4. Wartość oczekiwana jako podstawa ustalania odpisów na oczekiwane straty kredytowe	50

Rozdział 3

Ustalanie odpisów na oczekiwane straty kredytowe zgodnie z międzynarodowymi regulacjami rachunkowości **53**

3.1. Zasady ustalania odpisów aktualizujących	53
3.2. Niewykonanie zobowiązania	58
3.3. Identyfikacja znacznego wzrostu ryzyka kredytowego	61
3.4. Prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania (PD)	70
3.5. Strata kredytowa	74
3.5.1. Ekspozycja narażona na ryzyko kredytowe	75
3.5.2. Kwoty możliwe do odzyskania	81
3.5.3. Dyskontowanie w procesie szacowania straty kredytowej	84
3.6. Zakres czasowy modelu ECL	86

Rozdział 4

Ujęcie oczekiwanych strat kredytowych **91**

4.1. Aktywa finansowe wyceniane w zamortyzowanym koszcie oraz zbliżone pozycje	91
4.2. Aktywa dłużne wyceniane w wartości godziwej przez inne całkowite dochody	92
4.3. Gwarancje finansowe	95
4.4. Zobowiązania do udzielenia pożyczki	96

Rozdział 5

Wpływ modelu oczekiwanych strat kredytowych na sprawozdania finansowe spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie **99**

Zakończenie	107
Bibliografia	111
Spis tabel	115
Spis schematów	117

Wprowadzenie

Zasady ujmowania pozycji i transakcji oraz ich wycena dla potrzeb rachunkowości mogą być analizowane w różnym kontekście i z różnej perspektywy. Szczególnym obszarem w tym zakresie są zasady ujmowania i ustalania odpisów aktualizujących aktywów oraz zasady ujmowania i ustalania rezerw, które są zróżnicowane dla różnych zasobów, transakcji i zdarzeń w świetle różnych regulacji. Ujęcie odpisów i rezerw może się wiązać z różnymi celami rachunkowości, w tym sprawozdawczości finansowej, i leżącymi u ich podstaw przesłankami, np. utrzymaniem ładu gospodarczo-ekonomicznego, wsparciem efektywnej alokacji kapitału w gospodarce, ochroną określonych interesariuszy lub grup społecznych itp. Ponadto mogą istnieć różne perspektywy ich uwzględniania, np. przyjęcie perspektywy jednostki sprawozdawczej (jej kierownictwa), jej właścicieli, wierzycieli, uczestników rynku itp.

Problematyka wyceny w rachunkowości była podejmowana przez wielu polskich i zagranicznych autorów w różnym kontekście (zob. np. Hendriksen i van Breda, 2002; Barth, 2006; Hitz, 2007; Nobes, 2001; Riahi-Belkaoui, 2004; Ronen, 2008; Whittington, 2008; Walińska, 2009; Gos, 2011; Gmytrasiewicz, 2009; Gierusz, 2009; Hońko, 2013; Karmańska, 2007; 2009; Sawicki, 2009). Niniejsze opracowanie podejmuje kwestie ustalania odpisów aktualizujących i rezerw w odniesieniu do modelu oczekiwanych strat kredytowych, który jest stosowany od 1 stycznia 2018 r. przez podmioty sporządzające sprawozdania finansowe na podstawie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w związku z wejściem w życie MSSF 9 „Instrumenty finansowe”. Model oczekiwanych strat kredytowych wiąże się ściśle z uwzględnieniem w sprawozdaniu finansowym ryzyka kredytowego związanego z instrumentami finansowymi i wprowadza do wyceny element oczekiwań kierownictwa jednostki co do kształtowania się w przyszłości sytuacji makroekonomicznej oraz finansowej kontrahentów.

Na moment złożenia niniejszej publikacji nie są dostępne wyniki badań dotyczących wpływu zastosowania MSSF 9 na sytuację finansową oraz wyniki finansowe jednostek prowadzących działalność gospodarczą w Polsce w kontekście modelu oczekiwanych strat kredytowych. Autorzy podejmujący problematykę instrumentów finansowych sygnalizują istotność przyjęcia MSSF 9 dla podmiotów stosujących

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) (Czajor, 2011; Rówińska, 2015)¹. Na świecie pojawiają się przede wszystkim analizy dotyczące wpływu MSSF 9 na system rachunkowości banków i ich sprawozdania finansowe w wybranych krajach oraz szacowania określonych parametrów związanych z tym modelem (np. Halilbegovic, Šaković, Arapovic-Omerbegovic i Celebic, 2019; Vanek i Hampel, 2017; Gomaa, Kanagaretnam, Mestelman i Shehata, 2019). Podejmowane przez autorów rozważania nie odnoszą się bezpośrednio do koncepcyjnej analizy rozwiązań MSSF 9 w zakresie ustalania odpisów. Na tej podstawie zidentyfikowano istniejącą lukę badawczą, co dało podstawę do postawienia następujących pytań badawczych:

1. Czy i w jakim zakresie rozwiązania MSSF 9 odnoszące się do modelu oczekiwanych strat kredytowych są spójne z pojęciem ryzyka kredytowego?
2. Czy model oczekiwanych strat kredytowych w zakresie ustalania i ujmowania odpisów aktualizujących jest spójny dla różnych pozycji i transakcji, których dotyczy?
3. Czy zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych wpłynęło znacząco na obraz jednostek sprawozdawczych na moment pierwszego zastosowania MSSF 9?

By odpowiedzieć na powyższe pytania, przeprowadzono studia literaturowe, krytyczną analizę regulacji MSSF 9 w zakresie modelu strat oczekiwanych oraz badanie empiryczne bazujące na sprawozdaniach spółek giełdowych. Celem niniejszego opracowania jest prezentacja przeprowadzonych analiz oraz wyników przeprowadzonego badania empirycznego. W kontekście badania empirycznego postawiono dwie hipotezy badawcze:

H1. Zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych wpłynęło znacząco na sytuację finansową większości banków notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) w Warszawie.

H2. Zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych miało ograniczony wpływ na podmioty niefinansowe notowane na GPW w Warszawie.

W celu realizacji postawionych zadań książkę podzielono na pięć rozdziałów. W rozdziale pierwszym zaprezentowano koncepcyjne przesłanki ustalania odpisów aktualizujących i tworzenia rezerw w rachunkowości w kontekście ryzyka kredytowego. Rozdział drugi prezentuje koncepcyjne przesłanki zastosowania modelu oczekiwanych strat kredytowych. W rozdziale trzecim krytycznej analizie poddano parametry stosowane przy szacowaniu oczekiwanych strat kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem spójności metodologicznej ich ustalania. Rozdział czwarty omawia zasady ujęcia odpisów aktualizujących i rezerw na oczekiwane straty kredytowe w sprawozdaniu finansowym. W rozdziale piątym przedstawiono wyniki badań empirycznych oraz zweryfikowano hipotezy badawcze.

---

1 Na moment przekazania niniejszej publikacji do druku dostępne są wyniki badania próbkowego przeprowadzonego przez P. Czajora (2020), które w znacznym stopniu potwierdzają wyniki badania pełnego przedstawionego w rozdziale piątym.

Rozdział 1

Koncepcyjne przesłanki ustalania odpisów aktualizujących i tworzenia rezerw w rachunkowości w kontekście ryzyka kredytowego

1.1. Pomiar wartości w rachunkowości

Pomiar w szerokim rozumieniu to kwantyfikacja polegająca na porównaniu pewnej własności obiektu z numeryczną skalą¹ (Jarugowa, 1990, s. 15). W zależności od przyjętej skali, przedmiotu pomiaru (obiektu) oraz własności podlegającej ocenie pomiar może przybierać różną formę. Pomiar jest jednym z fundamentów rachunkowości, na co wskazuje wielu teoretyków tej dziedziny w przyjmowanych definicjach (Szychta, 1996, s. 21–23). Spośród różnorodnych form pomiaru (w jednostkach względnych lub bezwzględnych, w jednostkach fizycznych i teoretycznych itp.) w rachunkowości szczególne znaczenie ma pomiar wartości wyrażonej w jednostkach pieniężnych, czyli wycena. O znaczeniu wyceny w rachunkowości może świadczyć wyróżnienie paradygmatu wyceny przez Richarda Mattessicha, który wskazał, że głównym zadaniem rachunkowości jest dokonywanie wyceny (Mattessich, 1985, s. 678, za: Szychta, 2008).

Wycena zasobów, zobowiązań i zobligowań jednostki (w tym wobec właścicieli), a także ich zmian oraz przypisanie wartości do określonych pozycji, zdarzeń i transakcji od dziesięcioleci stanowiły obszar zainteresowania zarówno praktyków, jak i teoretyków rachunkowości. Dyskusje i rozważania wzrastają na sile m.in. w kontekście kryzysów finansowych (kryzys lat trzydziestych ubiegłego wieku, kryzys 2007–2010², kryzys, który może być skutkiem wystąpienia COVID-19), powstawania nowych rodzajów zasobów, zobligowań i transakcji (np. instrumenty finansowe, instrumenty pochodne, wartości niematerialne, kryptowaluty,

1 Istnieją różne skale numeryczne (liczbowe), które w różny sposób mogą odwzorowywać właściwości obiektów lub stanów, np. skala nominalna, porządkowa, przedziałowa czy ilorazowa.

2 Zob. np. Andre, Cazavan-Jeny, Dick, Richard i Walton, 2009.

rozliczanie przejęć przedsiębiorstw itp.), rozwoju rynków finansowych i kanałów przepływu informacji, jak i poszukiwania miar wartości alternatywnych wobec kosztu historycznego, których źródłem może być rynek (np. wartości rynkowe, wartości godziwe) bądź założenia i oczekiwania jednostek gospodarczych.

W kontekście sprawozdawczości finansowej wycena to proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich pozycje uwidocznione w sprawozdaniu finansowym (przede wszystkim w bilansie i rachunku zysków i strat) mają być początkowo ujęte i następnie w nim wykazane. Dla potrzeb sprawozdawczości finansowej przedmiotem analizy może być wycena na moment początkowego ujęcia (czasem określana jako wycena początkowa lub wstępna), wycena w trakcie okresu sprawozdawczego (po początkowym ujęciu – określana czasem wyceną bieżącą i odnoszącą się zazwyczaj do ustalania wartości i ich zmian w trakcie okresu sprawozdawczego, czego przejawem może być np. amortyzacja) oraz wycena na dzień sprawozdawczy (określana jako wycena bilansowa).

Od strony koncepcyjnej analiza i zastosowanie określonych parametrów wyceny wiążą się z różnymi wymiarami kształtującymi system rachunkowości w danym otoczeniu jednostki sprawozdawczej oraz w niej samej. Wśród różnych czynników wpływających na wycenę szczególne znaczenie może mieć rola, jaką odgrywa lub jaką ma odgrywać rachunkowość (sama lub poprzez sprawozdawczość finansową) w społeczeństwie i gospodarce³, historyczne uwarunkowania jej rozwoju, kształt systemu gospodarczo-społecznego, podmiot stosujący rachunkowość, cele sprawozdawczości finansowej (kiedy, komu i dla jakich potrzeb ma dostarczać informacji), podejście kierownictwa do odzwierciedlenia sytuacji podmiotu itp. Przykładowo inne cele rachunkowości (i przez to wyceny) mogą pojawić się w przypadku założenia, że rachunkowość ma się przyczyniać do ochrony wierzycieli lub kontynuacji działalności przedsiębiorstw, a inne, gdy rachunkowość ma być zestawem rozwiązań umożliwiających dostarczenie obiektywnych informacji finansowych określonym użytkownikom tejże informacji. W pierwszym ujęciu nacisk w wycenie może być położony na uwzględnienie konserwatywnych, czy wręcz negatywnych scenariuszy. Wycena przy przyjęciu pesymistycznych założeń może sprowadzać się m.in. do ograniczenia w zakresie ujmowania przychodów/dochodów, ustalania wysokich odpisów aktualizujących czy tworzenia rezerw na wszystkie zidentyfikowane czynniki ryzyka, w wyniku czego jednostka gospodarcza będzie wykazywać niższe zyski i przez to ograniczy możliwości ich dystrybucji⁴.

3 Na temat różnych celów i roli rachunkowości w kontekście podejścia bilansowego i wynikowego zob. Frenzel, 2011a.

4 Innym sposobem ograniczania „wypływu” środków z podmiotów (np. w formie dystrybucji zysków) mogą być definicyjne lub regulacyjne ograniczenia w ujmowaniu przeszacowań aktywów i zobowiązań (w tym z wyceny), np. uznanie w wyniku finansowym jedynie zysków z transakcji zrealizowanych, a nie naliczonych księgowo na dzień sprawozdawczy, uznawanie wyłącznie zysków z transakcji z zewnętrznymi podmiotami (np. brak możliwości uznania zysku na transakcji wniesienia aportu do podmiotu zależnego), a w skrajnych przypadkach

Z kolei przyjęcie innej roli rachunkowości (lub samej sprawozdawczości finansowej) w systemie społeczno-ekonomicznym może wymagać innych zasad wyceny. Przykładowo ukierunkowanie sprawozdawczości finansowej na wzmocnienie efektywności alokacji zasobów w gospodarce z wykorzystaniem mechanizmów rynkowych stawia na pierwszym miejscu potrzeby informacyjne dostawców kapitału, którzy kierując się informacją finansową, podejmują decyzje ekonomiczne w zakresie zamknięcia, utrzymania czy rozwijania dotychczasowych inwestycji lub rozpoczęcia nowych, wymiany lub utrzymania kadry zarządzającej itp. Uwypuklenie roli informacji finansowej w bieżącym podejmowaniu decyzji ekonomicznych daje podstawę do wykorzystania parametrów wyceny odzwierciedlających bieżącą sytuację jednostki (np. aktualne wartości rynkowe) lub ukierunkowanych na przyszłość, a nie na dane historyczne, które mogą być nieaktualne i nieprzydatne dla interesariuszy.

W kontekście pomiaru wartości istotnym kryterium wyboru miar wartości dla poszczególnych etapów wyceny (wyceny początkowej, bieżącej i bilansowej) może być cel wyceny oraz jej perspektywa. Przykładowo możliwa jest wycena pozycji lub zdarzeń przy założeniu oczekiwań kierownictwa jednostki (a więc danego podmiotu sprawozdawczego reprezentowanego przez kierownictwo), wycena z perspektywy rynku (wykorzystanie wartości rynkowych), wycena z perspektywy wierzycieli (jaki majątek pozostałby w przypadku problemów finansowych jednostki na zaspokojenie ich potrzeb i jakie są możliwości generowania przepływów w przyszłości) czy właścicieli jednostki sprawozdawczej (jakie zyski ekonomiczne generuje jednostka oraz jakie są szanse i zagrożenia dla wzrostu zysków i wartości podmiotu sprawozdawczego). W zależności od tego, czego ma dotyczyć informacja finansowa (np. bieżącej sytuacji finansowej jednostki bądź wygenerowanych przez nią wyników), możliwe jest podejście wynikowe lub bilansowe⁵.

Przyłożenie różnych wag do celów sprawozdawczości finansowej oraz roli poszczególnych sprawozdań finansowych w odzwierciedlaniu sytuacji finansowej podmiotu stanowi istotny punkt odniesienia co do wyboru i przyjęcia odpowiedniej (jednej lub kilku) koncepcji wyceny. Problem ten uwidacznia się częściowo na przykładzie Polski, gdzie można zidentyfikować różne rozwiązania w zakresie wyceny dla potrzeb przygotowania informacji finansowej, które są stosowane w zależności od wielkości i rodzajów podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Najprostsze rozwiązanie to brak odrębnej sprawozdawczości finansowej i możliwość wykorzystania regulacji podatkowych. Podejście to mogą stosować m.in. osoby fizyczne, spółki cywilne i osobowe osób fizycznych, które nie przekraczają ustawowego⁶ kryterium przychodów. Rozwiązanie to cechuje

---

uznawanie zysków tylko w momencie zrealizowania (zapłaty) określonych pozycji (np. uznawanie zysków z tytułu odsetek w momencie ich zapłaty).

5 Szerzej zob. Frenzel, 2011a.

6 Ustawa o rachunkowości w art. 2 wskazuje, jakie podmioty podlegają jej regulacjom. Oprócz spółek handlowych (i innych jednostek organizacyjnych i prawnych) zapisom ustawy podlegają również osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki cywilne osób fizycznych

się wykorzystaniem miar wartości przewidzianych w regulacjach podatkowych, bazujących głównie na koszcie historycznym, zasadzie memoriału powiązanej z określonymi dokumentami księgowymi⁷ i częściowo zasadzie kasowej (np. w odniesieniu do odsetek).

Drugą grupę podmiotów gospodarczych stanowią te, które podlegają wytycznym ustawy o rachunkowości i w związku z tym podlegają obowiązkowi sprawozdawczości finansowej i stosowania polityki rachunkowości w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (koncepcja *true and fair view* zawarta w art. 4 ust. 1 ustawy o rachunkowości). Ustawa nie definiuje odbiorców informacji finansowej prezentowanej w sprawozdaniach finansowych, koncentrując się na ogólnych i szczególnych zasadach, jakimi powinny się kierować podmioty sprawozdawcze. Rozwiązania ustawowe różnicują podmioty i w zależności od klasyfikacji⁸ wprowadzają zarówno uproszczenia (m.in. w zakresie wyceny), jak i pewne obostrzenia. Przykładem może być zakaz wykorzystania do wyceny aktywów i pasywów wartości godziwej przez jednostki mikro (art. 28a ustawy o rachunkowości) czy możliwość odstąpienia przez jednostki mikro i jednostki małe od zastosowania zasady ostrożności⁹ „przy wycenie poszczególnych składników aktywów i pasywów w zakresie tworzenia odpisów aktualizujących wartość aktywów oraz rezerw na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń” (art. 7 ust. 2b) z wyłączeniami wskazanymi w art. 7 ust. 2c. W wyniku tego zastosowanie ustawy o rachunkowości nie gwarantuje, że dwa identyczne podmioty będą stosować te same zasady wyceny. Z kolei określone grupy podmiotów (np. banki, zakłady ubezpieczeń, towarzystwa funduszy inwestycyjnych itp.) mają często specjalne zasady wyceny i sprawozdawczości finansowej określone w aktach wykonawczych do ustawy o rachunkowości.

Trzecią grupę jednostek sprawozdawczych stanowią podmioty stosujące Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Należą do niej zarówno

---

i przedsiębiorstwa w spadku, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie oraz przedsiębiorstwa w spadku, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro. Pełne dane dotyczące przywoływanych w publikacji aktów prawnych są umieszczone w zestawieniu na końcu tomu.

7 Regulacje podatkowe wykorzystują zasadę memoriału (ujęcie transakcji w momencie jej zajścia, nie zaś w momencie jej płatności), jest ona jednak często powiązana z istnieniem określonych dokumentów księgowych (np. jednostka nie może ująć kosztu do momentu otrzymania dokumentu potwierdzającego transakcję).

8 Dla potrzeb zastosowania regulacji ustawowych można zidentyfikować jednostki mikro, jednostki małe i pozostałe podlegające wytycznym ustawy („normalne”). Co istotne, decyzję o zaliczeniu danego podmiotu sprawozdawczego do grona jednostek mikro lub małych podejmuje organ zatwierdzający (np. zgromadzenie wspólników w przypadku spółki z o.o. bądź sam przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą), a więc jeden z organów spółki będący użytkownikiem sprawozdań finansowych.

9 Na temat koncepcji ostrożnej wyceny w rachunkowości zob. Hońko, 2008.

jednostki, które z mocy regulacji prawnych¹⁰ obligatoryjnie stosują MSSF (np. banki i jednostki, których papiery wartościowe są notowane na rynku regulowanym jednego z krajów członkowskich UE, w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych), jak i te, które skorzystały z możliwości stosowania MSSF (np. banki i jednostki, których papiery wartościowe są notowane na rynku regulowanym jednego z krajów członkowskich UE, w jednostkowych sprawozdaniach finansowych czy podmioty będące członkami grupy kapitałowej, gdzie jednostka dominująca może stosować MSSF). Regulacje międzynarodowe traktują rachunkowość i sprawozdawczość finansową jako zobiektywizowany system informacyjny ukierunkowany na potrzeby informacyjne dostawców kapitału. Informacje finansowe przygotowywane na podstawie MSSF w formie sprawozdań finansowych i informacji dodatkowej mają być przydatne w podejmowaniu decyzji ekonomicznych, powinny zatem odzwierciedlać relacje, zasoby i zobligowania, biorąc pod uwagę ich istotę ekonomiczną. Standardy międzynarodowe przyjmują podejście bilansowe (koncepcję wartości)¹¹ jako podstawę sprawozdawczości finansowej. Oznacza to, że punktem odniesienia przy przygotowaniu sprawozdania finansowego są aktywa (bieżące zasoby ekonomiczne kontrolowane przez jednostkę w wyniku przeszłych zdarzeń – Ramy konceptyjne MSSF, 2018, par. 4.3) i zobowiązania (bieżące zobligowanie jednostki do przekazania zasobów ekonomicznych, istniejące jako rezultat przeszłych zdarzeń – Ramy konceptyjne MSSF, 2018, par. 4.26). Z kolei kapitał własny jest definiowany jako rezydualny udział w aktywach po zaspokojeniu wszystkich zobowiązań (Ramy konceptyjne MSSF, 2018, par. 4.63). Pozycje wynikowe, takie jak dochody (odpowiednio przychody i zyski) oraz koszty (odpowiednio straty) definiowane są jako elementy pochodne wobec definicji aktywów i zobowiązań – są one określane jako zmiany w aktywach lub zobowiązaniach jednostki inne niż wynikające z transakcji z posiadaczami instrumentów kapitałowych (posiadaczami roszczeń do kapitału własnego) występującymi w roli takich posiadaczy. Konsekwencją takiego podejścia jest konieczność wyboru koncepcji wyceny, które będą się wpisywać w odzwierciedlenie ekonomicznej wartości aktywów i zobowiązań jednostki sprawozdawczej oraz zapewniać dostarczenie przydatnych informacji użytkownikom tejże informacji.

Mimo przyjęcia określonego celu sprawozdawczości finansowej, określenia cech jakościowych informacji wpisujących się w realizację postawionego celu oraz koncepcji sprawozdawczości finansowej, MSSF wykorzystują szeroki wachlarz miar wartości do wyceny różnych pozycji bilansowych, a czasem pozabilansowych. Wiele z tych miar w swojej czystej postaci nie uwzględnia wszystkich zmian

10 Obowiązek sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego zgodnie z MSSF przez emitentów papierów wartościowych wynika z rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości (Dz.Urz. WE L 243 z 11.09.2002, s. 1; Dz.Urz. UE, Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 29 ze zm., s. 609).

11 Szerzej zob. Frendzel, 2011a.

zachodzących w jednostce i jej otoczeniu rynkowym, a także oczekiwań rynku lub jednostki co do generowania w przyszłości korzyści ekonomicznych. Kwestia ta ma szczególne znaczenie w związku z faktem, że zarówno aktywa, jak i zobowiązania definiowane są w odniesieniu do zasobów ekonomicznych, które w MSSF (Ramy koncepcyjne, 2018, par. 4.4) określane są jako prawa (ang. *right*) mające potencjał do generowania korzyści ekonomicznych¹².

Wycena aktywów i zobowiązań w kontekście obowiązujących obecnie rozwiązań rachunkowości MSSF wiąże się w koncepcyjnym ujęciu z pomiarem korzyści ekonomicznych – jednostka, wyceniając aktywa, wycenia bieżące zasoby ekonomiczne utożsamiające prawa mające potencjał generowania korzyści ekonomicznych (wyceniając zobowiązania, jednostka wycenia zobligowania do przekazania zasobów ekonomicznych). Wykorzystanie miar wartości, które nie uwzględniają bezpośrednio wszystkich korzyści ekonomicznych, ich zmian, ryzyka ich realizacji lub oczekiwanych zmian w przyszłości (np. kosztu historycznego¹³, amortyzowanego kosztu historycznego, historycznej wartości godziwej korygowanej o amortyzację¹⁴), powoduje, że w procedury określania wartości muszą być wprowadzone mechanizmy pozwalające na odzwierciedlenie niektórych ze wskazanych elementów. Mechanizmami takimi są m.in. odpisy aktualizujące (określane czasem jako odpisy z tytułu utraty wartości) oraz rezerwy. Odpisy aktualizujące gwarantują, że jednostka nie wykazuje majątku (zasobów/aktywów) w wartościach wyższych niż możliwe do zrealizowania korzyści ekonomiczne. Z kolei ustalenie rezerw pozwala na uwzględnienie zasobów ekonomicznych koniecznych do przekazania (obciążeń ekonomicznych), które powiązane są z określonymi korzyściami.

Zarówno w przypadku miar wartości bazujących bezpośrednio na korzyściach ekonomicznych, jak i miar wartości korygowanych jedynie w określonych okolicznościach do parametru odzwierciedlającego korzyści ekonomiczne (np. wycena w koszcie historycznym korygowanym do wartości odzyskiwalnej lub wartości możliwej do realizacji netto) istotnym problemem jest identyfikacja korzyści ekonomicznych¹⁵ i potencjału ich generowania. W związku z tym, że korzyści ekonomiczne nie są wielkością fizyczną, lecz stanowią formę społeczno-ekonomicznego pojęcia, ich występowanie i pomiar obarczone są niepewnością i ryzykiem.

12 Miarą wartości, które uwzględniają bezpośrednio korzyści ekonomiczne, są m.in. wartość godziwa, wartość możliwa do realizacji netto, wartość użytkowa (ang. *value-in-use*) itp.

13 Na przykład wycena pozycji w odniesieniu do nakładów poniesionych na jej pozyskanie (wycena w koszcie historycznym) nie uwzględnia korzyści ekonomicznych oczekiwanych do zrealizowania z tego składnika – szerzej zob. np. Frenzel, 2011b, s. 104–115.

14 W tym amortyzację wszelkich różnic między wartością początkową a wartością w terminie wymagalności, skutkującą systematycznym podwyższaniem wartości.

15 Korzyści ekonomiczne mogą być identyfikowane w rozmaity sposób, np. przez wpływy ze sprzedaży lub potencjalnej sprzedaży danego składnika, wpływy ze sprzedaży produktów wytworzonych z wykorzystaniem danego składnika, możliwości otrzymania spłaty należności wraz z odsetkami, możliwość wykorzystania składnika do uregulowania zobowiązań, możliwość ograniczenia potencjalnych zobligowań itp.

Niepewność oraz ryzyko związane z wyceną danej pozycji mogą być włączone w różnoraki sposób, przy czym do podstawowych rozwiązań należą:

- włączenie ryzyka i niepewności poprzez procedury weryfikacji wartości pozycji na określony moment (zazwyczaj dzień sprawozdawczy), np. ustalenia zasadności ujęcia odpisu/rezerwy i ich ewentualnego ujęcia;
- włączenie ryzyka i niepewności poprzez uwzględnienie go w kalkulacji korzyści (możliwych do zrealizowania lub koniecznych do poniesienia).

1.2. Ryzyko i jego uznanie w sprawozdawczości finansowej

Niepewność co do bieżącej egzystencji i przyszłości towarzyszy ludzkości najprawdopodobniej od momentu ukształtowania się samoświadomości. Działalność gospodarza w bieżącej formie, uformowana przez wieki postępu cywilizacyjnego, mimo dostępu do szerokiej wiedzy i nowoczesnych technologii, cały czas staje przed problemem braku pewności dotyczącym przyszłego funkcjonowania i przyszłych stanów. Niepewność w biznesie może wynikać z różnych przesłanek, z których najważniejsze wydają się: brak wiedzy co do kształtowania się określonych zjawisk ekonomicznych, społecznych czy naturalnych w przyszłości, brak wiedzy o wszystkich możliwych lub potencjalnych skutkach bieżących decyzji, stanów i zdarzeń, brak dostępu do informacji (pełnych lub częściowych) dotyczących bieżącej i przyszłej sytuacji, które umożliwiłyby podjęcie określonych działań, a także brak odpowiednich narzędzi reakcji na wszystkie możliwe scenariusze, które mogą wystąpić. Analizując różne możliwe warianty stanów lub zdarzeń w odniesieniu do określonej ich własności lub czynnika determinującego oraz dokonując ich pomiaru (w tym możliwości ich zaistnienia) na podstawie posiadanej wiedzy i doświadczeń w odniesieniu do przyjętej skali numerycznej lub jakościowej, dokonuje się pomiaru ryzyka. Ryzyko jest zatem miarą oceniającą możliwość lub prawdopodobieństwo wystąpienia określonych stanów bądź zdarzeń, które nie są pewne¹⁶.

Autorzy zajmujący się ryzykiem (zob. np. Jajuga, 2019, s. 17–20) wyróżniają dwa konceptyjne podejścia do ryzyka. Pierwsze z nich wiąże się z wystąpieniem negatywnych stanów albo zdarzeń dla określonego podmiotu, którego ryzyko dotyczy. W takim ujęciu ryzyko wiąże się ze stanami lub zdarzeniami będącymi

16 W literaturze ekonomicznej można znaleźć wiele definicji ryzyka, co pokazuje, że pojęcie to nie jest w pełni jednoznaczne – zob. np. Jajuga, 2019, s. 17–20; Stefański, 2007, s. 11–18; Hutarska, 2010, s. 11–15; Wójciak, 2007, s. 13.

obciążeniem dla jednostki, co w ujęciu finansowo-gospodarczym wiąże się z poniesieniem straty (w tym strat alternatywnych) lub koniecznością podjęcia określonych działań dostosowujących. Drugim koncepcyjnym rozwiązaniem jest uznanie ryzyka za miarę możliwych stanów lub zdarzeń, bez jednoznacznego wiązania ich z negatywnymi następstwami dla jednostki. W tym ujęciu wystąpienie określonego stanu lub zdarzenia w przyszłości, dla którego oceniano możliwość jego wystąpienia, może być zarówno niekorzystna, jak i korzystna (strata lub zysk). W tym ujęciu pojęcie ryzyka ma charakter zobiektywizowany (może mieć wpływ negatywny albo pozytywny). Należy podkreślić, że aby mówić o ryzyku dla danej jednostki, musi się pojawić potencjalny wpływ na ten podmiot w sposób pośredni lub bezpośredni. O wpływie bezpośrednim mówimy wtedy, gdy wystąpienie określonych stanów albo zdarzeń będzie się przekładać bezpośrednio na tę jednostkę gospodarczą. Przykładowo zmiana kursu wymiany walut u podmiotów wykazujących pozycje walutowe oznaczać będzie dla nich określone zyski lub straty. Z kolei wpływ pośredni zachodzi wtedy, gdy zmiana określonego czynnika (wystąpienie określonego zdarzenia lub stanu) spowoduje następstwa dla tego podmiotu w wyniku wpływu innych czynników uzależnionych od czynnika pierwotnego. Na przykład zmiana kursu wymiany waluty może spowodować problemy finansowe kontrahentów jednostki, w wyniku czego mogą oni nie spłacić zobowiązań wobec niej (jednostka nie otrzyma zatem od nich należnych kwot), mimo że sama nie posiada pozycji i nie przeprowadza transakcji w walucie obcej.

Ryzyko towarzyszące działalności gospodarczej może być analizowane w różny sposób i z różnej perspektywy¹⁷. Generalnie ryzyko można dzielić na ryzyko systematyczne dotyczące wszystkich podmiotów w danym otoczeniu (np. na danym rynku) i ryzyko specyficzne, które jest charakterystyczne dla danej jednostki sprawozdawczej i nie dotyczy wszystkich (lub generalnie wszystkich) podmiotów gospodarczych. W zależności od rodzaju prowadzonej działalności, otoczenia zewnętrznego oraz wewnętrznych rozwiązań i uporządkowania jednostka gospodarcza narażona jest na różne rodzaje ryzyka. Przykładowo podmioty prowadzące działalność rolniczą narażone są na ryzyko związane z klimatem (w tym ze zmianami temperatur, opadami deszczu), chorobami roślin/zwierząt, ryzyko rotacji pracowników (w tym ryzyko utraty kluczowego pracownika – ang. *bus factor risk*), ryzyko błędów pracowników, ryzyko operacyjne związane z obsługą roślin/zwierząt, ryzyko rynkowe związane z cenami sprzedaży produktów rolniczych i cenami zakupu materiałów, energii i usług (np. pasz, nawozów, paliw czy energii elektrycznej), ryzyko związane z pożarem, ryzyko związane z uszkodzeniem lub zniszczeniem infrastruktury, ryzyko związane z podatkami, inflacją, ryzyko cyklu gospodarczego, ryzyko finansowe (np. ryzyko płynności przekładające się na ryzyko kontynuacji działalności) oraz wiele innych rodzajów ryzyka.

17 Klasyfikacja ryzyka i jego rodzaje są szeroko dyskutowane w literaturze ekonomicznej – zob. np. K. Jajuga (2019, s. 26–40), W. Żółtowski (2017, s. 28–31).

W rachunkowości (zarówno w regulacjach międzynarodowych, jak i krajowych¹⁸) pojęcie ryzyka nie jest zdefiniowane. W regulacjach MSSF określenie to pojawia się w kontekście definicji poszczególnych rodzajów ryzyka (np. ryzyka finansowego, ryzyka kredytowego, ryzyka stopy procentowej, ryzyka walutowego), które wskazują na różne perspektywy jego ustalania. Tabela 1 obrazuje przykładowe rodzaje ryzyka zdefiniowane w MSSF.

Tabela 1. Wybrane definicje ryzyka uwzględnione w MSSF

Rodzaj ryzyka	Definicja	Standard	Koncepcja
Ryzyko finansowe	Ryzyko możliwej przyszłej zmiany jednej lub więcej stóp procentowych, ceny instrumentu finansowego, ceny towarów, kursu wymiany walut, indeksu cen lub stawek, oceny zdolności kredytowej lub indeksu kredytowego bądź też innej zmiennej, pod warunkiem że zmienna o charakterze niefinansowym nie jest specyficzna dla strony umowy	MSSF 4	neutralna
Ryzyko ubezpieczeniowe	Ryzyko inne niż ryzyko finansowe przeniesione, w myśl umowy, z ubezpieczonego na wystawcę umowy	MSSF 4	neutralna
Ryzyko wygaśnięcia lub trwania umowy	Ryzyko, że druga strona rozwiąże umowę wcześniej lub później, niż spodziewał się tego ubezpieczyciel w momencie wyceny umowy	MSSF 4	negatywna
Ryzyko kosztowe	Ryzyko niespodziewanego wzrostu kosztów administracyjnych związanych z obsługą umowy w odróżnieniu od kosztów związanych ze zdarzeniem objętym ubezpieczeniem	MSSF 4	negatywna
Ryzyko rynkowe	Ryzyko, że wartość godziwa instrumentu finansowego lub przyszłe przepływy środków pieniężnych z nim związane będą ulegać wahaniom ze względu na zmiany cen rynkowych. Ryzyko rynkowe obejmuje trzy rodzaje ryzyka: ryzyko walutowe, ryzyko stopy procentowej i inne ryzyko cenowe	MSSF 7	neutralna
Ryzyko walutowe	Ryzyko, że wartość godziwa instrumentu finansowego lub przyszłe przepływy środków pieniężnych z nim związane będą ulegać wahaniom ze względu na zmiany kursów wymiany walut	MSSF 7	neutralna

18 Określenie „ryzyko” w ustawie o rachunkowości występuje ponad trzydzieści razy, regulacja ta nie wskazuje jednak, co należy przez nie rozumieć.

Tabela 1 (cd.)

Rodzaj ryzyka	Definicja	Standard	Koncepcja
Ryzyko kredytowe	Ryzyko, że jedna ze stron instrumentu finansowego, nie wywiązując się ze swoich zobowiązań, spowoduje poniesienie strat finansowych przez drugą ze stron	MSSF 7	negatywna
Ryzyko stopy procentowej	Ryzyko, że wartość godziwa instrumentu finansowego lub przyszłe przepływy środków pieniężnych z nim związane będą ulegać wahaniom ze względu na zmiany rynkowych stóp procentowych	MSSF 7	neutralna
Ryzyko płynności	Ryzyko wystąpienia trudności w wypełnieniu przez jednostkę obowiązków wynikających ze zobowiązań finansowych, których rozliczenie następuje poprzez dostarczenie środków pieniężnych lub innego rodzaju aktywów finansowych	MSSF 7	negatywna
Inne ryzyko cenowe	Ryzyko, że wartość godziwa instrumentu finansowego lub przyszłe przepływy pieniężne z nim związane będą ulegać wahaniom ze względu na zmiany cen rynkowych (inne niż wynikające z ryzyka stopy procentowej lub ryzyka walutowego), niezależnie od tego, czy zmiany te spowodowane są czynnikami charakterystycznymi dla poszczególnych instrumentów finansowych lub dla ich emitenta, czy też czynnikami odnoszonymi się do wszystkich podobnych instrumentów finansowych będących przedmiotem obrotu na rynku	MSSF 7	neutralna

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSSF.

Wyróżnienie w regulacjach rachunkowości różnych rodzajów ryzyka wiąże się przede wszystkim z szeroko rozumianą działalnością finansową i inwestycyjną, lecz ryzyko pojawia się również w kontekście działalności operacyjnej. Co więcej, niektóre ze wskazanych rodzajów ryzyka mogą być traktowane jako ryzyko operacyjne, na przykład ryzyko kredytowe w instytucjach finansowych może być częścią ryzyka operacyjnego.

Realizując cele postawione przed rachunkowością (a głównie sprawozdawczością finansową), regulacje rachunkowości wymagają określonego traktowania ryzyka¹⁹,

¹⁹ W przypadku niektórych rodzajów podmiotów mogą istnieć dodatkowe regulacje (obok rachunkowości), które nakładają określone wymagania na spółki. Przykładem może być rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie informacji bieżących i okresowych (2018) czy rozporządzenie dotyczące prospektu emisyjnego (2017/1129).

przy czym nie są to rozwiązania ujednoczone i kompleksowe. W sprawozdawczości finansowej identyfikować można różne podejścia do ryzyka, przy czym wiele mechanizmów może być „ukrytych” w innych rozwiązaniach. Podstawowym sposobem uwzględniania ryzyka (konkretnego rodzaju lub grupy różnych rodzajów ryzyka) jest włączenie go w główne procesy i procedury rachunkowości w odniesieniu do pozycji bilansowych i wynikowych: ujmowania, wyceny, usuwania z ksiąg oraz prezentacji i ujawniania informacji. Przykładem włączenia ryzyka w proces ujęcia pozycji bilansowych może być sytuacja, gdy jednostka stosująca MSSF zobligowana jest do ujęcia rezerwy (przy innych warunkach spełnionych), jedynie gdy prawdopodobieństwo zaistnienia zdarzenia powodującego wypływ korzyści ekonomicznych jest większe niż prawdopodobieństwo, że zdarzenie takie nie nastąpi. Innym przykładem jest włączenie oceny ryzyka w proces identyfikowania określonych transakcji, gdy ocenie podlega m.in. zmiana ryzyka dla jednostki w związku z tą transakcją i określoną pozycją. W tym kontekście np. wymiana aktywów niepowodująca zmiany rozkładu ryzyka i korzyści związanych z pozycjami podlegającymi zamianie kwalifikowana jest często jako wymiana, a nie sprzedaż, mimo formy prawnej sprzedaży. Z kolei wymiana powodująca zmianę ryzyka dla jednostki może kwalifikować wymianę do sprzedaży, mimo że formalnie stanowi zamianę, oddanie w użytkowanie itp.

Drugim mechanizmem, w ramach którego może nastąpić uwzględnienie ryzyka, jest wycena, przy czym ryzyko może być uwzględniane bezpośrednio (poprzez włączenie go w proces szacowania określonego parametru wyceny) bądź pośrednio (jako czynnik powodujący przeprowadzenie określonych procedur i zastosowanie określonych miar odzwierciedlających ryzyko). W pierwszym wymiarze miara wartości wykorzystywana w sprawozdawczości finansowej uwzględnia ryzyko związane z daną pozycją. Przykładem może być wycena określonych pozycji w wartości godziwej, która uwzględnia czynniki ryzyka brane pod uwagę przez uczestników rynku. W drugim wymiarze jednostka ocenia ryzyko określonych zdarzeń lub stanów i w przypadku zidentyfikowania określonych przesłanek przeprowadza dalsze procedury, np. ustala odpis aktualizujący. W drugim podejściu ryzyko (jego wystąpienie lub określony poziom) jest zatem czynnikiem determinującym określone procedury wyceny (np. wzrost ryzyka niewypłacalności klienta może powodować konieczność ujęcia odpisu aktualizującego).

Istotnym obszarem uwzględniającym ryzyko w rachunkowości są procedury związane z usuwaniem z ksiąg określonych pozycji. Przewidują one określoną ocenę ryzyka, w celu ustalenia dalszego zaangażowania jednostki w dany składnik aktywów i w zależności od tej oceny (oraz dodatkowych czynników) ewentualne dalsze wykazywanie składnika w bilansie, mimo że został sprzedany lub przekazany kontrahentowi.

Oprócz zasad ujmowania, usuwania z ksiąg (bilansu) oraz wyceny istotnym obszarem uwzględniającym ryzyko (zwłaszcza w drodze przekazywania o nim informacji użytkownikom sprawozdań finansowych) są zasady prezentacji

i ujawniania informacji. Prezentacja oznacza tutaj określone wyodrębnianie lub agregowanie pozycji w poszczególnych sprawozdaniach finansowych (sprawozdaniu z sytuacji finansowej, sprawozdaniu z całkowitego dochodu, rachunku przepływów pieniężnych oraz sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym). W wyniku agregacji (lub rozbicia) użytkownik sprawozdania finansowego może otrzymać informacje o pozycjach charakteryzujących się różnym poziomem ryzyka. Alternatywnym rozwiązaniem jest umieszczanie informacji o ryzyku, na jakie jest narażona jednostka, w informacji dodatkowej. W tej części sprawozdania finansowego mogą się znajdować informacje o rodzajach ryzyka, na jakie jest narażony podmiot, celach i procedurach zarządzania ryzykiem, koncentracji, mechanizmów zabezpieczających, a także ujawnienie dodatkowych analiz obrazujących wpływ ryzyka na sytuację jednostki gospodarczej czy jej poszczególne pozycje. Przykładem dodatkowej analizy może być np. analiza wrażliwości, obrazująca zmiany wartości określonych pozycji w zależności od zmiany czynnika ryzyka (np. analiza wrażliwości dla ryzyka walutowego może obrazować, w jaki sposób zmianie ulega wartość pozycji narażonych na ryzyko walutowe oraz w jaki sposób zmiany te zostałyby ujęte).

Wykorzystywane w rachunkowości mechanizmy uwzględniania ryzyka wpisane w podstawowe procesy (ujmowania, usuwania z ksiąg, wyceny oraz prezentacji i ujawniania informacji) dotyczą określonych rodzajów ryzyka, które w szczególny sposób wpływa na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstwa. Przekłada się to również na ryzyko związane z nieosiągnięciem zakładanych zwrotów z inwestycji przez dostawców kapitału, którzy są głównymi użytkownikami sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia.

1.3. Ryzyko kredytowe

W szeroko rozumianej literaturze ekonomicznej ryzyko kredytowe rozumiane jest w różny sposób, nie jest to zatem pojęcie jednoznaczne. Z. Krysiak (2006, s. 15) prezentuje zestawienie dwunastu różnych definicji ryzyka kredytowego, wskazując, że może się ono wiązać z różnymi czynnikami. Zestawiając te definicje, A. Huterska (2010, s. 20) wyróżniła pięć perspektyw określania ryzyka kredytowego: terminowość, niedotrzymanie warunków w terminie²⁰ (ang. *default*

20 W literaturze przedmiotu różnie tłumaczone jest angielskie pojęcie *default* – np. niedotrzymanie umowy, niedotrzymanie warunków lub niewykonanie zobowiązania. Ze względu na ścisłe powiązanie niniejszego opracowania z regulacjami rachunkowości używane jest w nim określenie „niewykonanie zobowiązania”.

– niewykonanie zobowiązania), brak możliwości spłaty, brak spłaty powodujący stratę dla wierzyciela (banku), zmiana wartości pozycji (powiązanie z rynkiem). Na uwagę zasługuje fakt, że ryzyko kredytowe utożsamiane jest zazwyczaj ze stratą dla jednostki lub niebezpieczeństwem straty (koncepcja negatywna) bądź z niedotrzymaniem warunków umowy (bez bezpośredniego powiązania ze stratą), istnieje jednak także możliwość analizowania go z perspektywy neutralnej (szerzej zob. Jajuga, 2019, s. 36). W takim przypadku ryzyko kredytowe bazuje na wiarygodności kredytowej strony zobowiązanej, co może powodować zyski wraz z korzystnymi zmianami tego ryzyka dla jednostki gospodarczej²¹.

Ryzyko kredytowe można również rozważać w dwóch wymiarach: zewnętrznego ryzyka kredytowego, gdy czynniki generujące ryzyko znajdują się poza jednostką sprawozdawczą (niewykonanie zobowiązania przez dłużnika lub pogorszenie jego wiarygodności kredytowej), lub wewnętrznego (własnego) ryzyka kredytowego, gdy wiarygodność jednostki sprawozdawczej powoduje określone skutki (np. wzrost oprocentowania kredytów zaciąganych w sytuacji spadku wiarygodności kredytowej bądź zmianę wartości wycenianych w wartości godziwej zobowiązań finansowych w przypadku zmian wiarygodności kredytowej jednostki). W takim ujęciu wewnętrzne ryzyko kredytowe może być uznane za element ryzyka płynności.

Od strony ekonomicznej niektórzy autorzy (zob. np. Gwizdała, 2011, s. 66; Matuszczyk, 2018, s. 13; Wiatr, 2011, s. 32) wprowadzają ponadto rozróżnienie na ryzyko kredytowe aktywne (związane z niedotrzymaniem umowy przez dłużników lub stratą wynikającą z tego niedotrzymania umowy) oraz ryzyko kredytowe pasywne (gdy jednostka staje przed problemem dostosowań i związanych z nimi kosztów w przypadku niedotrzymywania umowy przez kontrahentów w wyniku żądania przez nich spełnienia zobowiązań przez jednostkę sprawozdawczą, np. żądania wcześniejszej spłaty depozytów). W ujęciu pasywnym ryzyko kredytowe może być też traktowane jako element ryzyka płynności w rozumieniu możliwości wywiązywania się ze zobowiązań przez jednostkę sprawozdawczą.

W regulacjach prawnych pojawiają się także różne podejścia (definicje) do ryzyka kredytowego. Przykładowo rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych (rozporządzenie 575/2013, art. 271) definiuje ryzyko kredytowe kontrahenta (ang. *counterparty credit risk* – CCR) jako ryzyko niewykonania zobowiązania przez kontrahenta transakcji przed ostatecznym rozliczeniem przepływów pieniężnych związanych z tą transakcją. Z kolei dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności

21 Przykładem może być sytuacja, gdy jednostka sprawozdawcza kupuje papiery dłużne, których emitent w momencie zakupu cechuje się niską wiarygodnością kredytową. Wraz z poprawą jego sytuacji finansowej następuje poprawa wiarygodności kredytowej, co przekłada się na wzrost wartości rynkowej posiadanych papierów.

ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wypłacalność II) (dyrektywa 2009/138/WE, art. 13, par. 32) definiuje ryzyko kredytowe jako ryzyko straty lub niekorzystnej zmiany sytuacji finansowej wynikające z wahań zdolności kredytowej emitentów papierów wartościowych, kontrahentów i wszelkich dłużników, na które narażone są zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji, w postaci ryzyka niewykonania zobowiązania przez kontrahenta lub ryzyka spreadu bądź koncentracji ryzyka rynkowego²². Oznacza to, że ryzyko kredytowe jest inaczej definiowane w regulacjach prawnych dla różnych grup podmiotów gospodarczych.

Inne definicje ryzyka kredytowego mogą przyjmować również regulatorzy systemu finansowego dla określonych grup podmiotów w odniesieniu do określonych obszarów. Przykładowo Urząd Komisji Nadzoru Finansowego zdefiniował ryzyko kredytowe jako ryzyko potencjalnej straty z tytułu niewykonania zobowiązania w określonym w umowie terminie przez klienta lub kontrahenta (Metodyka BION, 2018, s. 33). Podejście takie oznacza, że przedmiotem oceny nie jest samo wystąpienie niewykonania zobowiązania, lecz ryzyko straty wynikającej z niewykonania zobowiązania.

Analiza literatury, regulacji prawnych i wytycznych regulatorów pozwala na stwierdzenie, że rozumienie pojęcia ryzyka kredytowego jest zróżnicowane i w konsekwencji tego nie może być traktowane jako spójna koncepcja możliwa bezpośrednio do wykorzystania w rachunkowości.

1.3.1. Ryzyko kredytowe w rachunkowości

W rachunkowości pojęcie ryzyka kredytowego pojawia się w różnych kontekstach, nie wszystkie jednak regulacje definiują ten element²³. W regulacjach międzynarodowych definicja taka pojawia się w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej – MSSF 7 „Instrumenty finansowe: ujawnianie

22 Ryzyko rynkowe zdefiniowane jest w dyrektywie jako ryzyko straty lub niekorzystnej zmiany sytuacji finansowej, wynikające bezpośrednio lub pośrednio z wahań poziomu i wahań zmienności rynkowych cen aktywów, zobowiązań i instrumentów finansowych (dyrektywa 2009/138/WE, art. 13, par. 31).

23 Polskie regulacje rachunkowości nie zawierają definicji tego pojęcia, mimo że odniesienia do ryzyka kredytowego pojawiają się m.in. w aktach wykonawczych do ustawy o rachunkowości, np. w rozporządzeniu w sprawie instrumentów finansowych (2001), par. 11 ust. 2 pkt 3, par. 40 ust. 1 pkt 8, rozporządzeniu w sprawie rachunkowości banków (2010), Załącznik, część II, pkt 6, rozporządzeniu w sprawie rachunkowości zakładów ubezpieczeń (2016), Załącznik, część II, pkt 1, lit. d. Krajowe regulacje rachunkowości wiążą ryzyko kredytowe m.in. z pojęciem „ekspozycji kredytowych” (obejmujących „bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym) (zob. rozporządzenie w sprawie tworzenia rezerw w bankach (2008), par. 1).

informacji”. Zgodnie z tym standardem ryzyko kredytowe to „ryzyko, że jedna ze stron instrumentu finansowego, nie wywiązując się ze swoich zobowiązań, spowoduje poniesienie strat finansowych przez drugą ze stron”²⁴. Takie ujęcie wpisuje się w negatywne postrzeganie ryzyka i wiąże je z:

- stratą finansową podmiotu będącego stroną instrumentu finansowego (negatywne skutki dla tej jednostki),
- niewykonaniem zobowiązania (brak odpowiedniego wykonania umowy przez drugą stronę instrumentu finansowego)²⁵ oraz
- istnieniem roszczenia (zobowiązania/zobligowania – ang. *obligation*) wynikającego z umowy (instrumentu finansowego) między stronami.

Należy podkreślić, że ryzyko kredytowe w przedstawionym ujęciu to ryzyko straty w wyniku określonego zdarzenia, a nie samo ryzyko wystąpienia tego zdarzenia. Na ryzyko kredytowe składają się zatem dwa elementy: ryzyko poniesienia straty finansowej i ryzyko niewywiązania się ze zobowiązania przez dłużnika. W sytuacji gdy jeden ze wskazanych parametrów jest zbliżony do zera, można ocenić, że ryzyko kredytowe jest zbliżone do zera. Jeżeli wystąpienie niewykonania zobowiązania jest pewne (lub zbliżone do 100%), ryzyko kredytowe jest determinowane przez wysokość ryzyka straty. W takim ujęciu ryzyko kredytowe cały czas istnieje, jeżeli wystąpienie lub wysokość straty nie są pewne. Na przykład złamanie warunków umowy (brak zapłaty) powoduje, że zmaterializowało się ryzyko niewykonania zobowiązania. Mimo że zdarzenie takie można uznać za zdarzenie powodujące „utrata wartości”, w swej istocie nie oznacza ono straty do momentu zmaterializowania się drugiego czynnika – wystąpienia straty finansowej.

W kontekście analizy ryzyka kredytowego szczególne znaczenie ma określenie, co stanowi stratę finansową i kiedy ona występuje. W teorii rachunkowości szeroko rozumiana strata (lub koszt) definiowana jest jako zmniejszenie aktywów lub wzrost zobowiązań skutkujące zmniejszeniem kapitału własnego w drodze transakcji, stanu lub zdarzenia innego niż dystrybucja na rzecz właścicieli. Tak więc instrumenty finansowe, które nie powodują straty dla jednostki gospodarczej w wyniku ich niewykonania przez kontrahenta, nie są narażone na ryzyko kredytowe. Przykładowo umowy terminowe na emisję akcji własnych, które kwalifikowane są do kapitałów własnych w kontekście wskazanej definicji, nie są narażone na ryzyko kredytowe, mimo że brak zrealizowania kontraktu przez kontrahenta (nabycia akcji po określonej cenie) może wywołać negatywne skutki finansowe (np. brak środków pieniężnych na pokrycie zobowiązań). Wynika to z faktu, że kontrakty takie traktowane są jako rozliczane z właścicielami i nie mają wpływu na szeroko rozumiane dokonania jednostki (całkowite dochody), a więc nie tworzą straty finansowej.

24 Definicja w języku angielskim brzmi: „The risk that one party to a financial instrument will cause a financial loss for the other party by failing to discharge an obligation”.

25 W niniejszym opracowaniu niewykonanie zobowiązania jest również zamiennie nazywane zdarzeniem default.

Od strony koncepcyjnej stratę finansową można analizować, przyjmując różne perspektywy i odnosząc się do różnych przesłanek powiązanych z sytuacją finansową dłużnika oraz niewykonaniem przez niego zobowiązania. Pierwszy możliwy wymiar straty wiąże się z bezpośrednim brakiem możliwości realizacji kwot należnych jednostce zgodnie z umową na określony dzień. Wyróżnić tutaj można następujące podstawowe sytuacje:

- brak możliwości zrealizowania jakiegokolwiek należnej kwoty wykazywanej na dzień sprawozdawczy (bądź należnej na mocy umowy w przyszłości), w tym bezpośrednio od dłużnika, w drodze egzekucji z majątku dłużnika, od osób trzecich bądź ze sprzedaży ekspozycji – jednostka nie ma możliwości zrealizowania wykazywanych kwot w żaden sposób. Sytuacja taka prowadzi do przedawnienia i ustania ekonomicznych praw z roszczeń;
- brak możliwości zrealizowania jakiegokolwiek należnej kwoty wykazywanej na dzień sprawozdawczy (bądź należnej na mocy umowy w przyszłości) od dłużnika – jednostka nie ma możliwości zrealizowania wykazywanych kwot w drodze spłaty od dłużnika, ma jednak możliwość zrealizowania ich (w całości lub w części) w drodze egzekucji z majątku dłużnika (w tym wykorzystania zabezpieczeń na majątku dłużnika jak hipoteka);
- brak możliwości zrealizowania jakiegokolwiek należnej kwoty wykazywanej na dzień sprawozdawczy (bądź należnej na mocy umowy w przyszłości) od dłużnika – jednostka nie ma możliwości zrealizowania wykazywanych kwot w drodze spłaty dłużnika, ma jednak możliwość zrealizowania ich (w całości lub w części) w drodze egzekucji z majątku dłużnika (w tym wykorzystania zabezpieczeń na majątku dłużnika jak hipoteka) lub odsprzedaży podmiotom zewnętrznym;
- brak możliwości zrealizowania jakiegokolwiek należnej kwoty wykazywanej na dzień sprawozdawczy (bądź należnej na mocy umowy w przyszłości) od dłużnika – jednostka nie ma możliwości zrealizowania wykazywanych kwot w drodze spłaty przez dłużnika, ma jednak możliwość zrealizowania ich (w całości lub w części) w drodze egzekucji z majątku dłużnika (w tym wykorzystania zabezpieczeń na majątku dłużnika jak hipoteka), sprzedaży należności lub wykorzystania zabezpieczenia osób trzecich (prawa z roszczeń zostają zrealizowane lub przeniesione na stronę trzecią).

Wskazane wymiary straty finansowej związane są z możliwościami realizacji kwot bezpośrednio od dłużnika (w tym z jego majątku), w wyniku sprzedaży pozycji albo realizacji posiadanych zabezpieczeń osób trzecich (np. gwarancji finansowych lub poręczeń)²⁶.

26 Odrębna sytuacja występuje, gdy jednostka jest gwarantem lub poręczycielem podmiotu będącego dłużnikiem innego, na rzecz którego ustanowiono gwarancje lub poręczenie. W takim przypadku jednostka sprawozdawcza jest zobligowana do zapłaty kwot na rzecz beneficjenta gwarancji lub poręczenia, gdy jego dłużnik nie wykona świadczenia. Sytuacja

Oprócz braku możliwości odzyskania kwot z danej pozycji (lub konieczności pokrycia straty beneficjentowi gwarancji) stratę finansową mogą powodować same opóźnienia w spłacie kwot (w odniesieniu do ujętych aktywów), a także konieczność podjęcia dodatkowych działań w celu ich zrealizowania (np. przeprowadzenie procedury windykacyjnej). Straty takie mogą wystąpić na dany moment, nawet gdy istnieją możliwości odzyskania całości lub części należności. Opóźnienia w spłacie mogą mieć różne skutki ekonomiczne dla jednostki gospodarczej, takie jak:

- spadek ceny rynkowej składnika aktywów,
- konieczność pozyskania alternatywnego źródła środków pieniężnych w drodze np. zewnętrznego finansowania lub sprzedaży innych pozycji bilansowych,
- konieczność przeprowadzenia restrukturyzacji w celu uwzględnienia nowej struktury jakościowej aktywów lub zobowiązań wynikających z ich jakości kredytowej,
- utrata korzyści alternatywnych (np. możliwości inwestycyjnych) w związku z brakiem realizacji środków pieniężnych,
- konieczność poniesienia kosztów sprzedaży lub egzekucji pozycji,
- pogorszenie własnej wiarygodności kredytowej przekładające się na wyższe koszty finansowania lub konieczność zmiany struktury portfela.

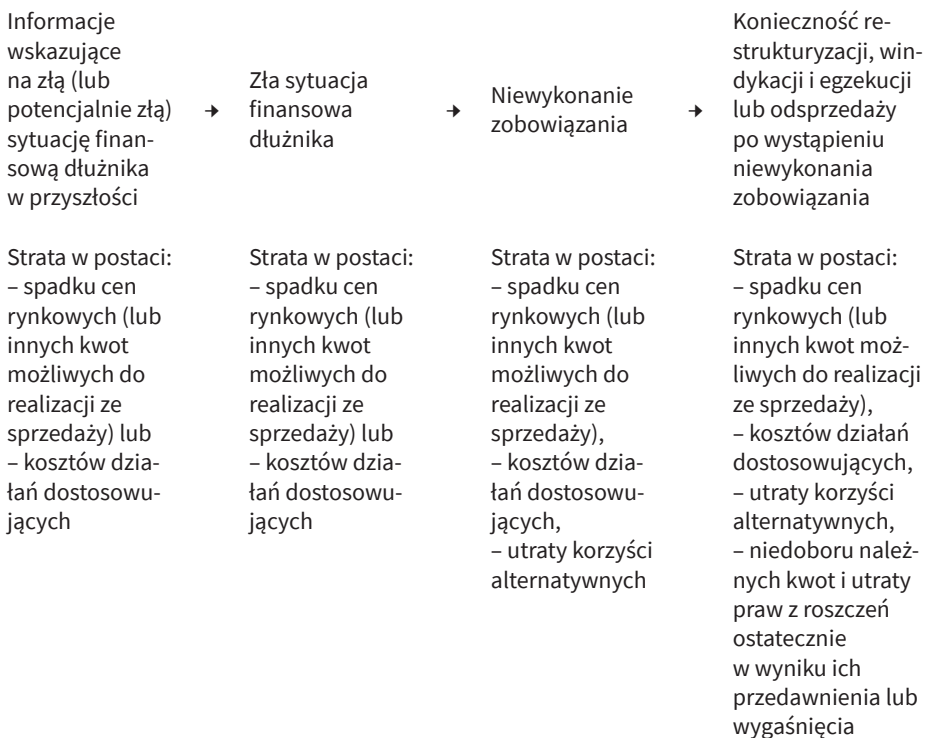
We wskazanych okolicznościach strata finansowa występuje wskutek opóźnienia (lub znaczącego opóźnienia) w zapłacie kwot wykazywanych na dzień sprawozdawczy (w całości lub części), bez względu na potencjalną kompensatę za opóźnienie w realizacji pozycji. Oczywiście w szerszej perspektywie odzyskanie kwoty należnej wraz z rekompensatą za przeterminowanie zapłaty w kwocie przekraczającej oczekiwaną stopę zwrotu na danej pozycji (np. rynkowej stopy zwrotu, historycznej stopy zwrotu lub oczekiwanej przez jednostkę stopy zwrotu) może być korzystne dla jednostki, lecz w zależności od okoliczności sam fakt przeterminowania może wywołać negatywne dla niej skutki (łącznie z jej bankructwem w wyniku braku możliwości uregulowania bieżących zobowiązań).

Strata finansowa może być również rozpatrywana w sytuacji, gdy kontrahent nie złamał jeszcze warunków umownych (np. termin zapłaty jeszcze nie nastąpił), dostępne są jednak informacje wskazujące na jego problemy finansowe (złą sytuację finansową). Do informacji takich mogą należeć m.in.: brak obsługi innych zobowiązań przez dłużnika (w tym liczne postępowania komornicze w związku z niewykonaniem innych zobowiązań), znaczący wzrost zadłużenia, znaczące straty finansowe, bankructwa wśród dłużników lub kontrahentów dłużnika,

---

taka różni się od przedstawionych powyżej kontekstem przepływu środków pieniężnych – jednostka zobligowana jest do zapłaty poręczenia lub gwarancji, w związku z czym strata występuje jako konieczność wydatkowania środków pieniężnych, a nie jako brak możliwości zrealizowania wykazywanych lub umownie należnych kwot.

niekorzystne wyroki sądowe lub decyzje administracyjne nakładające na dłużnika znaczące kary lub odszkodowania, trudna sytuacja branży dotkniętej skutkami recesji itp. W zależności od okoliczności informacje takie mogą wymusić określone działania jednostki, np. konieczność sprzedaży składnika, żądania jego wcześniejszej spłaty, restrukturyzację pozycji (wydłużenie terminów spłat), konieczność zmian w zakresie zarządzania daną pozycją itp., a także określone skutki rynkowe, np. zanik rynku powodujący brak możliwości odsprzedaży składnika czy spadek ceny rynkowej dla posiadanych aktywów. Strata taka nie jest spowodowana niewypełnieniem zobowiązania przez kontrahenta, lecz oczekiwaniami (ryzykiem) co do takiego niewypełnienia w przyszłości (terminy spłaty należnych kwot nie zostały jeszcze złamane). W tym wymiarze przedmiotem oceny jest potencjalna zła sytuacja finansowa w przyszłości wynikająca z przewidywanych lub zaistniałych zdarzeń. Strata taka może się wiązać np. ze spadkiem ceny rynkowej posiadanej pozycji, koniecznością podjęcia działań restrukturyzacyjnych lub zabezpieczających daną pozycję, z którymi związane są dodatkowe koszty. Schemat 1 obrazuje różne wymiary straty finansowej związanej z przewidywaną sytuacją dłużnika i możliwością realizacji kwot.

Schemat 1. Strata finansowa w kontekście sytuacji dłużnika i możliwości realizacji określonych kwot

Źródło: opracowanie własne.

Koszty działań dostosowujących mogą przyjmować różną formę w zależności od okoliczności, w jakich znajduje się dana jednostka sprawozdawcza. W przypadku oczekiwanych negatywnych zmian w sytuacji finansowej dłużnika koszty takie mogą się sprowadzać do pozyskania dodatkowego zabezpieczenia lub minimalizacji strat w postaci sprzedaży pozycji lub wstrzymania dodatkowego finansowania dłużnika. W sytuacji zmaterializowania się niewykonania zobowiązania koszty działań dostosowujących mogą oznaczać konieczność wyprzedaży majątku z ekonomiczną stratą, koszty pozyskania zewnętrznego finansowania, koszty postępowań windykacyjnych i egzekucyjnych, straty związane z wartością pieniądza w czasie wynikające z opóźnień w realizacji należnych kwot itp.

W ujęciu obiektywnym ustalenie, czy strata finansowa w postaci nieodzyskania należnych kwot i utraty praw z roszczeń rzeczywiście wystąpiła, jest zazwyczaj możliwe dopiero po upływie pewnego czasu i np. po przeprowadzeniu działań egzekucyjnych lub sprzedaży składnika. Warto zauważyć, że w niektórych przypadkach kwoty zrealizowane w związku z przeterminowaniem pozycji mogą uwzględniać kompensatę za przeterminowanie (np. odsetki karne, kary umowne, odsetki „ustawowe”), które w pełni pokryją nakłady poniesione na odzyskanie kwot, a także zapewnią rekompensatę za odroczenie płatności. W związku z tym można identyfikować dwa momenty ustalania straty finansowej: bieżące oraz całościowe, przy czym bieżąca ocena straty finansowej może uwzględniać straty poniesione do danego dnia bądź straty poniesione do danego dnia z uwzględnieniem przyszłych oszacowanych odzysków. Bieżące straty oszacowane z uwzględnieniem przyszłych oszacowanych odzysków mogą się różnić od ostatecznych kwot uzyskanych na rozliczeniu danej pozycji, które są ustalane na moment jej zamknięcia (np. sprzedaży lub wygaśnięcia roszczeń).

W kontekście ryzyka kredytowego zasadnicze znaczenie ma moment uznania straty finansowej, ponieważ oznacza on ustanie „ryzyka poniesienia straty” i „powstanie straty”. Moment powstania straty można identyfikować, odnosząc się do różnych przesłanek i czynników, w związku z czym mogą istnieć różne konceptyjne podejścia do uznania, do kiedy występuje ryzyko poniesienia straty, a kiedy sama strata. Rozpatrując dwa skrajne podejścia, można uznać, że strata finansowa powstaje już w momencie wystąpienia zdarzeń lub stanów wskazujących na przyszłe problemy finansowe dłużnika i ten moment oznacza powstanie straty finansowej (np. ze względu na spadek wartości rynkowej). Na przeciwnym biegunie leży moment realizacji (np. sprzedaży), przedawnienia lub wygaśnięcia praw ekonomicznych wynikających z roszczeń²⁷. Między tymi skrajnościami leży cały wachlarz sytuacji i zdarzeń, gdy można zidentyfikować stratę finansową

27 Sytuacje takie mogą obejmować decyzję sądu o wstrzymaniu (niekontynuowaniu) procedur związanych z upadłością (w tym po częściowym zaspokojeniu wierzycieli z masy upadłego) lub decyzję sądu o niepodejmowaniu procedur związanych z bankrutem dłużnika ze względu na brak majątku wystarczającego na przeprowadzenie tych procedur.

związaną z rzeczywistym lub potencjalnym niewypełnieniem zobowiązania, np. spadek ceny rynkowej w związku z problemami finansowymi dłużnika lub niewykonaniem zobowiązania przez dłużnika, brak możliwości sprzedaży danej pozycji na rynku za kwotę zbliżoną do należnej ze względu na sytuację dłużnika, zaciągnięcie dodatkowego finansowania w wyniku opóźnień w otrzymaniu należnych kwot, podjęcia działań restrukturyzacyjnych lub sprzedaż (lub wystawienie na sprzedaż składników majątkowych), moment, gdy następuje opóźnienie w spłacie i kompensata należna za opóźnienie nie pokrywa oczekiwanej stopy zwrotu, utrata możliwości inwestycyjnych ze względu na brak zasobów itp.

Na uwagę zasługuje również wymiar określania straty – jej podstawą mogą być obserwowalne (rynkowe) zmiany wartości danego składnika, rzeczywiste różnice między kwotami należnymi i zrealizowanymi (np. z odzysku) bądź oczekiwania jednostki (kierownictwa) co do możliwości realizacji zabezpieczeń, egzekucji z majątku dłużnika lub sprzedaży.

Różnorodność sytuacji i zdarzeń, z którymi można wiązać wystąpienie straty finansowej, powoduje, że nie istnieje jeden uniwersalny „nośnik” straty. Za zdarzenie takie można uznać oczywiście niewypełnienie zobowiązania (ze względu na problemy finansowe dłużnika), samo jednak wystąpienie opóźnienia w zapłacie nie musi spowodować straty finansowej. Może to wynikać m.in. z naliczenia odsetek „karnych” za opóźnienie, które z perspektywy jednostki (przy założeniu ich ściągłości, np. z egzekucji z majątku) mogą być korzystniejsze niż w przypadku otwarcia nowej wierzytelności. Jak zauważono wcześniej, ryzyko niewypełnienia zobowiązania przez dłużnika nie jest tożsame z ryzykiem poniesienia straty finansowej w związku z takim zdarzeniem. Pozwala to na konkluzję, że ryzyko niewykonania zobowiązania (default) nie jest ryzykiem kredytowym w kontekście definicji zawartej w MSSF 7, ponieważ ryzyko kredytowe inkorporuje ryzyko poniesienia straty finansowej, podczas gdy ryzyko niewykonania zobowiązania samo w sobie nie uwzględnia tego elementu.

Strata finansowa nie jest zdefiniowana w regulacjach rachunkowości, w związku z czym – jak pokazano na schemacie 1 – istnieją możliwości różnej jej interpretacji. Strata finansowa powstała w wyniku niewykonania zobowiązania (zidentyfikowana w wyniku materializacji ryzyka kredytowego) bądź powiązana z ryzykiem niewykonania zobowiązania nie jest w regulacjach rachunkowości tożsama ze zbliżonym pojęciem – „straty kredytowej”. Wynika to z kilku okoliczności. Po pierwsze, strata kredytowa definiowana jest jako „różnica między wszystkimi wynikającymi z umowy przepływami pieniężnymi należnymi jednostce zgodnie z umową i wszystkimi przepływami pieniężnymi, które jednostka spodziewa się otrzymać (tj. wszystkie niedobory środków pieniężnych), dyskontowana według pierwotnej efektywnej stopy procentowej (lub efektywnej stopy procentowej skorygowanej o ryzyko kredytowe dla zakupionych lub utworzonych składników aktywów finansowych dotkniętych utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe)” (MSSF 9, Załącznik A). Wskazana definicja nie artykułuje

niewykonania zobowiązania jako przyczyny powstania niedoborów środków pieniężnych, w związku z czym (z perspektywy samej definicji) mogą wystąpić przesłanki niezrealizowania kwot z innych przyczyn niż sytuacja finansowa dłużnika (np. z powodu ograniczeń nałożonych przez organy danego państwa na spłaty pożyczek).

Po drugie, w przedstawionym ujęciu strata kredytowa wiąże się z niedoborami, jakie są oczekiwane przez jednostkę w wyniku zestawienia kwot jej należnych z wynikającymi z umowy, i nie uwzględnia m.in. spadku ceny rynkowej pozycji czy faktu, że strata finansowa może wystąpić, gdy kwota kompensaty z tytułu opóźnienia zwrotu kwoty należnej nie pokrywa bieżącej oczekiwanej (a nie historycznej) stopy zwrotu.

Na uwagę zasługuje również fakt, że strata kredytowa jest rozpatrywana z perspektywy oczekiwań jednostki co do realizacji określonych kwot, podczas gdy strata finansowa może uwzględniać czynniki zobiektywizowane.

W związku z brakiem definicji pojęcia „straty finansowej” można rozważać utożsamienie tego pojęcia z pojęciem „straty kredytowej”. W takim jednak przypadku ryzyko kredytowe nie obejmowałoby potencjalnych strat związanych ze zmianami cen rynkowych danego instrumentu, a także większości kosztów alternatywnych i wielu kosztów działań dostosowujących, które mogą towarzyszyć zarządzaniu określonym portfelem. Podejście takie pozwoliłoby jednak na ujednoczenie nomenklatury wykorzystywanej w MSSF.

1.3.2. Pozycje obciążone ryzykiem kredytowym

Definicja ryzyka kredytowego uwzględnia istnienie roszczenia (zobowiązania/zobligowania) wynikającego z instrumentu finansowego (umowy) jako podstawowego czynnika rodzącego ryzyko kredytowe. Brak instrumentu finansowego lub wynikającego z niego zobligowania (roszczenia) eliminuje daną pozycję lub transakcję z jego zakresu definicyjnego. W związku z tym ryzyko kredytowe wiąże się przede wszystkim z wszelkiego rodzaju dłużnymi aktywami finansowymi, takimi jak należności z tytułu pożyczek i kredytów, należnościami z tytułu dostaw i usług, wpłaconymi i zwrotnymi kaucjami pieniężnymi, dłużnymi papierami wartościowymi, środkami pieniężnymi posiadanymi na rachunkach bankowych i lokatach itp., które wypełniają definicję aktywów finansowych. Od strony koncepcyjnej zakres definicji ryzyka kredytowego może rodzić jednak wątpliwości w odniesieniu do innych instrumentów, które choć tworzą relację zobowiązaniową, stanowią instrumenty wtórne wobec tworzących dług (lub inne zobligowanie). Przykładem takich pozycji są m.in. gwarancje i poręczenia, gdy jednostka, jako strona trzecia, poręcza lub gwarantuje wierzycielowi wykonanie określonych instrumentów finansowych przez dłużnika (stronę zobowiązaną). Gwarancja taka może być udzielana na podstawie umowy zawieranej między dłużnikiem (lub

reprezentującą go stroną), beneficjentem gwarancji (wierzycielem) i gwarantem, bądź też między wierzycielem i gwarantem²⁸.

Zawarcie gwarancji oznacza istnienie dodatkowego (wtórnego²⁹) instrumentu finansowego, w związku z czym można zidentyfikować odrębne obszary ryzyka kredytowego dotyczące powiązanych transakcji. Pierwszy obszar to ryzyko kredytowe powstające na podstawowym instrumencie finansowym, np. należności, obligacji itp. Drugi obszar to ryzyko kredytowe związane z gwarantem, który może nie mieć wystarczających środków na pokrycie zagwarantowanej kwoty w razie niewykonania zobowiązania głównego przez dłużnika. Ryzyko związane z niewykonaniem zobowiązania (i stratą) pojawi się zatem u wierzyciela w dwóch wymiarach:

- dłużnik nie wykonał roszczenia;
- gwarant nie pokrył straty powstałej na pierwotnym roszczeniu.

Od strony koncepcyjnej ryzyko straty ponosi również gwarant, który ma pokryć, tj. „przejąć” – stratę wierzyciela w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika. Rozwiązanie takie spowoduje dla niego stratę, jednak strata ta nie wynika bezpośrednio z pierwotnego instrumentu finansowego i pierwotnego zobowiązania, lecz z zawartej umowy gwarancji. Taki rodzaj ryzyka nie wpisuje się wprost w definicję ryzyka kredytowego odnoszącego się do określonego instrumentu finansowego, którego niewykonanie rodzi stratę dla jednej ze stron tego konkretnego instrumentu³⁰, mimo to jednak w kontekście wymagań MSSF wystawione gwarancje finansowe definiowane są w odniesieniu do ryzyka kredytowego.

W związku z definicyjnym powiązaniem ryzyka kredytowego z instrumentami finansowymi koncepcyjnie dotyczy ono tych pozycji, które wypełniają definicję takiego instrumentu³¹. Podstawowym kryterium identyfikacji instrumentów finansowych jest istnienie kontraktu (umowy), z którego wynikają określone prawa i obowiązki dla stron umowy. W sytuacji gdy dane roszczenie wobec innego podmiotu nie wynika z umowy, nie można zidentyfikować instrumentu finansowego, a w konsekwencji ryzyka kredytowego w rozumieniu MSSF. Przykładem mogą

28 W drugim ujęciu gwarant może występować jako podmiot ubezpieczający bądź może mieć określony interes ekonomiczny z udzielenia gwarancji (np. spółka matka poręcza kredyt spółce córce).

29 W tym kontekście należy wspomnieć, że gwarancje finansowe wypełniają zazwyczaj definicję instrumentu pochodnego, ponieważ przewidują rozliczenie w przyszłości, ich wartość jest uzależniona od wartości innego instrumentu finansowego (podstawowego) oraz nie wymagają znaczącej inwestycji początkowej. Ze względu na specyfikę gwarancji finansowej użyto tutaj terminu „wtórny” zamiast „pochodny”.

30 Uwidacznia się to poprzez użycie w definicji określenia „strony”, które wiąże się z danym instrumentem finansowym (pierwotnym).

31 Dla potrzeb MSSF instrument finansowy to „każdy kontrakt, który skutkuje powstaniem składnika aktywów finansowych u jednej jednostki i zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego u drugiej jednostki” (Międzynarodowy Standard Rachunkowości (MSR) 32, par. 11). Zbliżoną definicję zawiera ustawa o rachunkowości.

być tutaj należności od agencji rządowej wynikające z mocy prawa, a nie umów, należne odszkodowania zasądzone przez sądy, wynikające np. ze szkód spowodowanych przez kontrahentów, pracowników lub strony trzecie, czy kontrakty towarowe, czyli umowy na dostawy dóbr lub usług w przyszłości, gdy przedmiotem dostawy jest rzeczywiste przekazanie rzeczonych dóbr lub usług³².

Definicja ryzyka kredytowego nie obejmuje wszystkich instrumentów finansowych wykazywanych jako aktywa jednostki. Ze względu na konieczność istnienia zobowiązania (w tym potencjalnego zobowiązania) ryzyko kredytowe nie wiąże się z instrumentami finansowymi, w których nie istnieje stosunek zobowiązaniowy, m.in. akcji i udziałów, które ustanawiają udział w danym podmiocie, lecz nie tworzą jego zobligowania do jakichś świadczeń na rzecz posiadacza. W konsekwencji tego ryzyko straty w związku z bankrutem emitenta określonych instrumentów kapitałowych nie wchodzi w zakres definicji ryzyka kredytowego.

Na ryzyko kredytowe narażone są instrumenty finansowe, w przypadku których zobligowanie jednej ze stron wobec drugiej już istnieje (należności, dłużne papiery wartościowe, zaliczki na otrzymanie aktywów finansowych itp.), jak i te, w przypadku których zobligowanie takie może dopiero wystąpić w określonych okolicznościach w przyszłości. Do drugiej grupy należą wszelkie instrumenty pochodne, posiadane gwarancje finansowe, zobowiązania do udzielenia pożyczek, czyli te umowy, które określają prawa lub obciążenia dla jednostki gospodarczej i potencjalnie mogą przyczynić się do jej strat finansowych.

Należy podkreślić, że omawiana definicja ryzyka kredytowego nie wiąże go jedynie z istnieniem zobowiązania pieniężnego (rozliczanego w środkach pieniężnych) – jednostka jest narażona na ryzyko kredytowe, jeśli jest narażona na stratę w związku z jakimkolwiek niewykonaniem przez kontrahenta zobowiązania wynikającego z instrumentu finansowego, np. z niedostarczeniem aktywów finansowych, w tym również dla strony trzeciej.

1.3.3. Odzwierciedlenie ryzyka kredytowego w sprawozdaniu finansowym – aspekt koncepcyjny

Ryzyko kredytowe można uwzględnić w sprawozdawczości finansowej w różny sposób w zależności od założonych celów i przesłanek. Do podstawowych podejść należą:

- uwzględnienie ryzyka kredytowego poprzez włączenie jego aspektów w procedury ujmowania pozycji bilansowych,
- uwzględnienie ryzyka kredytowego poprzez włączenie go w procedurę wyceny początkowej, bieżącej i bilansowej,

32 W odniesieniu do kontraktów towarowych ryzyko kredytowe dla jednostki gospodarczej w rozumieniu MSSF pojawi się dopiero w momencie zrealizowania świadczenia na rzecz kontrahenta, które ustanowi prawa jednostki do określonych świadczeń na jej rzecz.

- uwzględnienie ryzyka kredytowego w dokonaniach jednostki poprzez korekty pozycji bilansowych, w tym kapitałów własnych,
- ujawnienie informacji na temat ryzyka kredytowego w informacji dodatkowej.

W odniesieniu do ujmowania pozycji bilansowych ryzyko kredytowe może być zasadniczym kryterium identyfikacji możliwości ujęcia aktywów lub konieczności ujęcia zobowiązań. W kontekście aktywów możliwość realizacji pozycji może być znaczącym czynnikiem brany pod uwagę w momencie jej początkowego ujęcia. Wynika to z faktu, że podstawowym kryterium ujęcia składnika aktywów jest możliwość zrealizowania na nim korzyści ekonomicznych. Brak możliwości realizacji korzyści może wystąpić m.in. wtedy, gdy jednostka zrealizowała transakcję sprzedaży (dostawy lub usługi), lecz nie można oczekiwać zapłaty ze względu na wysokie ryzyko niewywiązania się z umowy przez kontrahenta. Analogicznie udzielenie pożyczki podmiotowi bez możliwości jej odzyskania oznacza brak możliwości ujęcia składnika aktywów, mimo że istnieje umowne prawo do zwrotu pożyczonych kwot. Sytuacje takie oznaczają brak ujęcia składnika aktywów ze względu na ryzyko kredytowe – jednostka (mimo prawnego istnienia wierzytelności) nie może oczekiwać realizacji przyszłych płatności ze względu na oczekiwane lub rzeczywiste niewykonanie zobowiązania.

O ile w przypadku ujmowania aktywów ryzyko kredytowe może ograniczać możliwość ujęcia takich pozycji, o tyle w przypadku zobowiązań ryzyko kredytowe może wymuszać ujęcie zobowiązań. Sytuacja taka dotyczy m.in. gwarancji lub poręczeń wykonania określonych umów udzielanych beneficjentowi gwarancji (poręczenia). Ujęcie zobowiązania może wynikać z zaistnienia ryzyka kredytowego (przystąpienia do umowy) lub przekroczenia założonego poziomu prawdopodobieństwa, np. 50%, gdy zapłata poręczenia jest bardziej prawdopodobna niż brak takiej zapłaty.

Innym narzędziem odwzorowania ryzyka kredytowego w sprawozdawczości finansowej jest wycena. Uwzględnienie ryzyka kredytowego może nastąpić zarówno przy wycenie początkowej (na moment początkowego ujęcia), jak i bilansowej (okresowej), przy czym istnieją różne rozwiązania w tym zakresie. W celu uwzględnienia ryzyka kredytowego przy wycenie aktywów możliwe jest np.:

- dyskontowanie przyszłych (oczekiwanych, szacowanych lub umownych) przepływów pieniężnych stopą procentową uwzględniającą ryzyko kredytowe kontrahenta,
- przemnażanie wartości pozycji o prawdopodobieństwo jej realizacji,
- ustalanie średniej ważonej wartości pozycji, gdzie wagą alternatywnych rozwiązań jest prawdopodobieństwo realizacji pozycji,
- wycena pozycji w wartościach bieżących uwzględniających ryzyko kredytowe (np. wartości godziwej, wartości rynkowej, wartości możliwej do realizacji netto, wartości użytkowej itp.),
- ustalanie odpisów aktualizujących ze względu na ryzyko kredytowe.

Uwzględnienie ryzyka kredytowego w kontekście wyceny rezerw (zobowiązań) może przebiegać w zbliżony sposób – jednostka, szacując kwotę rekompensat, do których będzie zobligowana w związku z niewykonaniem zobowiązania przez kontrahenta, może:

- szacować przyszłe płatności, przemnażając ich wartości o prawdopodobieństwo ich zapłaty;
- ustalać średnią ważoną wartość pozycji, gdzie wagą alternatywnych rozwiązań jest prawdopodobieństwo zapłaty kwot;
- wyceniać pozycje w wartościach bieżących (np. wartości godziwej, wartości rynkowej, wartości możliwej do realizacji netto, wartości użytkowej itp.) uwzględniających ryzyko kredytowe, w tym także uwzględniać alternatywne koszty zamknięcia danej pozycji.

Poza wywieraniem wpływu na ujmowanie i wycenę pozycji bilansowych ryzyko kredytowe może być również odzwierciedlane w sprawozdaniu finansowym przy pomiarze dokonań jednostki. Biorąc pod uwagę istniejące w sprawozdawczości finansowej możliwe zasady oceny dokonań, można zidentyfikować dwa podstawowe podejścia do wykazania skutków ujęcia i wyceny pozycji bilansowych (w tym przeszacowań z tytułu ryzyka kredytowego):

- wpływ ryzyka kredytowego na wynik finansowy. W tym aspekcie ewentualne skutki związane z ujęciem pozycji lub przeszacowań związanych z ryzykiem kredytowym obciążają na bieżąco wynik finansowy. W wyniku finansowym ujmowane są straty finansowe, a w niektórych okolicznościach zyski. Zyski mogą przykładowo wynikać z odwrócenia ujętej wcześniejszej straty, jak i z poprawy wiarygodności dłużnika, która nastąpiła po początkowym ujęciu danej pozycji;
- wpływ ryzyka kredytowego na kapitał własny. Przeszacowanie ujęte w kapitale może być rozliczane z wynikiem finansowym w momencie rozliczenia pozycji lub określonego zdarzenia bądź z inną pozycją kapitałów.

Poza wywieraniem wpływu na ujmowanie i wycenę pozycji bilansowych oraz właściwe ujęcie strat finansowych (lub zysków) ryzyko kredytowe w sprawozdawczości finansowej może być również uwzględnione poprzez odpowiednie ujawnienia, w ramach których podawany jest m.in. zakres narażenia na ryzyko kredytowe, istniejącą ekspozycję i jej koncentrację, podstawowe parametry związane z jego określeniem czy wrażliwość strat na poszczególne parametry.

***

Niepewność i ryzyko towarzyszą każdej działalności gospodarczej i mogą mieć zasadnicze znaczenie dla jej trwania i rozwoju. W zależności od celów i założeń sprawozdawczości finansowej sposób uwzględniania ryzyka związanego z prowadzoną działalnością gospodarczą w sprawozdaniu finansowym może się znacząco różnić.

Jednym z podstawowych rodzajów ryzyka towarzyszących współczesnej działalności gospodarczej jest ryzyko kredytowe. W szerokim ujęciu jest to ryzyko wystąpienia określonych skutków ekonomicznych związanych z brakiem lub potencjalnym brakiem określonych działań ze strony dłużników jednostki. W regulacjach rachunkowości (MSSF) ryzyko to powiązано z ryzykiem straty finansowej w wyniku niewywiązania się ze zobowiązania przez jedną ze stron instrumentu finansowego. Rozwiązanie takie zawęża istnienie ryzyka kredytowego jedynie do instrumentów finansowych o zobowiązaniowym charakterze. Co więcej, oparcie definicji ryzyka kredytowego na niezdefiniowanym pojęciu „straty finansowej” powoduje, że jego zakres, wielkość i występowanie można różnie interpretować w zależności od przyjętych założeń. Strata finansowa nie jest równoznaczna pojęciu straty kredytowej, chociaż w celu ujednoczenia nazewnictwa można rozważyć utożsamienie tych elementów.

Wśród różnych sposobów uwzględniania ryzyka kredytowego w sprawozdawczości finansowej na uwagę zasługują:

- włączenie ryzyka w proces ujmowania pozycji i transakcji dla potrzeb sprawozdawczości finansowej,
- włączenie ryzyka w proces wyceny (początkowej, bieżącej i bilansowej) pozycji bilansowych,
- włączenie ryzyka w proces ustalania dokonań jednostki,
- ujawnianie informacji na jego temat.

Wybór odpowiednich podejść do uwzględniania ryzyka pozwala na realizację celów sprawozdawczości finansowej.

Rozdział 2

Model oczekiwanych strat kredytowych – kontekst teoretyczny

Model oczekiwanych strat kredytowych to rozwiązanie, które pojawiło się w sprawozdawczości finansowej podmiotów stosujących Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej z dniem 1 stycznia 2018 r. i dotyczy wszystkich podmiotów stosujących te regulacje jako podstawę sprawozdawczości finansowej. Pojęcie to wiąże się ściśle z uwzględnieniem w sprawozdawczości finansowej ryzyka kredytowego, na jakie narażona jest jednostka gospodarcza prowadząca działalność gospodarczą. Nowe rozwiązanie przewiduje szacowanie oczekiwanych strat kredytowych, które mają wpływ na określone pozycje bilansowe oraz pozabilansowe. Podstawowym skutkiem szacowania oczekiwanych strat kredytowych jest ustalenie odpisów aktualizujących, które uwzględniają nie tylko zaistniałą utratę wartości danej pozycji wynikającą z niewywiązania się z umowy przez dłużnika (np. zaleganie z płatnością) bądź z jego bieżącej sytuacji finansowej (problemy finansowe dłużnika), lecz również antycypują straty związane z przyszłymi, oczekiwanymi jej zmianami (m.in. w konsekwencji zmian zachodzących na rynku, trendów, regulacji, sytuacji makroekonomicznej itp.). Co charakterystyczne, model oczekiwanych strat kredytowych bazuje na oczekiwaniach jednostki, które mogą się różnić od oczekiwań rynkowych dla określonego składnika lub grupy aktywów. W konsekwencji tego odpisy dla identycznych pozycji mogą się różnić między jednostkami gospodarczymi w zależności od założonych przez ich kierownictwo parametrów. Co więcej, istnienie pochodzących z aktywnego rynku cen transakcyjnych odzwierciedlających wartość godziwą (lub zbliżony parametr wyceny) nie musi stanowić punktu odniesienia do ustalenia odpisu aktualizującego.

Szacowanie oczekiwanych strat kredytowych wymaga od jednostki sprawozdawczej określenia kilku parametrów. Pierwszym z nich są przepływy wynikające z umowy, które mogą się różnić w zależności od różnych wariantów zachowania kontrahenta lub jednostki (wpływ na przepływy umowne mogą mieć np. opcje wydłużenia finansowania, możliwości żądania wcześniejszej spłaty itp.), a w przypadku pozycji, dla których zidentyfikowano niewykonanie zobowiązania, wartość bilansowa brutto. Kolejnym elementem podlegającym ocenie są przyszłe oczekiwane przepływy pieniężne, które jednostka (jej kierownictwo) oczekuje zrealizować w związku z daną pozycją. Elementy te obejmują przepływy oczekiwane

z dalszej spłaty, a także wszelkie kwoty odzyskane w formie zabezpieczeń, gwarancji stron trzecich czy ewentualnej sprzedaży pozycji.

Parametrem kluczowym w procesie pomiaru oczekiwanych strat kredytowych (przy założeniu, że jeszcze nie nastąpiło zdarzenie świadczące o niewykonaniu zobowiązania) jest prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania (ang. *probability of default* – PD). Prawdopodobieństwo to może być szacowane w różnej perspektywie – dwunastu kolejnych miesięcy lub pełnego pozostałego okresu życia (trwania) pozycji.

Oprócz wskazanych, szacunkowych parametrów w procesie ustalania oczekiwanej straty kredytowej pod uwagę brana jest również stopa procentowa, która dyskontuje przyszłe należne umownie przepływy i oczekiwane kwoty (spłaty i odzyski) do dnia pomiaru.

Aspektem wymagającym oceny jest również perspektywa ustalania odpisów i związana z nią ocena, czy od dnia początkowego ujęcia danej pozycji nie nastąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego.

Model oczekiwanych strat kredytowych można analizować w różnych wymiarach. Pierwszy z nich to zakres odniesienia modelu i koncepcyjne przesłanki leżące u podstaw jego zastosowania. Model ten dotyczy zarówno ujętych aktywów finansowych, jak i pozycji oraz transakcji niewidocznych jako aktywa, lecz wpisujących się w zobowiązania jednostki do poniesienia określonych płatności (istniejące zobowiązania lub zobowiązania warunkowe) oraz wiążące umowy, które mogą skutkować ujęciem aktywów finansowych (zobowiązania do udzielenia pożyczek).

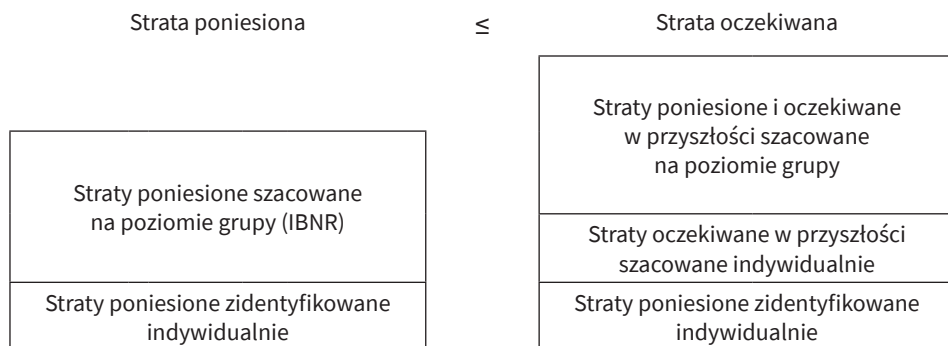
Drugim wymiarem jest sposób określania oczekiwanych strat kredytowych, które w MSSF 9 (Załącznik A) zdefiniowane zostały jako „średnia ważona strat kredytowych z odpowiednimi ryzykami niewykonania zobowiązania występującymi jako wagi”. Rozwiązanie to wprowadza wartość oczekiwaną i element rachunku prawdopodobieństwa w wycenę wykorzystywaną w rachunkowości.

Trzecim zagadnieniem wartym poruszenia jest uwzględnienie przyszłych, antycypowanych strat w procedurach szacowania odpisów, co powoduje w szerszym kontekście nowe rozwiązania w zakresie wyceny w porównaniu z innymi pozycjami bilansowymi lub wiążącymi umowami. W kontekście modelu strat kredytowych rozważenia wymaga również perspektywa ustalania odpisów, które wynikają z przyjmowanych założeń.

2.1. Model oczekiwanych strat kredytowych a model strat poniesionych

Model oczekiwanych strat kredytowych, określany również jako model ECL (ang. *expected credit loss*), to rozwiązanie, które uwzględnia ryzyko kredytowe (bieżące i antycypowane) w całym umownym okresie trwania danego instrumentu

finansowego. W związku z tym odpisy na oczekiwane straty kredytowe mogą być uwzględniane już w momencie początkowego ujęcia danej pozycji, mimo że sytuacja finansowa kontrahenta nie uległa zmianie. Rozwiązanie takie znacząco różni się od ujęcia odpisów dopiero po wystąpieniu niewykonania zobowiązania, które określane jest jako model straty poniesionej (ang. *incurred credit loss*). Należy podkreślić, że model oczekiwanych strat kredytowych obejmuje w sobie straty poniesione wynikające z zaistnienia zdarzenia niewykonania zobowiązania, w konsekwencji czego od strony koncepcyjnej odpisy ustalone jako oczekiwane straty kredytowe powinny być nie niższe niż odpisy ustalone według modelu strat poniesionych. Tej koncepcyjnej zależności nie zmienia fakt szacowania strat poniesionych także na poziomie grupy aktywów (portfela), które mogą być określane jako tzw. straty IBNR (ang. *incurred but not reported*). Szacowanie straty IBNR zakłada, że w danym portfelu znajdują się pozycje, dla których istnieją przesłanki niewykonania zobowiązania (np. dłużnicy mają znaczące problemy finansowe), lecz jednostka nie pozyskała jeszcze informacji o nich (np. terminy płatności dla wykazanych należności jeszcze nie nastąpiły bądź przeterminowanie jest niezna- czące na moment oceny). Mimo że odpisy na straty IBNR mogą bazować na osza- cowaniu prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania przez dłużników/należności w danej grupie, powinny one uwzględniać sytuacje już zaistniałych tego typu zdarzeń, nie zaś przyszłych. W związku z tym odpisy takie teoretycznie nie powinny być wyższe niż odpisy ustalone przy zastosowaniu modelu oczekiwanych strat kredytowych, ponieważ ten drugi powinien brać pod uwagę również zaist- niałe przypadki niewykonania zobowiązania. Oprócz strat poniesionych model ECL uwzględnia też przyszłe, potencjalne przypadki niewykonania zobowiązania i powiązane z nimi przyszłe potencjalne straty kredytowe, co stanowi dodatkową przesłankę, aby odpisy na ECL były wyższe niż odpisy na straty poniesione. Ten problem obrazuje schemat 2.

Schemat 2. Relacja straty oczekiwanej do straty poniesionej

Źródło: opracowanie własne.

Choć koncepcyjnie nie jest to uzasadnione, w praktyce w określonych okolicznościach zastosowanie modelu poniesionych strat kredytowych może skutkować ustaleniem zbliżonych lub identycznych odpisów jak model strat oczekiwanych, a nawet sytuacją, gdy ustalone straty IBNR przewyższają straty ECL. Zrównanie odpisów w modelach może nastąpić na przykład wtedy, gdy oczekiwane do realizacji przyszłe kwoty (w tym z zabezpieczeń danych pozycji) w pełni pokryją umowne wartości bądź gdy wycena dotyczy pozycji krótkoterminowych. Z kolei wyższa wartość strat IBNR niż ECL może wynikać z technicznych rozwiązań ustalania parametrów, na których bazują modele. Wśród przykładowych sytuacji można wskazać:

- 1) dla potrzeb IBNR jednostka założyła długi okres identyfikacji straty¹ (ang. *loss identification period* – LIP) (dłuższy niż dwanaście miesięcy) i w tym okresie ustalała udział pozycji obciążonych niewykonaniem zobowiązania, podczas gdy dla potrzeb ECL odpisy mogą bazować na PD ustalonym z perspektywy kolejnych dwunastu miesięcy;
- 2) dla potrzeb IBNR jednostka ustalała prawdopodobieństwo zdarzenia default jako średnią z dłuższego okresu, bez uwzględniania fazy cyklu gospodarczego, w jakiej znajduje się gospodarka na dzień wyceny (podejście TTC – ang. *through the cycle*), podczas gdy ECL jest liczone w danym momencie danej fazy cyklu gospodarczego (podejście PIT – ang. *point in time*). Perspektywa PIT oznacza, że prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania będzie niższe niż w perspektywie TTC, gdy rynek wychodzi z fazy kryzysu;
- 3) dla potrzeb liczenia strat w modelu strat poniesionych jednostka uwzględniała bieżące wartości zabezpieczeń, podczas gdy model ECL jednoznacznie wskazuje na oczekiwane zmiany w tym zakresie. Dlatego w przypadku wychodzenia z fazy spowolnienia gospodarczego można oczekiwać przyszłego wzrostu wartości zabezpieczeń, który pomniejszy stratę.

Jak wspomniano wcześniej, od strony koncepcyjnej spadek wartości odpisów aktualizujących w wyniku zastosowania modelu ECL (w porównaniu z modelem strat poniesionych) jest nieuzasadniony (straty poniesione są takie same w obu modelach, a ponadto model ECL przewiduje dodatkowe, przyszłe straty), jednak MSR 39² zawierający model strat poniesionych nie zawierał szczegółowych wytycznych w zakresie ustalania strat IBNR, w wyniku czego przy zmianie praktycznych rozwiązań może zmaleć wartość odpisu.

1 Okres identyfikacji straty to okres między dniem ustalania odpisu (zazwyczaj dniem bilansowym) a dniem, w którym jednostka pozyskuje informacje o niewykonaniu zobowiązania przez dłużnika.

2 MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena” obowiązywał w odniesieniu do przygotowywania sprawozdań finansowych za okresy sprawozdawcze rozpoczynające się przed 1 stycznia 2018 r.

2.2. Założenia i oczekiwania jednostki jako podstawa modelu oczekiwanych strat kredytowych (model ECL)

Model ECL bazuje na oczekiwaniach jednostki gospodarczej co do kształtowania się następujących elementów³:

- prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania,
- przyszłych kwot możliwych do odzyskania (ze spłat i z tzw. odzysku) z danego składnika,
- wartości przyszłej ekspozycji (a w przypadku pozycji, dla których wystąpiło uznanie niewykonania zobowiązania, wartości ekspozycji brutto).

Wskazane parametry powinny odzwierciedlać rzeczywistą praktykę jednostki w zakresie zarządzania ryzykiem, oczekiwania jej kierownictwa co do możliwości realizacji pozycji i uzyskiwanych z nich kwot (ze spłaty przez dłużnika, egzekucji z jego majątku, wykorzystania gwarancji i poręczeń oraz realizacji zabezpieczeń). Mimo że przy przeprowadzaniu analizy jednostka nie może pominąć informacji zewnętrznych dotyczących bieżącej i przyszłej sytuacji dłużnika (lub dłużników), danych rynkowych i kwot możliwych do realizacji, przyjęte założenia i oszacowania mogą odbiegać od oszacowań i założeń przyjmowanych przez uczestników rynku. Podstawowym źródłem różnic mogą być odmienne definicje podstawowych pojęć przyjmowanych przez jednostkę w zakresie zarządzania ryzykiem i rozwiązania praktykowane przez uczestników rynku. Przykładem jest definicja „niewykonania zobowiązania”, która nie jest narzucona w regulacjach rachunkowości międzynarodowej. Jednostka może zdefiniować niewykonanie zobowiązania – przyjmując ogólne zasady, bądź szczegółowo – wskazując określone sytuacje świadczące o zaistniałym zjawisku.

Kolejnym źródłem braku spójności może być metodyka pomiaru prawdopodobieństwa, wartości zabezpieczeń i kwot oczekiwanych do realizacji, które często odzwierciedlają doświadczenia jednostki w tym zakresie ustalone dla poszczególnych pozycji lub określonych grup portfeli. Oznacza to, że identyczna należność z tytułu pożyczki udzielonej temu samemu podmiotowi na tych samych warunkach przy tym samym poziomie zabezpieczeń może cechować się różnym poziomem odpisów na ECL u różnych pożyczkodawców. Różny odpis może wynikać z:

- różnej definicji niewykonania zobowiązania,
- różnych doświadczeń i danych statystycznych dostępnych w tych podmiotach, a dotyczących ściągalności, nieściągalności, realizacji kwot itp.,
- różnych danych branych pod uwagę przy wycenie zabezpieczeń,

3 Oprócz podanych elementów do ustalenia ECL konieczna jest także stopa procentowa, która jednak nie podlega szacunkom co do przyszłości.

- różnych danych i prognoz rynkowych dotyczących przyszłej sytuacji finansowej dłużników.

Różnice takie mogą pojawiać się również w wartości niektórych parametrów wykorzystywanych do szacowania ECL, gdy ocenę przeprowadzają zewnętrzne agencje ratingowe i jednostka sprawozdawcza (np. szacunek prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania) lub gdy na rynku dostępne są informacje o średnim poziomie strat (ang. *loss given default* – LGD) dla zbliżonych pozycji. Fakt przeprowadzenia oceny PD przez zewnętrzny, niezależny podmiot nie stanowi podstawy do uznania ustalonego parametru za wiążący, jednostka może jednak skorzystać z takiego rozwiązania, jeżeli wpisuje się ono w wewnętrzną politykę zarządzania ryzykiem kredytowym. Analogicznie dane rynkowe obrazujące stratę w przypadku niewykonania zobowiązania (LGD) mogą, lecz nie muszą stanowić punktu odniesienia przy szacowaniu oczekiwanych strat kredytowych.

Zbliżony do wskazanego problem wiąże się z innym elementem podlegającym ocenie przy szacowaniu ECL – określeniem zmian ryzyka kredytowego od momentu początkowego ujęcia pozycji do dnia wyceny dla pozycji nieobciążonych utratą wartości z tytułu ryzyka kredytowego w momencie ich początkowego ujęcia, dla których przeprowadzana jest ocena w zakresie znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Przyjmując różną metodykę oceny zmian ryzyka kredytowego, różne jednostki sprawozdawcze mogą ustalić w różny sposób zaistniałą zmianę i w konsekwencji jedna z nich uzna znaczny wzrost ryzyka kredytowego, podczas gdy druga brak takiego wzrostu.

Konsekwencją zróżnicowanego podejścia do ustalania odpisów na oczekiwane straty kredytowe (a przez to wyniku finansowego oraz wartości pozycji bilansowych) między podmiotami nie tylko z różnych sektorów, lecz także z tej samej branży, czy nawet operujących w tym samym segmencie rynku (np. banki zaangażowane w kredyty hipoteczne/mieszkaniowe), może być ograniczenie porównywalności przedstawianych przez nie informacji finansowych na temat dokonań i wartości bilansowej pozycji. Ujawnienie istotnych założeń przyjmowanych przez jednostki sprawozdawcze przy ustalaniu odpisów na ECL nie eliminuje całkowicie wskazanego problemu. Ponadto wykorzystanie wewnętrznych miar i założeń kierownictwa może dawać podstawy do zastosowania praktyk ukierunkowanych na kształtowanie pożądanego obrazu jednostki sprawozdawczej.

Należy podkreślić, że w kontekście szacowania ECL zmiana wartości rynkowej (godziwej) danego składnika aktywów, w tym znaczącego spadku wartości godziwej, który może być następstwem pogorszenia sytuacji finansowej dłużnika lub niewykonania zobowiązania, nie stanowi równowartości oczekiwanej straty kredytowej. Analogicznie straty takiej nie stanowi różnica między wartością bilansową składnika a jego wartością godziwą ani różnica z przeszacowania do wartości godziwej z wyjątkiem sytuacji, gdy wartość godziwa jest jedyną wartością oczekiwaną z realizacji danego składnika aktywów (odzysk określany jest na podstawie rynkowej ceny sprzedaży).

2.3. Przedmiotowy zakres modelu

Zakres odniesienia modelu oczekiwanych strat kredytowych został ograniczony w MSSF do określonych pozycji, które podlegają MSSF 9 w zakresie ujmowania i wyceny, oraz do transakcji i pozycji, które włączono w zakres tego modelu, mimo że nie podlegają MSSF 9 na ogólnych zasadach. W tym kontekście podstawowymi grupami aktywów są aktywa finansowe wyceniane w zamortyzowanym koszcie⁴ oraz dłużne aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez inne całkowite dochody⁵. Oprócz aktywów znajdujących się w zakresie MSSF 9 model oczekiwanych strat kredytowych stosowany jest również do aktywów, których ujęcie i wycena podlegają regulacjom innych standardów. Są to należności leasingowe (regulowane od 1 stycznia 2019 r. przez MSSF 16 „Leasing”) oraz aktywa z tytułu umów z klientami (MSSF 15 „Przychody z umów z klientami”), czyli „prawa jednostki do wynagrodzenia w zamian za dobra lub usługi, które jednostka przekazała klientowi, jeżeli prawo to jest uzależnione od warunku innego niż upływ czasu (na przykład od przyszłych świadczeń jednostki)” (MSSF 15, Załącznik A).

Poza aktywami podlegającymi ujęciu w bilansie można zidentyfikować dodatkowe dwie grupy transakcji wchodzących w zakres tego rozwiązania:

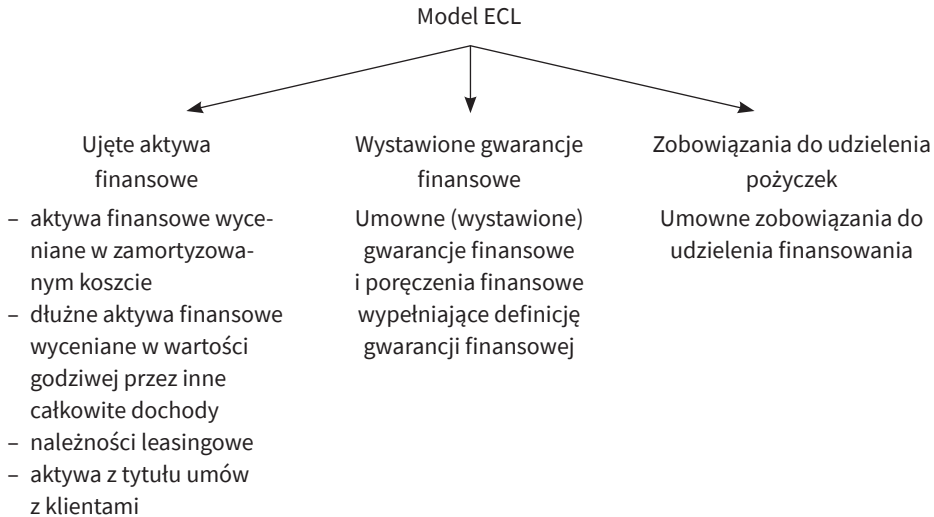
- wystawione (udzielone) gwarancje finansowe niezaliczone do wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy,
- zobowiązania do udzielenia pożyczek niezaliczone do wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Od strony koncepcyjnej wskazane pozycje można podzielić na trzy podstawowe grupy (schemat 3).

---

4 Kategoria ta obejmuje aktywa finansowe, które spełniają kryteria tzw. zwykłej umowy pożyczki (umowne warunki poszczególnych aktywów finansowych przewidują powstawanie w określonych terminach przepływów pieniężnych, które są jedynie spłatą kwoty głównej i odsetek od kwoty głównej pozostałej do spłaty) oraz które są utrzymywane zgodnie z wewnętrznym modelem biznesowym ukierunkowanym na utrzymywanie aktywów finansowych do uzyskiwania przepływów pieniężnych wynikających z umowy. Do pozycji takich mogą należeć kredyty udzielone, pożyczki udzielone, depozyty bankowe i środki pieniężne na rachunkach bankowych, niektóre dłużne papiery wartościowe, należności handlowe itp.

5 Grupa ta obejmuje aktywa finansowe, które spełniają kryteria zwykłej umowy pożyczki oraz które są utrzymywane zgodnie z modelem biznesowym, którego celem jest zarówno otrzymywanie przepływów pieniężnych wynikających z umowy, jak i sprzedaż składników aktywów finansowych. Do takich pozycji mogą należeć niektóre dłużne papiery wartościowe, należności handlowe przeznaczone do potencjalnej odsprzedaży (np. w ramach faktoringu) itp.

Schemat 3. Zakres odniesienia modelu ECL w MSSF

Źródło: opracowanie własne.

Model ECL nie jest stosowany do wszystkich pozycji narażonych na ryzyko strat w związku z niewywiązaniem się z umowy przez kontrahenta, co powoduje niekonsekwencję w wycenie pozycji bilansowych i ujęciu przeszacowań. Pierwszą z grup aktywów, do których nie ma zastosowania, są instrumenty pochodne podlegające MSSF 9 w zakresie ujęcia i wyceny. Pozycje takie co do zasady są wyceniane w wartości godziwej, a przeszacowania do wartości godziwej ujmowane są w wyniku finansowym okresie lub w innych całkowitych dochodach. O ile wycena w wartości godziwej przez wynik finansowy powoduje, że wszelkie przeszacowania (w tym potencjalne oczekiwane straty kredytowe) są ujmowane bezpośrednio w wyniku danego okresu, o tyle pewne wątpliwości pojawiają się w kontekście instrumentów pochodnych, dla których stosowana jest rachunkowość zabezpieczeń (zabezpieczenie przepływów pieniężnych lub zabezpieczenie inwestycji w aktywa netto). W ich kontekście przeszacowania ujmowane są w innych całkowitych dochodach (z perspektywy bilansu w kapitałach własnych), w konsekwencji czego przeszacowania mogą uwzględniać potencjalne straty kredytowe.

Kolejną grupą pozycji, do których nie ma zastosowania model ECL, są aktywa niespełniające definicji aktywów finansowych, mimo że przewidują dla jednostki określone płatności. Przykładowo są to należności z tytułu podatków, które nie wynikają z umowy (np. nadpłaty podatku). Kwoty takie nie podlegają modelowi ECL, chociaż należności od Skarbu Państwa (i odpowiednio innych ciał reprezentujących organy państwa) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych, pożyczek itp. podlegają wymaganiom tego podejścia.

Analogicznie analizowanym rozwiązaniom nie podlegają ujęte aktywa niefinansowe, dla których wyceny wiarygodność kredytowa kontrahenta może mieć zasadnicze znaczenie. Należą tutaj m.in. wpłacone zaliczki na przyszłe dostawy dóbr (w tym rzeczowych aktywów trwałych) i usług. Pozycje takie, mimo że mogą być znacząco narażone na straty związane m.in. z niewypłacalnością kontrahentów, nie podlegają odpisom na ECL.

Wśród pozycji, do których model oczekiwanych strat kredytowych nie może być zastosowany, znajdują się również kontrakty towarowe niepodlegające MSSF 9. Kontrakty takie mogą obejmować kontrakty na dostawy w przyszłości dóbr lub usług, które mogą być obciążone znaczącym ryzykiem straty, m.in. gdy jednostka zobowiązuje się dostarczyć dobra lub usługi za określoną płatność. Ryzyko quasi-kredytowe⁶ może mieć szczególne znaczenie, gdy jednostka realizuje świadczenie dostosowane do potrzeb kontrahenta bez alternatywnej możliwości wykorzystania i nie są spełnione kryteria ujmowania aktywów z tytułu umów (i analogicznie przychodów) w czasie wypełniania umowy zgodnie z MSSF 15 (np. jednostce nie przysługuje egzekwownalne prawo do zapłaty za dotychczas wykonane świadczenie)⁷.

Ograniczenie modelu oczekiwanych strat kredytowych do określonych aktywów finansowych i określonych typów transakcji powoduje, że nie jest on uniwersalnym narzędziem wykorzystywanym do uwzględniania ryzyka kredytowego i ryzyka quasi-kredytowego w sprawozdawczości finansowej. Brak jednolitych rozwiązań może spowodować niespójność w zakresie ujmowania odpisów na oczekiwane ryzyko kredytowe dla bardzo zbliżonych kontraktów. Przykładowo realizacja dwóch umów dotyczących zamówień „pod klienta” (bez alternatywnego wykorzystania przedmiotu dostawy), gdy jedna z nich będzie przewidywać rekompensatę za wykonane prace (w przypadku odstąpienia od umowy przez zleceniodawcę) na poziomie poniesionych kosztów powiększonych o marżę zysku, a druga będzie przewidywać rekompensatę na poziomie samych poniesionych kosztów, spowoduje, że dla pierwszej z nich będzie ustalany odpis na oczekiwane straty kredytowe (w związku ze stopniowym ujmowaniem składnika aktywów z tytułu umowy z klientem i przychodu), podczas gdy druga nie będzie

6 Użyty tutaj termin „ryzyko quasi-kredytowe” wiąże się z faktem, że omawiane kontrakty nie spełniają definicji instrumentu finansowego, w związku z czym nie są od strony koncepcyjnej narażone na ryzyko kredytowe w rozumieniu MSSF 7. Ryzyko straty związane z niewykonaniem zobligowania przez drugą stronę w związku z umowami i pozycjami niebędącymi instrumentami finansowymi określono zatem jako „ryzyko quasi-kredytowe”.

7 W praktyce mało prawdopodobna jest sytuacja, aby jednostka realizująca kontrakt na dostawę specyficznych dóbr lub usług nie zagwarantowała sobie rekompensaty w przypadku odstąpienia kontrahenta od przyjęcia dóbr lub usług. Umowa może być jednak tak skonstruowana, że rekompensata za dotychczas wykonane świadczenie będzie bazować na kosztach poniesionych, bez uzasadnionej marży zysku. Sytuacja taka spowoduje, że kryterium świadczenia w czasie, określone w MSSF 15, może nie być spełnione.

uwzględnić takiego szacunku. Wynika to z faktu, że w przypadku drugiej umowy wartość ponoszonych kosztów ujmowana będzie jako składnik zapasów i podlegać będzie ewentualnemu odpisowi z tytułu utraty wartości ustalanej dla zapasów. Wskazany problem dotyczy generalnie wszystkich kontraktów towarowych, które nie podlegają odrębnemu ujęciu.

Brak spójności można też dostrzec w odniesieniu do różnych rodzajów należności pieniężnych od organów państwowych. Te z nich, które wypełniają definicję instrumentów finansowych (i zaliczane są do wyceny w zamortyzowanym koszcie lub w wartości godziwej przez inne całkowite dochody), np. skarbowe papiery wartościowe lub należności handlowe za zrealizowane na rzecz organów państwowych usługi bądź dostawy dóbr, będą podlegać analizowanemu modelowi, podczas gdy nieumowne należności, np. zasądzone przez sąd odszkodowania, już nie.

Ograniczeniem modelu oczekiwanych strat kredytowych jest również brak jego odniesienia do wpłacanych zaliczek na dostawy dóbr lub usług. Zaliczki takie mogą przewidywać ich rozliczenie w środkach pieniężnych w przypadku niewykonania umowy przez dłużnika (np. braku dostawy), lecz ze względu na podstawowe oczekiwanie jednostki co do sposobu rozliczenia (poprzez dostawę dóbr lub usług) są zaliczane do pozycji niepieniężnych. W konsekwencji tego nie podlegają regulacjom dotyczącym instrumentów finansowych, mimo że w pewnych okolicznościach narażone są na znaczące ryzyko, w tym pośrednio na ryzyko kredytowe. Zagadnienie to ma szczególne znaczenie, gdy wpłacane zaliczki mają długi termin rozliczenia i dotyczą składnika lub usługi znajdującej się poza kontrolą jednostki (np. finansowana zaliczkami produkcja statku). W takim przypadku możliwości ich egzekwowalności w sytuacji niewykonania umowy przez dłużnika mogą być bardzo ograniczone.

W kontekście prowadzonej analizy na uwagę zasługuje fakt, że zakres przedmiotowy modelu wprowadza niespójność w zakresie ustalania odpisów dla różnych inwestycji związanych z jednostkami powiązаныmi (przede wszystkim zależnymi), które mogą być kształtowane przez podmiot dominujący zgodnie z jego koncepcją biznesową. Wynika to z różnych metodologii ustalania odpisów: w odniesieniu do dłużnych aktywów finansowych podmiotów zależnych (np. roszczeń z tytułu pożyczek wobec jednostek zależnych wycenianych w zamortyzowanym koszcie) jednostka szacuje odpis na ECL zgodnie z MSSF 9, podczas gdy odpis na utratę wartości instrumentów kapitałowych (udziałów i akcji) wycenianych w koszcie historycznym ustalany jest na podstawie MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Może to powodować kuriozalne sytuacje, gdy jednostka sprawozdawcza musi oszacować i ująć odpis na oczekiwane straty kredytowe np. dla pożyczek udzielonych jednostce zależnej, podczas gdy wartość udziałów (akcji) nie ulega zmianom (nie wystąpiła utrata wartości zgodnie z MSR 36), mimo że te pierwsze mają pierwszeństwo zaspokojenia z majątku dłużnika. Implikacje takiego podejścia mają wpływ na jednostkowy wynik finansowy i w określonych okolicznościach mogą prowadzić do zmian w strukturze finansowania jednostek zależnych (np. konwersji długu na udziały).

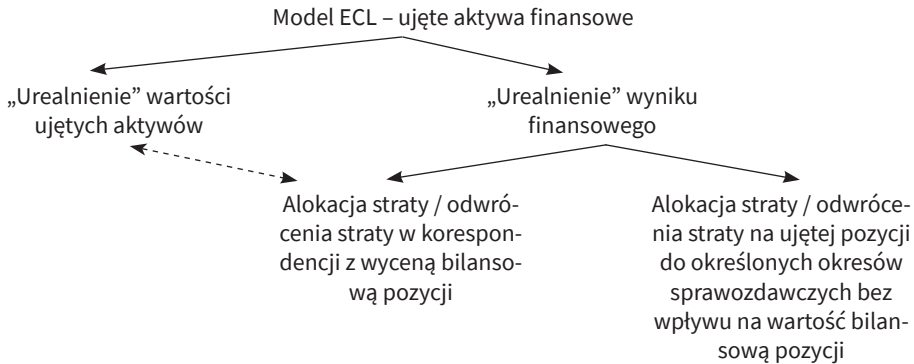
2.3.1. Model oczekiwanych strat kredytowych dla ujętych aktywów finansowych

W kontekście aktywów finansowych model oczekiwanych strat kredytowych wpisuje się w dwa podstawowe obszary sprawozdawczości finansowej: wycenę aktywów oraz ustalenie wyniku finansowego. Wynika to z faktu, że model ECL funkcjonuje dla ujętych aktywów finansowych w dwóch obszarach:

- ustalania odpisów „urealnijających” wartość ujętych pozycji o aspekt potencjalnych lub poniesionych strat (np. wycena ujmowanych należności wycenianych w zamortyzowanym koszcie),
- odniesienia odpisów na wynik finansowy („urealnienie” wyniku finansowego).

Co istotne, oba obszary mogą, lecz nie muszą być ze sobą powiązane. Oznacza to, że odpisy ECL mogą nie mieć wpływu na wartość bilansową wykazywanych aktywów finansowych, nawet jeżeli są dla nich liczone. W takim ujęciu odpisy na oczekiwane straty kredytowe mają wpływ jedynie na określoną alokację całkowitego dochodu do tworzących go elementów (wyniku finansowego i innych całkowitych dochodów). Rozwiązanie takie pojawia się dla dłużnych aktywów finansowych wycenianych w wartości godziwej, ze zmianami wartości ujmowanymi w innych całkowitych dochodach⁸. Przykładowo, ustalając odpis na oczekiwane straty kredytowe dla obligacji zaliczonych do wycenianych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody, jednostka odniesie go w wynik finansowy i drugostronnie w inne całkowite dochody, co z perspektywy bilansu będzie oznaczać obciążenie wyniku okresu oraz podwyższenie innych kapitałów własnych, w ramach których wykazywane są przeszacowania inwestycji finansowych (np. kapitału z aktualizacji wyceny). Analogicznie odwrócenie odpisu spowoduje podwyższenie wyniku finansowego i rozliczenie wcześniej ujętego kapitału (wykazywane jako inne całkowite dochody). W tym kontekście naliczane odpisy nie mają wpływu na wycenę bilansową określonego składnika aktywów lub grupy aktywów (które wyceniane są w wartości godziwej), lecz na wynik finansowy danego i przyszłych okresów. Taki sposób ujęcia odpisu ma gwarantować, że dla aktywów dłużnych (niewycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy) jednostka wykaże w wyniku finansowym odpis aktualizujący bez względu na to, do jakiej kategorii zaliczyła daną pozycję (tj. bez względu na to, czy są to aktywa finansowe w zamortyzowanym koszcie czy aktywa finansowe w wartości godziwej przez inne całkowite dochody). Schemat 4 obrazuje wskazane rozwiązania ustalania odpisów dla ujętych aktywów finansowych.

8 Dla takich pozycji przyrost wartości związany z naliczaniem odsetek ujmowany jest w wyniku finansowym.

Schemat 4. Model ECL w odniesieniu do ujętych aktywów finansowych

Źródło: opracowanie własne.

W kontekście ujętych aktywów finansowych urealnienie ich wartości nie oznacza, że będą one zawsze wykazywane w wartości przyszłych korzyści ekonomicznych możliwych do zrealizowania lub oczekiwanych z danego składnika aktywów (choć może wystąpić taka sytuacja). Wynika to z faktu, że odpisy mogą być szacowane na poziomie grupy, a nie pojedynczych pozycji, oraz z możliwości różnych zasad ich szacowania przyjętych przez jednostkę. Z kolei urealnienie wyniku finansowego oznacza, że w wyniku danego okresu ujęte są odpisy aktualizujące określonych pozycji, co jednak nie musi być tożsame z wykazywaniem w nim rzeczywistej (zaistniałej już) straty finansowej, ponieważ oszacowanie uwzględnia możliwe (potencjalne) straty, a nie tylko te, które już wystąpiły.

2.3.2. Model oczekiwanych strat kredytowych dla zobowiązań i zobowiązań warunkowych

Oprócz aktywów finansowych model ECL wykorzystywany jest również do szacowania rezerw w związku z wystawionymi gwarancjami finansowymi (z wyjątkiem sytuacji, gdy wystawca uznał takie kontrakty za umowy ubezpieczeniowe i zastosował do nich rozwiązania przewidziane dla takich umów). Dla potrzeb MSSF umowa gwarancji finansowej zdefiniowana jest jako „umowa zobowiązująca jej wystawcę do dokonania określonych płatności rekompensujących posiadaczowi stratę, jaką poniesie z powodu niedokonania przez określonego dłużnika płatności w przypadającym terminie, zgodnie z pierwotnymi lub zmienionymi warunkami instrumentu dłużnego” (MSSF 9, Załącznik A).

Co charakterystyczne, dla potrzeb MSSF gwarancje finansowe wiążą się jedynie z niewykonaniem zobowiązania „pieniężnego” przez dłużnika. Oznacza to, że wszelkie zbliżone umowy nakładające na jednostkę określone obowiązki (w tym

konieczność zapłaty określonych kwot) nie podlegają odpisom na oczekiwane straty kredytowe, jeżeli nie wiążą się z ryzykiem kredytowym kontrahenta. Przykładowo wszelkiego rodzaju poręczenia z tytułu należytego wykonania kontraktu na świadczenie usług lub dostawę dóbr nie stanowią gwarancji finansowych, jeżeli nie dotyczą poręczenia zapłaty kwot przez dłużnika.

Podstawową grupę zobowiązań zaliczanych do zobowiązań „pieniężnych” stanowią dłużne zobowiązania finansowe, czyli umowne zobowiązania do wydania środków pieniężnych. Obejmują one m.in. zobowiązania z tytułu kredytów i pożyczek, zobowiązania z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych, zobowiązania handlowe (z tytułu dostaw i usług itp.). Użyty w definicji gwarancji finansowej termin „instrument dłużny” nie jest zdefiniowany w MSSF, w związku z czym zakres odniesienia tej definicji nie jest jednoznaczny. Przykładowo wątpliwości mogą się pojawiać w przypadku poręczeń lub gwarancji udzielanych władzy podatkowej z tytułu potencjalnej zapłaty podatku na jej rzecz przez podmiot trzeci (dłużnika lub potencjalnego dłużnika). Zobowiązania podatkowe nie stanowią instrumentów finansowych (nie mają charakteru umownego), w związku z czym pojawiają się wątpliwości, czy wchodzą one w zakres pojęcia „instrument dłużny”. Mimo że zobowiązania takie od strony prawnej mogą nie mieć formy umowy (kontraktu), lecz wynikać z mocy prawa, jednostka może rozważyć, aby zobowiązanie takie potraktować jako „instrument dłużny” i w konsekwencji ustalać oczekiwane straty kredytowe u wystawców gwarancji (poręczeń) dla takich pozycji.

Należy podkreślić, że w kontekście stosowania MSSF, do gwarancji finansowych nie zalicza się kontraktów, które przewidują płatności między kontrahentami lub na rzecz jednego z nich w przypadku zmian ratingu kredytowego. Takie instrumenty (m.in. swapy kredytowe – ang. *credit default swap* – CDS) stanowią instrumenty pochodne podlegające ogólnym zasadom MSSF 9 (wycenie w wartości godziwej).

Podmioty stosujące MSSF powinny ujmować udzielone gwarancje finansowe zgodnie z ogólnymi wytycznymi dotyczącymi instrumentów finansowych, czyli w momencie, gdy stają się ich stroną (zazwyczaj jest to moment, gdy stają się stroną umowy). Pozycje takie na ogólnych zasadach wyceniane są w momencie ujęcia w wartości godziwej (MSSF 9, par. 5.1.1). Jeżeli jednak wartość godziwą gwarancji ustalono na podstawie nieobserwowalnych danych rynkowych, to zgodnie z par. B5.1.2A wszelkie różnice między ceną transakcyjną i wartością godziwą korygują wartość godziwą tej pozycji. Jeżeli zatem w związku z zawarciem umowy gwarancji nie pojawiła się żadna zapłata dla gwaranta oznaczająca wartość początkową gwarancji (cena transakcyjna jest równa 0 zł), to wartość gwarancji finansowej dla potrzeb sprawozdawczości finansowej wynosi zero (wartość godziwa minus korekta w tej samej wysokości). Rozwiązanie takie powoduje, że w niektórych przypadkach model ECL daje podstawy do wykazania w sprawozdaniu finansowym ujętej gwarancji, która na ogólnych zasadach może charakteryzować się wartością 0 zł.

2.3.3. Model oczekiwanych strat kredytowych w odniesieniu do zobowiązań do udzielenia pożyczek

Model oczekiwanych strat kredytowych stosowany jest również do zobowiązań do udzielenia pożyczek (ang. *loan commitments*)⁹. Zobowiązanie do udzielenia pożyczki nie jest zdefiniowane w MSSF, z kontekstu standardu wynika jednak, że jest to zobligowanie jednostki do udzielenia finansowania innemu podmiotowi (odpowiednio u kontrahenta prawo do uzyskania finansowania u drugiej strony). Przykładami takich pozycji są promesy kredytowe, dostępne limity na kartach kredytowych, otwarte (przyznane), a niewykorzystane jeszcze (lub wykorzystane częściowo) linie kredytowe, akredytywy itp. Zobowiązania do udzielenia pożyczek można podzielić na dwie grupy:

- zobowiązania do udzielenia pożyczek podlegające zasadom ujmowania i wyceny wskazanym w MSSF 9,
- zobowiązania do udzielenia pożyczek niepodlegające ogólnym zasadom ujmowania i wyceny wskazanym w MSSF 9, lecz wyłącznie modelowi ECL.

Pierwsza grupa obejmuje:

- zobowiązania do udzielenia pożyczek desygnowane (wyznaczone) przez jednostkę do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy (po spełnieniu odpowiednich kryteriów)¹⁰,
- zobowiązania do udzielenia pożyczek, które mogą być rozliczane netto w środkach pieniężnych lub poprzez dostarczenie bądź wyemitowanie innego instrumentu finansowego,
- zobowiązania do udzielenia pożyczek poniżej rynkowych stóp procentowych.

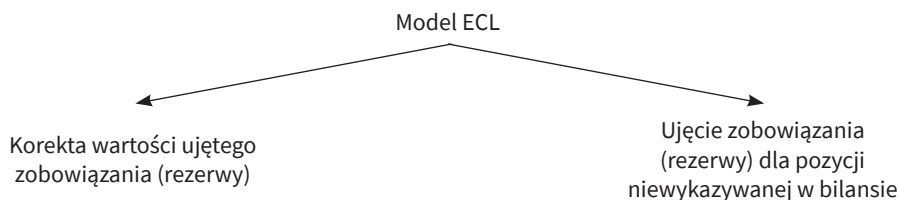
Zastosowanie MSSF 9 do takich transakcji oznacza m.in. konieczność ich ujęcia na moment, gdy jednostka staje się stroną ich umowy, oraz wycenę początkową w wartości godziwej (z ograniczeniami związanymi z brakiem dostępu do obserwowalnych danych rynkowych).

Druga grupa to inne niż wymienione powyżej zobowiązania do udzielenia pożyczek, które nie podlegają ogólnym zasadom ujmowania zgodnie z MSSF 9. Powoduje to, że transakcje takie ujmowane są jedynie w związku z ustaleniem odpisu na oczekiwane straty kredytowe, chyba że jednostka ujęła jako zobowiązanie cenę transakcyjną otrzymaną w związku z przyznaniem zobowiązania do udzielenia

9 Z wyjątkiem tych, które wyceniane są w wartości godziwej przez wynik finansowy.

10 W tym miejscu warto wskazać, że MSSF 9, par. 2.3 wskazuje, że „jednostka, która w przeszłości dokonywała sprzedaży aktywów powstałych na skutek jej zobowiązań do udzielenia pożyczki w krótkim terminie po ich powstaniu”, stosuje MSSF 9 do wszystkich zobowiązań do udzielenia pożyczki tej samej klasy. W związku z tym, że wskazany zapis umieszczono bezpośrednio w kontekście zobowiązań do udzielenia pożyczek wyznaczanych do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy, uzasadnione jest, aby wskazany zapis rozważać jedynie w kontekście takich pozycji.

pożyczki (np. opłata za otwarcie linii kredytowej). Zastosowanie modelu ECL dla tego typu zobowiązań powoduje, że jednostka wykaże nowe zobowiązanie (rezerwę) w związku z zawartą umową lub skoryguje zobowiązanie dotychczas wykazywane (schemat 5).

Schemat 5. Model ECL w odniesieniu do pozycji zobowiązań i zobowiązań warunkowych

Źródło: opracowanie własne.

Zobowiązanie do udzielenia pożyczki określa zazwyczaj limit kwoty możliwej do wykorzystania przez kontrahenta oraz czas, przez który ma on możliwość korzystania z niej, a także potencjalną odnawialność (po spłacie wykorzystanej części). Za udzielenie finansowania jednostka uzyskuje korzyści ekonomiczne, które mogą przyjmować różną formę. Przykładowo mogą to być:

- opłaty wnoszone z góry za otwarcie możliwości finansowania (np. otwarcie linii kredytowej),
- opłaty wnoszone w trakcie udostępniania możliwości finansowania (np. opłaty za dostępność linii kredytowej), w tym liczone jako procent od niewykorzystanego finansowania,
- odsetki od wykorzystanego finansowania,
- opłaty i prowizje pobierane od transakcji przeprowadzonych w związku z udzieleniem finansowania (np. prowizje od przeprowadzenia transakcji kartami kredytowymi).

Analizując zobowiązania do udzielenia pożyczki, należy rozważyć trzy podstawowe ich rodzaje. Pierwsze z nich to zobowiązania, które mają charakter bezwzględnie obowiązujący – jednostka jest zobligowana do udzielenia finansowania bez względu na bieżącą (w dniu udzielenia finansowania) sytuację dłużnika. Drugi rodzaj to takie zobowiązanie do udzielenia pożyczki, które może być wycofane lub wstrzymane w przypadku powzięcia informacji o problemach finansowych dłużnika lub złamania przez niego warunków określonych w umowie (np. przekroczenie określonego poziomu zadłużenia, złamanie założonych wskaźników płynności, niedotrzymanie warunków płatności dla innych zobowiązań itp.). Trzeci rodzaj to finansowanie, które może być blokowane (wstrzymywane) według uznania finansującego (często po notyfikacji drugiej strony).

O ile ustalanie odpisów na ECL wiąże się z realnym ryzykiem kredytowym (jednostka jest zobligowana do finansowania kontrahenta, nawet jeśli ma problemy finansowe), o tyle klauzula przewidująca możliwość wstrzymania finansowania w przypadku problemów finansowych dłużnika lub złamania przez niego określonych kowenantów oznacza, że jednostka narażona jest na ryzyko kredytowe jedynie w ujęciu potencjalnym. Wynika to stąd, że wystąpienie problemów finansowych kontrahenta (np. jego bankructwo) nie rodzi dla jednostki gospodarczej żadnych strat z tytułu istnienia zobowiązania do udzielenia pożyczki, ponieważ jednostka nie jest zobligowana do udzielenia mu finansowania, jeżeli nie są spełnione warunki dotyczące udzielenia takiego finansowania. Rzeczywiste straty mogą się oczywiście pojawić w przypadku wykorzystania części finansowania przez dłużnika, lecz wówczas ocena dotyczy już (w tej części) ujętego składnika aktywów (należności). W celu zobrazowania tego problemu można by wskazać konieczność liczenia odpisów na oczekiwane straty kredytowe przez wszystkie podmioty, które sprzedają usługi lub dobra z odroczonym terminem płatności na podstawie zawartych długoterminowych umów w odniesieniu do przyszłych należności wynikających z przyszłych transakcji sprzedaży.

Wskazana kwestia istotnie odróżnia koncepcyjnie przesłanki ustalania odpisów na oczekiwane straty kredytowe dla zobowiązań do udzielania pożyczek (gdy jednostka może odmówić lub wstrzymać finansowanie po niespełnieniu określonych kryteriów przez dłużnika) od omówionych wcześniej pozycji – ujętych aktywów i gwarancji finansowych, w przypadku których problemy finansowe dłużnika oznaczają realne (istniejące) ryzyko straty.

Szacowanie oczekiwanych strat kredytowych dla zobowiązań do udzielenia pożyczek wymaga, oprócz procedur dotyczących samego odpisu, oszacowania także potencjalnego wykorzystania finansowania przez kontrahenta. Oznacza to zatem, że przedmiotem analizy musi być nie tylko prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania, lecz również prawdopodobieństwo, stopień i rozkład w czasie kwot finansowania.

2.4. Wartość oczekiwana jako podstawa ustalania odpisów na oczekiwane straty kredytowe

Odpisy na ECL szacowane są techniką wartości oczekiwanej, która została w pewnym stopniu zmodyfikowana ze względu na ryzyko kredytowe. Wartość oczekiwana (ang. *expected value*) jest techniką wpisującą się w rozwiązania uwzględniające przyszłe przepływy pieniężne wynikające z danego składnika

aktywów (odpowiednio zobowiązania) lub grupy takich pozycji¹¹. Dodatkowo w kalkulacji uwzględniane jest prawdopodobieństwo wystąpienia określonych przepływów pieniężnych, np. poprzez prawdopodobieństwo zdarzenia mającego wpływ na te przepływy oraz stopę procentową wykorzystywaną do dyskontowania płatności. Wartość oczekiwana wymaga uwzględnienia różnych scenariuszy kształtowania się przepływów pieniężnych oraz przypisania prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Przewidywane przepływy polegają zazwyczaj na przemnożeniu o prawdopodobieństwo ich wystąpienia, a następnie są dyskontowane w celu uwzględnienia zmiany wartości pieniądza w czasie. Dla potrzeb zachowania spójności kalkulacji stopa procentowa wykorzystana w procesie dyskontowania nie powinna uwzględniać ryzyka wpisanego w prawdopodobieństwo realizacji poszczególnych scenariuszy.

W kontekście ECL przyszłe przepływy pieniężne podlegają oszacowaniu dla różnych scenariuszy ich realizacji, przy czym w ramach identyfikacji scenariuszy uwzględniane są nie tylko sposób i terminy realizacji przyszłych płatności, lecz przede wszystkim rozkład przepływów w przypadku wystąpienia zdarzenia niewykonania zobowiązania. W tym kontekście ocenie podlegają potencjalne niedobory środków pieniężnych, które są ustalane poprzez porównanie kwot należnych z umowy z kwotami oczekiwanymi z danego składnika¹². Niedobory te są ustalone również w odniesieniu do gwarancji finansowych i zobowiązań do udzielenia pożyczek, przy czym w tym kontekście uwzględniane są potencjalne straty, które spółka będzie musiała ponieść w przypadku realizacji gwarancji finansowych przez wierzyciela oraz możliwości wykorzystania zobowiązań do udzielenia pożyczki.

Zgodnie z definicją straty kredytowej (MSSF 9, Załącznik A) jednostka powinna dokonać oszacowania przepływów pieniężnych, z uwzględnieniem wszystkich warunków umowy instrumentu finansowego w trakcie całego pozostałego, oczekiwanego okresu życia tego instrumentu. W analizie przepływów należy wziąć pod uwagę wszelkie umowne i oczekiwane zmiany, np. opcje wcześniejszej spłaty, prolongaty, wcześniejszego wykupu lub podobne. Do prognozowanych przepływów pieniężnych zalicza się przepływy pieniężne ze sprzedaży posiadanych zabezpieczeń lub innych elementów powodujących korzystniejsze warunki kredytowania,

11 Wykorzystanie wartości oczekiwanej nie pojawia się w rachunkowości wyłącznie w kontekście odpisów na oczekiwane straty kredytowe. Wartość taka wykorzystywana jest również jako jedna z możliwości:

- szacowania wartości godziwej (MSSF 13 „Ustalanie wartości godziwej”),
- szacowania wartości użytkowej (MSR 36 „Utrata wartości”),
- szacowania wartości rezerw (np. w związku z szacowaniem rezerw na przyszłe koszty napraw gwarancyjnych zgodnie z MSR 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”),
- szacowania przychodów (MSSF 15 „Przychody z umów z klientami”).

12 Rozwiązanie takie oznacza, że ustalenie oczekiwanych strat kredytowych nie jest równoznaczne z wyceną danej pozycji w wartości oczekiwanej.

nierozerwalnie związanych z warunkami umowy. Standard przyjmuje założenie, że oczekiwany okres życia instrumentu finansowego można wiarygodnie oszacować, gdy jednak jest to niemożliwe, jednostka powinna dokonać wyliczeń na podstawie pozostałego umownego czasu trwania instrumentu finansowego.

W określeniu przepływów pieniężnych dla potrzeb ustalenia ECL nacisk położony jest na potencjalne niedobory wynikające z niewykonania zobowiązania i prawdopodobieństwo wystąpienia tego zdarzenia. Nie oznacza to jednak, że poszczególne scenariusze realizacji pozycji są pomijane – są one uwzględniane w różnych wariantach wystąpienia zdarzenia niewykonania zobowiązania. Przykładowo w przypadku występowania opcji wydłużenia finansowania odpis na ECL może uwzględniać zarówno wariant najbardziej normalnej spłaty, jak i wariant wykorzystania wydłużenia finansowania, co przekładać się będzie na różne scenariusze wystąpienia niewykonania zobowiązania (w wariantcie normalnym lub wydłużenia finansowania). Scenariusze realizacji przepływów pieniężnych mają szczególne znaczenie w kontekście szacowania ECL dla zobowiązań do udzielenia pożyczek, ponieważ powinny uwzględniać możliwe wykorzystanie przez kontrahentów udostępnionych im kwot.

***

Model oczekiwanych strat kredytowych wprowadza nowe koncepcyjnie rozwiązanie w zakresie ustalania odpisów aktualizujących oraz rezerw związanych z ryzykiem kredytowym. Ukierunkowanie modelu nie tylko na zdarzenia zaistniałe do dnia sprawozdawczego, lecz również na przyszłe oczekiwane zachowania kontrahentów, ich przyszłą sytuację finansową i ewentualne problemy z wykonywaniem umownych płatności, wprowadzają nową jakość w zakresie sprawozdawczości finansowej. Rozwiązania takie pozwalają na odzwierciedlenie oczekiwań kierownictwa jednostki w zakresie przyszłego zachowania (lub braku odpowiedniego zachowania) dłużników danego podmiotu i w konsekwencji na oszacowanie strat z uwzględnieniem tych założeń.

Zastosowanie modelu może jednak budzić wątpliwości w kontekście porównywalności wartości odpisów między jednostkami z perspektywy ich wpływu zarówno na wycenę bilansową, jak i na wynik finansowy – tożsame podmioty wykazujące identyczne pozycje, działające na takim samym rynku i posiadające dostęp do takich samych informacji mogą wykazywać inne odpisy ze względu na różną konstrukcję modeli szacowania ryzyka kredytowego, różne dane i historyczne doświadczenie, różne założenia kierownictwa jednostki i wykorzystanie różnych dostępnych informacji.

Rozdział 3

Ustalanie odpisów na oczekiwane straty kredytowe zgodnie z międzynarodowymi regulacjami rachunkowości

3.1. Zasady ustalania odpisów aktualizujących

Ustalenie oczekiwanej straty kredytowej wymaga od jednostki podjęcia określonych działań, które pozwolą wypracować specyficzny dla niej model szacowania odpisów na ECL i jego późniejszą kalibrację. W procesie tym kluczowe znaczenie mają:

- zapisy polityki rachunkowości wobec ewentualnego zastosowania uproszczeń w zakresie zastosowania modelu ECL,
- zdefiniowanie pojęcia „niewykonanie zobowiązania”,
- określenie procedur ustalania znacznego wzrostu ryzyka kredytowego,
- wypracowanie procedur pozwalających na określenie prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania, które będą uwzględniały również dane propektywne,
- wypracowanie procedur pozwalających na określenie prognozowanych spłat i odzysku (przepływów pieniężnych możliwych do zrealizowania).

W kontekście ustalania odpisów aktualizujących można wyróżnić dwa rozwiązania: podejście uproszczone i podejście pełne. Podejście uproszczone zakłada szacowanie odpisów dla całego pozostałego okresu trwania (życia) danej pozycji (ang. *lifetime expected credit losses* – LT ECL), podczas gdy podejście pełne wprowadza dwa etapy: ocenę znacznego wzrostu ryzyka kredytowego oraz ustalanie odpisów z perspektywy dwunastu kolejnych miesięcy (12M ECL) lub całego pozostałego okresu trwania (życia) pozycji (LT ECL).

Podejście uproszczone (jednoetapowe) stosowane jest dla:

- aktywów, które w momencie pozyskania cechowały się utratą wartości, np. nabyte znacząco przeterminowane wierzytelności (ang. *purchased or originated credit impaired* – POCI),
- należności handlowych lub aktywów z tytułu umów (ang. *contract asset*), które nie zawierają istotnego komponentu finansowego (pozycje takie podlegają MSSF 15 w zakresie początkowej wyceny).

Ponadto rozwiązanie to powinno być zastosowane do aktywów finansowych wskazanych w przepisach przejściowych MSSF 9 (do pozycji, dla których nie można przeprowadzić na moment przejścia oceny znacznego wzrostu ryzyka kredytowego).

Oprócz pozycji obligatoryjnie podlegających wskazanemu rozwiązaniu jednostka sprawozdawcza może przyjąć takie podejście w polityce rachunkowości także odrębnie dla każdej z wymienionych grupy:

- należności handlowych zawierających komponent finansowy,
- aktywów z tytułu umów z klientami, jeżeli zawierają komponent finansowy,
- należności z tytułu leasingu finansowego,
- należności z tytułu leasingu operacyjnego.

Wybór leży po stronie kierownictwa, które powinno rozpatrzyć wszystkie czynniki wpływające na takie rozwiązanie. W tabeli 2 zaprezentowano przykładowy wpływ przyjęcia podejścia jednoetapowego na system rachunkowości.

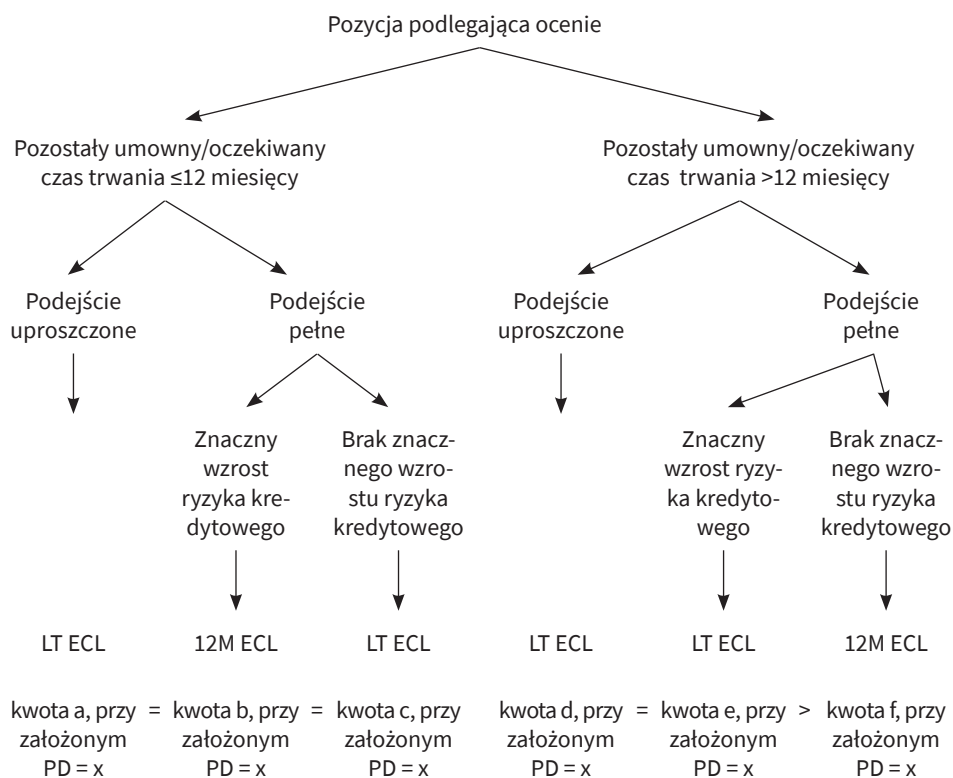
Tabela 2. Potencjalny wpływ wyboru podejścia jednoetapowego (uproszczonego) na system rachunkowości przedsiębiorstwa

Potencjalny wpływ na sprawozdawczość finansową i system rachunkowości	
Przyczyna	Skutek
1. Brak konieczności analizy, czy ryzyko kredytowe znacząco wzrosło od momentu ujęcia należności (prostsze procedury)	Niższe koszty funkcjonowania systemu
2. Prognozowane jest zmniejszenie wartości pozycji, dla których ustalany jest odpis, np. portfel jest zmniejszany i należności są spłacane	Wyższy wynik finansowy w kolejnych latach w związku z odwracaniem odpisów ujętych w latach poprzednich
3. Portfel jest stabilny pod względem wielkości w kolejnych okresach sprawozdawczych i nie ma istotnych zmian (lub prognozowanych zmian) w gospodarce	Nieznaczący wpływ lub brak wpływu na wynik finansowy w trakcie stosowania modelu (przy niezmiennych założeniach wejściowych) – odpisy aktualizujące dla nowych pozycji niwelowane są przez częściowe odwracanie odpisów dla należności ujętych w poprzednich latach
4. Portfel jest stabilny pod względem wielkości w kolejnych okresach sprawozdawczych i pojawiają się (lub są prognozowane) pozytywne zmiany w gospodarce (np. pozytywne oczekiwania makroekonomiczne)	Wyższy wynik finansowy w związku z odwracaniem odpisów lub niższymi odpisami aktualizującymi w trakcie stosowania modelu
5. Portfel jest stabilny pod względem wielkości w kolejnych okresach sprawozdawczych i pojawiają się (lub są prognozowane) negatywne zmiany w gospodarce (np. negatywne oczekiwania makroekonomiczne)	Niższy wynik finansowy w związku z ujmowaniem odpisów (wyższe odpisy aktualizujące)

Potencjalny wpływ na sprawozdawczość finansową i system rachunkowości	
Przyczyna	Skutek
6. Portfel jest powiększany (pojawiają się nowe należności)	Niższy wynik finansowy w związku z ujmowaniem odpisów w okresie wzrostu portfela
7. Skutek pierwszego zastosowania podejścia jednoetapowego	Obciążenie zysków/strat z lat ubiegłych (zysków zatrzymanych) odpisami liczonymi w ujęciu całego pozostałego okresu trwania pozycji

Źródło: opracowanie własne.

Podejście pełne przewiduje konieczność szacowania oczekiwanych strat kredytowych w ujęciu całego pozostałego okresu trwania należności (LT ECL) tylko wtedy, gdy nastąpił znaczący wzrost ryzyka kredytowego. Od strony koncepcyjnej rozróżnienie to jest istotne jedynie dla pozycji, których okres trwania jest dłuższy niż dwanaście miesięcy (schemat 6).

Schemat 6. Wpływ okresu trwania pozycji na wysokość odpisu

Źródło: opracowanie własne.

Jak obrazuje schemat 6, odpisy dla pozycji krótkoterminowych (których oczekiwany okres trwania jest krótszy niż dwanaście miesięcy) koncepcyjnie powinien być taki sam (przy takim samym poziomie ryzyka niewykonania zobowiązania (PD) równym x) niezależnie od tego, czy zastosowano podejście uproszczone czy pełne oraz czy wystąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego, czy nie nastąpił. Wynika to z faktu, że w każdym z tych wariantów rozpatrywana jest perspektywa kolejnych dwunastu miesięcy lub okresu do dnia rozliczenia pozycji krótszego niż dwanaście miesięcy. W praktyce jednostki mogą oczywiście ustalać pewne uproszczone zasady dotyczące odpisów, które będą uzależniać np. wysokość odpisu od faktu wystąpienia znacznego wzrostu ryzyka kredytowego lub braku takiej zmiany, w wyniku czego mogą się pojawić różne wartości odpisu dla każdej z grup. Rozwiązanie takie będzie jednak skutkiem różnej wysokości parametru PD dla kwoty b i kwoty c (kwota a będzie równa kwocie b lub kwocie c).

Celem pomiaru zmiany ryzyka i ustalania odpisu ECL z perspektywy całego pozostałego okresu trwania instrumentu jest zapewnienie, aby jednostka uwzględniła w sprawozdaniu finansowym odpis aktualizujący, zanim nastąpi utrata wartości z tytułu ryzyka kredytowego oraz zanim nastąpi niewykonanie zobowiązania. Znaczny wzrost ryzyka kredytowego będący czynnikiem wpływającym na zmianę perspektywy (z 12M na LT ECL) wiąże się z trzema czynnikami:

- wzrostem ryzyka niewykonania zobowiązania (odpowiednio ryzyka kredytowego) na dzień analizy w porównaniu z dniem początkowego ujęcia instrumentu finansowego,
- uznaniem, że ryzyko kredytowe (ryzyko niewykonania zobowiązania) po zmianie jest znaczące,
- uznaniem, że relatywny wzrost ryzyka jest znaczący.

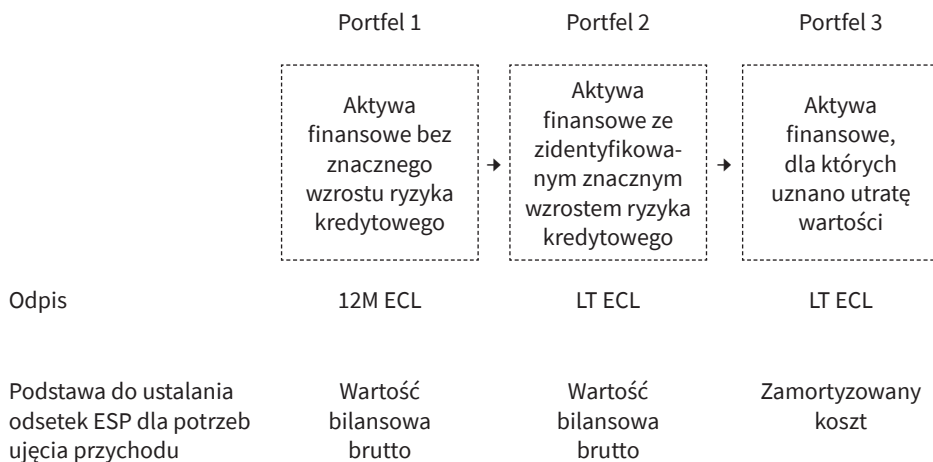
Sama zmiana ryzyka kredytowego, nawet znacząca w wartościach bezwzględnych (np. przeniesienie o kilka klas w przypadku grupowania pozycji według ratingu bądź podwojenie lub potrojenie PD), nie musi determinować znaczącego zwiększenia się ryzyka kredytowego, jeżeli instrument w momencie początkowego ujęcia cechował się bardzo niskim ryzykiem kredytowym. W takim przypadku przesunięcie o kilka klas jest zmianą „znaczoną” w ujęciu bezwzględnym, jeżeli jednak instrument w dalszym ciągu charakteryzuje się ryzykiem nieznaczącym, nie można uznać znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Analogicznie niewielka zmiana ryzyka dla instrumentu finansowego, który w momencie początkowego ujęcia cechował się już wyraźnym ryzykiem kredytowym, może oznaczać zaliczenie do portfela, dla którego wystąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego.

Regulacje MSSF nie wskazują jednoznacznie, jak ocenić znaczny wzrost ryzyka kredytowego, pozostawiając tę ocenę jednostce sprawozdawczej. W związku z tym mogą się pojawić różnice w zakresie identyfikacji tego czynnika przez różne podmioty.

W tym miejscu należy wspomnieć, że przyjęte rozwiązania mogą w swej istocie wprowadzać pewną niespójność w zakresie ujmowania odpisów dla pozycji

charakteryzujących się identycznym ryzykiem. Przykładowo jednostka może posiadać instrumenty finansowe (instrument A i instrument B) charakteryzujące się takim samym wysokim ryzykiem kredytowym (np. standing na poziomie 6 w 10-stopniowej skali oceny ryzyka, gdzie 1 to poziom dla instrumentów o najwyższej wiarygodności kredytowej). Jeżeli instrument A został w momencie nabycia zaliczony do poziomu 2, to przeniesienie do poziomu 6 może oznaczać znaczące zwiększenie się ryzyka kredytowego i w konsekwencji odpis na poziomie pozostałego okresu trwania instrumentu. Z kolei jeżeli instrument B został w momencie ujęcia przypisany do poziomu 6, to mimo takiego samego poziomu ryzyka kredytowego jak w przypadku instrumentu A jednostka ustali dla niego odpis z perspektywy dwunastu kolejnych miesięcy (co jest skutkiem braku wzrostu ryzyka kredytowego od dnia ujęcia). Niespójność ta jest jednym z koncepcyjnych ograniczeń modelu.

W związku z przyjętym sposobem ustalania odpisów wskazać można różne portfele aktywów, które będą uwzględniać to zagadnienie. Często przyjmuje się¹ identyfikację trzech portfeli: portfel 1 uwzględnia pozycje, dla których nie wystąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego (i nie są to pozycje, które w momencie nabycia lub pozyskania cechowały się utratą wartości); portfel 2 obejmuje aktywa, dla których wystąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego, lecz nie uznano jeszcze utraty wartości; portfel 3 to pozycje, dla których uznano utratę wartości. Podobieństwem portfela 2 i 3 jest sposób ustalania odpisów ECL – na poziomie LT ECL, a różnicą – sposób naliczania odsetek efektywną stopą procentową (schemat 7).

Schemat 7. Podział aktywów na portfele ze względu na ryzyko kredytowe i sposób wyceny

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSSF 9.

¹ Zob. np. PWC 2014, s. 2.

Rozróżnienie, jakie pozycje znajdują się w poszczególnych portfelach, uzależnione jest od przyjętej przez jednostkę definicji niewykonania zobowiązania oraz procedur oceny znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Należy jednak podkreślić, że przedstawiona klasyfikacja nie jest w pełni spójna i nie odzwierciedla zaistnienia zdarzenia default. Przykładowo portfel 3 może obejmować pozycje, dla których nie wystąpiło (jeszcze) rzeczywiste niewykonanie zobowiązania przez kontrahenta, ale istnieją inne przesłanki wskazujące na utratę wartości. Wynika to z definicji „składnika aktywów finansowych dotkniętego utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe”, która określa, że utrata wartości ze względu na ryzyko kredytowe wiąże się z wystąpieniem jednego lub kilku różnych zdarzeń powodujących ujemny wpływ na szacowane przyszłe przepływy pieniężne w ramach tego składnika aktywów finansowych. Definicja ta wskazuje na dowody utraty wartości, wśród których znajdują się m.in. „naruszenia umowy, takie jak zdarzenie niewykonania zobowiązania lub niedokonanie płatności w wymaganym terminie”, przy czym wskazany element jest jedną z kilku przesłanek utraty wartości. W związku z tym od strony koncepcyjnej można wyróżnić w portfelu 3 dwa podportfele: pozycje, dla których nie wystąpiło zaleganie z płatnościami (lecz inne przesłanki wskazujące na utratę wartości), oraz pozycje, dla których wystąpiło zdarzenie niewykonania zobowiązania (default)². Identyfikacja taka od strony teoretycznej wiąże się ze zdefiniowaniem pojęcia „niewykonania zobowiązania” oraz z ustaleniem, czy wystąpienie takiej sytuacji jest równoznaczne z utratą wartości.

3.2. Niewykonanie zobowiązania

Niewykonanie zobowiązania (zdarzenie default) nie zostało zdefiniowane w regulacjach międzynarodowych rachunkowości – każda jednostka gospodarcza powinna przyjęć dla potrzeb sprawozdawczości finansowej takie rozwiązanie, które jest spójne z definicją lub rozwiązaniem wykorzystanym w jej wewnętrznej polityce zarządzania ryzykiem kredytowym w odniesieniu do odpowiedniego instrumentu finansowego. Zgodnie z par. B5.5.37 MSSF 9 przyjętą definicję zdarzenia default stosuje się konsekwentnie w odniesieniu do wszystkich instrumentów finansowych, chyba że dostępne stają się informacje, zgodnie z którymi inna

² Analogicznie w portfelu 1 i 2 mogą się znaleźć: podportfel z pozycjami, dla których nie wystąpiło jeszcze zdarzenie przeterminowania, oraz pozycje, dla których wystąpiło zaleganie z płatnościami, ale nie uznano utraty wartości (np. uznano, że cała kwota wraz z kompensatą za opóźnienia zostanie odzyskana w związku ze zdeponowaniem jej na odpowiednim rachunku powierniczym).

definicja niewykonania zobowiązania jest właściwsza w odniesieniu do określonego instrumentu finansowego.

Ponadto MSSF 9 sugeruje, że do „niewykonania zobowiązania dochodzi nie później niż wtedy, gdy składnik aktywów finansowych jest **przeterminowany o 90 dni**, chyba że jednostka dysponuje racjonalnymi i możliwymi do udokumentowania informacjami pozwalającymi wykazać, że właściwsze jest kryterium, zgodnie z którym do niewykonania zobowiązania dochodzi **po upływie dłuższego czasu**” (podkreśl. M.F.). Wskazane w standardzie kryterium czasowe (przeterminowania) sugeruje, że niewykonanie zobowiązania wiąże się z przeterminowaniem pozycji, a nie z zaistnieniem samej straty finansowej. W kontekście podmiotu, którego praktyka potwierdza, że wystąpienie określonego przeterminowania oznacza prawdopodobieństwo wystąpienia straty finansowej, kryterium czasowe wydaje się w pełni uzasadnione. Od strony koncepcyjnej pojawiają się jednak wątpliwości, czy samo przeterminowanie (nawet znaczące) jest oznaką ryzyka kredytowego, zwłaszcza gdy roszczenie jest dobrze zabezpieczone na majątku dłużnika. Co więcej, opóźnienie w zapłacie może rodzić prawa do ponadprzeciętnych zysków (np. w postaci odsetek karnych) i jednostka może celowo zwlekać z egzekucją swoich roszczeń ze względu na nie.

W pewnych okolicznościach jednostka może pozyskiwać informacje wskazujące na brak możliwości realizacji składnika, mimo że umowy termin zapłaty jeszcze nie nastąpił bądź przeterminowanie jest nieznaczące, np. w sytuacji ogłoszenie bankructwa przez dłużnika, problemów z rozliczeniem innych wierzytelności, niespełnienia określonych wymagań w zakresie płynności. Czynniki takie mogą być włączone w definicję „niewykonania zobowiązania” jako element materializacji ryzyka kredytowego, lecz ich wystąpienie (np. ogłoszenie niewypłacalności, złe wskaźniki płynności, ujemny kapitał własny) nie musi rodzić powstania straty, np. gdy roszczenie jest gwarantowane przez wiarygodną stronę trzecią lub jest zabezpieczone na majątku dłużnika, co pozwoli na jego odzyskanie (wraz z ewentualnymi kosztami).

W praktyce rozwiązaniem, do którego mogą się odnieść podmioty, są wytyczne Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego³ (zob. par. 36.68 Basel Framework 2019 oraz par. A4 Basel Committee on Banking Supervision 2015), które wskazują, że niewykonanie zobowiązania to zdarzenie związane z jedną z dwóch sytuacji:

- „1. wierzyciel uważa, że jest mało prawdopodobne, aby dłużnik spłacił swoje zobowiązanie kredytowe w całości, bez uwzględniania kwot otrzymanych z zabezpieczeń lub podobnych działań,
2. dłużnik zalega ze znaczącą płatnością przez okres dłuższy niż 90 dni”.

Co charakterystyczne, przedstawiona definicja abstrahuje od straty finansowej, która może, lecz nie musi zaistnieć w przypadku wystąpienia wskazanych okoliczności. W takim ujęciu identyfikacja zdarzenia default nie musi doprowadzić do

3 Zalecenia Komitetu Bazylejskiego skierowane są przede wszystkim do instytucji bankowych, nie ma jednak przeszkód, by stosowały je podmioty niebankowe.

utraty wartości w rozumieniu braku możliwości realizacji korzyści ekonomicznych. Oznacza to, że pojęcia utraty wartości i niewykonania zobowiązania są koncepcyjnie niespójne i wskazanie na niewykonanie zobowiązania jako wyznacznik utraty wartości należy uznać za pragmatyczną przesłankę uwidaczniającą materializację ryzyka kredytowego, nie zaś rzeczywiste powstanie straty finansowej.

Oderwanie niewykonania zobowiązania od zaistnienia straty powoduje, że wyliczenie oczekiwanych strat kredytowych musi uwzględniać dwa odrębne, lecz koncepcyjnie powiązane parametry:

- prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania,
- stratę kredytową.

Definicja straty kredytowej bazuje na oczekiwanych niedoborach środków pieniężnych, czyli różnicy między wszystkimi wynikającymi z umowy przepływami pieniężnymi należnymi jednostce zgodnie z umową i wszystkimi oczekiwanymi przez jednostkę przepływami pieniężnymi. Oznacza to, że strata kredytowa nie materializuje się bezpośrednio w momencie niewykonania zobowiązania, np. możliwe są pewne działania restrukturyzacyjne, egzekucja zabezpieczeń i gwarancji, a czasem pełne pokrycie należności przez stronę trzecią lub z majątku dłużnika wraz z dodatkową rekompensatą za odroczenie płatności. Ustalenie straty powstałej w wyniku niewykonania zobowiązania może wymagać podejścia scenariuszowego, które wprowadza rachunek prawdopodobieństwa w procedury zaistniałe po dacie niewykonania zobowiązania. W przypadku gdy wyliczenie oczekiwanych strat kredytowych bazuje na wskazanych dwóch elementach ustalanych odrębnie, jednostka musi określić prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania oraz oszacować potencjalną stratę w wyniku tego zdarzenia, która z kolei uwzględnia możliwości (prawdopodobieństwo) realizacji przyszłych kwot.

Przyjęte rozdzielenie między niewykonaniem zobowiązania i zaistnieniem straty powoduje, że od strony koncepcyjnej ryzyko kredytowe nie ustaje w momencie niewykonania zobowiązania, lecz uzależnione jest od późniejszych możliwości realizacji zabezpieczeń, gwarancji, postępowań egzekucyjnych itp., które ostatecznie mogą być korzystne dla jednostki i zagwarantować jej stopę wyższą (np. wskutek karnych odsetek) niż alternatywne wykorzystanie tych samych zasobów na rynku. Różne strategie realizacji kwot i przypisywanie im różnych prawdopodobieństw wymagają od jednostki oceny, czy liczone elementy nie uwzględniają dwukrotnie tego samego ryzyka.

Rozdzielenie niewykonania zobowiązania od zaistnienia straty finansowej może stanowić dodatkowe obciążenie dla jednostki sprawozdawczej, zwłaszcza gdy procedury szacowania obu parametrów są oderwane i nie stanowią bieżących mechanizmów zarządzania ryzykiem kredytowym. Szacowanie prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania (czy ryzyka niewykonania zobowiązania) wymaga przeprowadzenia odpowiednich procedur, podczas gdy oczekiwana strata może nie wystąpić na skutek oczekiwanego zwrotu z danej inwestycji (w drodze zabezpieczeń, gwarancji itp.).

Istotny problem ze zdefiniowaniem omawianego pojęcia pojawia się w kontekście podmiotów powiązanych, w odniesieniu do których jednostka sprawozdawcza ma kontrolę nad prowadzoną przez nie działalnością. W takim przypadku jednostka dominująca, znając dokładną sytuację podmiotu zależnego, może sterować jego finansowaniem, m.in. poprzez prolongatę płatności, rozkładanie płatności na raty, udzielanie dodatkowego finansowania itp., w wyniku czego nie dochodzi do niewywiązania się z zawartych umów (umowy są np. aneksowane)⁴. W takich okolicznościach pojęcie „niewykonanie zobowiązania” powinno odzwierciedlać wewnętrzne zasady zarządzania ryzykiem kredytowym w odniesieniu do podmiotów powiązanych i może uwzględniać różne czynniki wiążące się z potencjalnym wystąpieniem problemów finansowych dłużnika, utraty przez niego płynności finansowej, konieczności restrukturyzacji finansowania (w tym prolongaty płatności) lub dodatkowego finansowania, a w skrajnych przypadkach również bankructwa.

Biorąc pod uwagę rozwiązania międzynarodowe, można zatem skonkludować, że:

- pojęcia niewykonania zobowiązania, utraty wartości i straty kredytowej są niejednorodne i w związku z tym pierwsze z nich należy uznać za pragmatyczną przesłankę materializacji ryzyka kredytowego i utraty wartości składnika aktywów, nie zaś za realne zdarzenie powodujące brak możliwości realizacji korzyści ekonomicznych;
- identyfikacja zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania, będąca parametrem oceny „znacznego wzrostu ryzyka kredytowego”, nie oznacza literalnie tego drugiego, czyli „znacznego wzrostu ryzyka wystąpienia straty kredytowej”, lecz jest przybliżeniem tego elementu;
- prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania, które służy jako waga przy ustalaniu oczekiwanych strat kredytowych, jest pojęciem odrębnym od prawdopodobieństwa wystąpienia straty kredytowej, które uwzględnia możliwości odzysku kwot z różnych źródeł.

3.3. Identyfikacja znacznego wzrostu ryzyka kredytowego

Stosując podejście pełne w zakresie ustalania oczekiwanych strat kredytowych, jednostka gospodarcza powinna przynajmniej na dzień sprawozdawczy przeprowadzić ocenę, czy nastąpił znaczny wzrost ryzyka kredytowego. W tym zakresie

---

⁴ Należy podkreślić, że MSSF 9 nie zawiera zwolnienia w zakresie liczenia oczekiwanych strat kredytowych w odniesieniu do należności od podmiotów powiązanych.

MSSF 9 wiąże zmianę ryzyka kredytowego z ryzykiem (zmianami ryzyka) niewykonania zobowiązania. W konsekwencji tego ocena znacznej zmiany ryzyka kredytowego nie wiąże się bezpośrednio z zaistnieniem straty finansowej, do której odnosi się definicja ryzyka kredytowego, lecz jest jednym z tworzących je elementów (niewykonania zobowiązania). Od strony koncepcyjnej jest to wyraźny brak spójności w zakresie definicji ryzyka kredytowego zawartych w MSSF 7 i wymagań MSSF 9. Niewątpliwie ryzyko kredytowe powiązane jest z ryzykiem niewykonania zobowiązania, lecz dany instrument finansowy będzie się charakteryzował innym ryzykiem kredytowym w zależności od posiadanych zabezpieczeń, w postaci np. gwarancji finansowych, poręczeń, zabezpieczeń na majątku dłużnika (np. hipoteki, zastawu rejestrowego), w tym przekazanych wierzycielowi zasobów, do których prawa przechodzą w momencie niewykonania zobowiązania, czy sprawowania kontroli nad dłużnikiem (np. finansowanie udzielane jest jednostce zależnej, która podlega ciągłemu monitoringowi ze strony właściciela-wierzyciela). Elementy takie mogą minimalizować ryzyko kredytowe i w konsekwencji jego zmiany. Mimo to MSSF 9 wymaga przeprowadzenia oceny, co może stanowić znaczne obciążenie dla jednostki sprawozdawczej nie zawsze racjonalnie uzasadnione.

Pewnym brakiem spójności jest również ułatwienie w prowadzonej ocenie, które opiera się na uznaniu instrumentu finansowego za charakteryzujący się niskim ryzykiem kredytowym na dzień sprawozdawczy, w wyniku czego identyfikowany jest brak znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Uznanie instrumentu finansowego za obciążony niskim ryzykiem kredytowym nie wiąże się z ogólnymi możliwościami realizacji umownych kwot, lecz bazuje na spełnieniu następujących kryteriów (par. B5.5.22 MSSF 9):

- instrument cechuje się niskim ryzykiem niewykonania zobowiązania;
- dłużnik (pożyczkobiorca) charakteryzuje się wysoką, krótkoterminową zdolnością spełniania swych obowiązków w zakresie wynikających z umowy przepływów pieniężnych;
- niekorzystne zmiany warunków gospodarczych i biznesowych w dłuższej perspektywie mogą sprawić, lecz niekoniecznie sprawią, że nastąpi ograniczenie zdolności dłużnika (pożyczkobiorcy) do wypełniania jego obowiązków w zakresie wynikających z umowy przepływów pieniężnych.

Ponadto MSSF 9 stwierdza, iż „nie uznaje się, że instrumenty finansowe charakteryzują się niskim ryzykiem kredytowym, jeżeli uważa się, że wiążą się one z niskim ryzykiem straty jedynie ze względu na wartość zabezpieczenia, a sam instrument finansowy bez tego zabezpieczenia nie byłby uznawany za charakteryzujący się niskim ryzykiem kredytowym” (par. B5.5.22 MSSF 9). Potwierdza to wcześniejszą tezę o ścisłym powiązaniu (w świetle MSSF 9) zmiany ryzyka kredytowego ze zmianą niewykonania zobowiązania, a nie ze zmianą ryzyka poniesienia straty w wyniku niewykonania zobowiązania, jak można by oczekiwać w kontekście definicji ryzyka kredytowego zawartej w MSSF 7.

Ocena „niskiego ryzyka kredytowego” bazuje na zobiektywizowanych przesłankach, które wychodzą poza wewnętrzną perspektywę jednostki, a nawet jej środowiska. Wynika to z faktu, że instrumenty finansowe można uznać za posiadające wskazany przymiot, jeżeli byłyby uznane za charakteryzujące się niskim ryzykiem kredytowym z perspektywy uczestnika rynku, z uwzględnieniem wszystkich postanowień i warunków dotyczących danego instrumentu finansowego (par. B5.5.23 MSSF 9).

Jednostka nie może uznać instrumentu za cechujący się niskim ryzykiem kredytowym tylko dlatego, że w porównaniu z innymi jej instrumentami cechuje się on najlepszym standingiem kredytowym (najniższym ryzykiem niewykonania zobowiązania w ramach posiadanego portfela). Podobnie instrumenty z najlepszym standingiem kredytowym w danej jurysdykcji (środowisku), w ramach której działa jednostka, nie muszą spełniać kryterium niskiego ryzyka kredytowego.

W celu uznania cechy „niskiego ryzyka kredytowego” jednostka może wykorzystać zewnętrzny rating – wówczas instrumenty z klasyfikacją do ratingu „jakość inwestycyjna” są traktowane jako spełniające ten warunek. Brak zewnętrznego ratingu nie ogranicza możliwości identyfikacji składnika jako cechującego się niskim ryzykiem kredytowym – jednostka może przyjąć własną ocenę ryzyka (wewnętrzny rating) lub inne metody oceny, jeżeli są one zgodne z powszechnym rozumieniem definicji niskiego ryzyka kredytowego oraz uwzględniają rodzaje ryzyka i instrumentów finansowych podlegających ocenie.

Utrata przymiotu „niskiego ryzyka kredytowego” nie oznacza, że musiał nastąpić znaczny wzrost ryzyka kredytowego – jednostka powinna włączyć wskazane instrumenty w przeprowadzaną ocenę.

Jednostka gospodarcza, przeprowadzając ocenę znacznego zwiększenia się ryzyka kredytowego, powinna przyjąć określone procedury pozwalające na taką analizę. Regulacje międzynarodowe nie wskazują żadnych konkretnych działań czy rozwiązań, które powinny zastosować jednostki sprawozdawcze, podając jedynie ogólne wytyczne związane z tym problemem oraz sugerując pewne warunki graniczne. Tabela 3 prezentuje podstawowe kryteria, które należy wziąć pod uwagę, konstruując model oceny zmiany ryzyka kredytowego.

Jak wskazuje tabela 3, rozwiązania MSSF 9 w zakresie szacowania znaczącej zmiany ryzyka kredytowego wymagają od kierownictwa jednostki przyjęcia pewnych założeń i ustalenia wewnętrznej metodologii pomiaru zmian ryzyka. Od strony koncepcyjnej rozwiązania te mogą budzić wątpliwości ze względu na utożsamienie zmiany ryzyka kredytowego ze zmianą niewykonania zobowiązania, która nie uwzględnia ryzyka strat. W wyniku tego podmiot stosujący rozwiązania międzynarodowe powinien ustalać zmiany ryzyka kredytowego, nawet gdy ryzyko straty finansowej jest nikłe (ściągalność należności nie jest zagrożona).

Tabela 3. Ocena znacznego wzrostu ryzyka kredytowego – przesłanki i warunki krytyczne

Czynnik, kryterium lub parametr związany z ustalaniem zmian ryzyka kredytowego	Komentarz
1. Zmiana ryzyka lub prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania jako element pomiaru zmiany ryzyka kredytowego	W celu określenia zmiany ryzyka kredytowego jednostka musi ustalić ryzyko lub prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania na moment początkowego ujęcia i na dzień wyceny. Oznacza to, że zmiana ryzyka niewykonania zobowiązania (np. mierzona z wykorzystaniem PD) jest często podstawowym kryterium oceny zmiany ryzyka kredytowego. Ocena może bazować na skali ilościowej lub jakościowej
2. Ocena ryzyka niewykonania zobowiązania w całym pozostałym okresie trwania danego instrumentu	Ryzyko niewykonania zobowiązania ustalone dla całego okresu życia (trwania) instrumentu w ujęciu bezwzględnym powinno maleć wraz ze zbliżaniem się do terminu wymagalności, jeżeli inne czynniki wpływające na ryzyko kredytowe nie ulegają zmianie
3. Ocena indywidualna lub zbiorowa	Ocena znaczącego zwiększenia się ryzyka kredytowego może być przeprowadzana na poziomie pojedynczych (indywidualnych) instrumentów finansowych lub na poziomie grup, na które dzieli się instrumenty finansowe ze względu na ryzyko. Jeżeli nie są dostępne dowody na znaczący wzrost ryzyka kredytowego dla indywidualnych instrumentów finansowych, standard sugeruje analizę na poziomie grupy (par. B5.5.1). Użyte sformułowanie nie stanowi jednak imperatywu co do obowiązku analizy grupowej w przypadku, gdy ocena indywidualna nie wskazuje na znaczące zwiększenie się ryzyka kredytowego. Ocena grupowa jest jednak w pełni uzasadniona, gdy nie ma bieżących informacji dotyczących indywidualnych kontrahentów, bądź też gdy identyfikacja niewykonania zobowiązania sprowadza się do powstania określonego przeterminowania
4. Grupowanie instrumentów finansowych	Przeprowadzenie analizy instrumentów finansowych na poziomie grupy wymaga od jednostki ich pogrupowania. Grupowanie może się odbywać na podstawie wspólnej charakterystyki ryzyka kredytowego w celu ułatwienia analizy, która ma umożliwić szybkie identyfikowanie znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Grupowanie instrumentów według określonej cechy (lub cech), która nie uwzględnia ryzyka kredytowego i utrudnia ocenę, nie jest właściwe. Grupowanie instrumentów finansowych dla potrzeb zbiorowej oceny zmiany ryzyka kredytowego może ulegać zmianom w czasie wraz z uzyskaniem nowych informacji dotyczących grup instrumentów finansowych lub poszczególnych instrumentów finansowych
5. Uwzględnienie informacji dotyczących przyszłości	Znacznego wzrostu ryzyka kredytowego pojawia się zazwyczaj, zanim instrument staje się przeterminowany (zaległy) lub wystąpiły inne czynniki wskazujące na pogorszenie wiarygodności dłużnika (np. restrukturyzacje pożyczek). W związku z tym przy ocenie znacznego wzrostu ryzyka kredytowego jednostka

Czynnik, kryterium lub parametr związany z ustalaniem zmian ryzyka kredytowego	Komentarz
5. Uwzględnienie informacji dotyczących przyszłości	<p>powinna brać pod uwagę nie tylko dane o zaistniałych już problemach, lecz również informacje dotyczące przyszłości, które mogą mieć wpływ na wystąpienie niewykonania zobowiązania. Jednostka powinna uwzględniać informacje dotyczące przyszłości, które mogą mieć wpływ na ryzyko kredytowe, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub starań i które uznaje za racjonalne i możliwe do udokumentowania. Oznacza to, że dotyczące przyszłości informacje lub analizy przygotowane przez zewnętrzne podmioty powinny podlegać ocenie pod względem ich racjonalności.</p> <p>Informacje dotyczące przyszłości powinny brać pod uwagę prognozy makroekonomiczne, przy czym to jednostka decyduje, jakie parametry makroekonomiczne wiążą się z ryzykiem niewykonania zobowiązania. W tym kontekście należy wspomnieć, że podmiot sprawozdawczy nie musi przeprowadzać gruntownych poszukiwań informacji przy ocenie, czy ryzyko kredytowe znacznie wzrosło od momentu początkowego ujęcia, jednak pomijanie dostępnych danych jest błędem</p>
6. Instrumenty finansowe niestanowiące aktywów finansowych – zobowiązania do udzielenia pożyczki oraz gwarancja finansowa	<p>W zakresie zobowiązania do udzielenia pożyczki jednostka ocenia zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania w odniesieniu do przyszłej pożyczki, którą ma udzielić na podstawie zobowiązania do udzielenia pożyczki. W przypadku umów gwarancji finansowej jednostka ocenia zmiany ryzyka niewykonania przez dłużnika w odniesieniu do określonego w umowie zobowiązania</p>
7. Czas trwania instrumentu	<p>Ryzyko niewykonania zobowiązania lub prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania w całym okresie życia w przypadku instrumentów finansowych o porównywalnym standingu finansowym jest zazwyczaj tym wyższe, im dłuższy jest oczekiwany okres życia danego instrumentu. Konsekwencją tego jest na ogół spadek ryzyka niewykonania zobowiązania wraz z upływem czasu (przy innych czynnikach niezmiennych). W związku z tym ocena zmian ryzyka kredytowego nie może się opierać jedynie na miarach bezwzględnych. Sytuacja, gdy PD (z perspektywy całego okresu życia) dla danego 10-letniego instrumentu finansowego po upływie ośmiu lat pozostanie na takim samym poziomie (np. PD z perspektywy pozostałych dwóch lat), może oznaczać zwiększenie się ryzyka niewykonania zobowiązania*.</p> <p>Od strony praktycznej jednostka może zastosować różne podejścia w zakresie ustalania zmiany ryzyka kredytowego. Przykładem jest tu roczne uśrednianie PD dla całego okresu trwania instrumentu i porównanie wartości uśrednionych (np. PD w całym okresie trwania instrumentu / pozostały okres trwania).</p>

Tabela 3 (cd.)

Czynnik, kryterium lub parametr związany z ustalaniem zmian ryzyka kredytowego	Komentarz
7. Czas trwania instrumentu	Standard (par. B5.5.11 MSSF 9) wskazuje również, że „w przypadku instrumentów finansowych, w przypadku których znaczne zobowiązania płatnicze występują jedynie w okresie bliskim terminu wymagalności instrumentu finansowego, ryzyko niewykonania zobowiązania niekoniecznie będzie się zmniejszać w miarę upływu czasu. W takim przypadku jednostka powinna rozważyć także inne czynniki jakościowe, które mogłyby wykazać, czy ryzyko kredytowe znacznie wzrosło od momentu początkowego ujęcia”. Oznacza to, że dla niektórych instrumentów finansowych (np. zerokuponowych obligacji) ryzyko niewykonania zobowiązania może się utrzymywać na stabilnym poziomie przez cały okres trwania instrumentów
8. Ryzyko niewykonania zobowiązania w ujęciu dwunastu miesięcy jako przybliżenie ryzyka niewykonania zobowiązania w całym okresie życia instrumentu	W sytuacji gdy znane z przeszłości zdarzenia niewykonania zobowiązania nie są skoncentrowane w określonym momencie oczekiwanego okresu trwania (życia) instrumentu finansowego, jednostka może ustalać zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania w okresie następnym dwunastu miesięcy jako racjonalne przybliżenie zmian ryzyka niewykonania zobowiązania w całym okresie życia instrumentu. Oznacza to, że zmiany PD liczonego dla kolejnych dwunastu miesięcy stanowią punkt odniesienia do ustalenia, czy ryzyko kredytowe znacznie wzrosło od momentu początkowego ujęcia. Jak wskazano w punkcie 7 niniejszej tabeli, w pewnych okolicznościach przybliżenie takie jest nieuzasadnione (np. gdy w kolejnych okresach ma wystąpić kumulacja płatności dłużnika znacząco wpływająca na ocenę niewykonania zobowiązania)**
9. Własne procedury jednostki gospodarczej w zakresie pomiaru zmiany ryzyka kredytowego	Regulacje międzynarodowe nie narzucają metod i procedur pomiaru ryzyka kredytowego, ryzyka niewykonania zobowiązania ani oceny znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. W związku z tym różne podmioty sprawozdawcze mogą zastosować różne podejścia do wskazanych analiz. Co więcej, MSSF 9 dopuszcza, aby jednostka zastosowała różne podejścia w zależności od rodzaju instrumentu finansowego. Dopuszczalne są miary przybliżające zmianę ryzyka kredytowego (np. wskaźnik strat kredytowych), jeżeli jednostka jest w stanie oddzielić zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania od zmiany innych czynników wiążących się z oczekiwanymi stratami kredytowymi, takich jak zabezpieczenie, i jeżeli ocena uwzględni: a) zmianę ryzyka niewykonania zobowiązania w okresie od momentu początkowego ujęcia, b) oczekiwany okres życia instrumentu finansowego, c) racjonalne i możliwe do udokumentowania informacje, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub starań, które mogą wpłynąć na ryzyko kredytowe.

Czynnik, kryterium lub parametr związany z ustalaniem zmian ryzyka kredytowego	Komentarz
9. Własne procedury jednostki gospodarczej w zakresie pomiaru zmiany ryzyka kredytowego	<p>Oceniając zmianę ryzyka kredytowego, jednostka sprawozdawcza powinna uwzględniać charakterystykę instrumentu finansowego (lub portfela instrumentów finansowych) oraz znane z przeszłości sytuacje niewykonania zobowiązania w przypadku podobnych instrumentów finansowych.</p> <p>Analiza i ocena ryzyka niewykonania zobowiązania jest analizą wieloczynnikową. W związku z tym to jednostka sprawozdawcza dokonuje wyboru czynników branych pod uwagę w analizie oraz przypisuje im określone wagi. W przypadku danych statystycznych lub braku możliwości budowy modelu statystycznego lub statystyczno-ratingowego jednostka może wykorzystywać informacje jakościowe i niestatystyczne do oceny znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Możliwe jest również połączenie różnych podejść, np. oceny jakościowej z oceną statystyczną</p>
10. Początkowa jakość kredytowa instrumentu finansowego	<p>Regulacje międzynarodowe przewidują konieczność porównania ryzyka kredytowego z momentu początkowego ujęcia instrumentu finansowego z takim ryzykiem na dzień analizy (wyceny ECL), poprzez porównanie ryzyka niewykonania zobowiązania z dnia ujęcia z takim ryzykiem na kolejne dni bilansowe. Oznacza to, że instrumenty finansowe już na moment ich pozyskania powinny podlegać określonej klasyfikacji, przypisaniu lub ocenie, która pozwoli porównać stany na dwa momenty w czasie. Ponadto jednostka musi przyjąć odpowiednie zasady oceny zidentyfikowanych zmian. Jak wskazano wcześniej, ocena w niektórych przypadkach nie może bazować na wartościach bezwzględnych zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania i powinna uwzględniać jakość kredytową z momentu początkowego ujęcia. Przykładowo przeniesienie w ratingu kredytowym danego instrumentu o trzy klasy w dół może być uznane za zmianę niepowodującą znacznego wzrostu ryzyka kredytowego ze względu na bardzo dobrą jakość kredytową tego składnika w momencie początkowego ujęcia, podczas gdy zmiana o jedną klasę w dół innego instrumentu (według tego samego ratingu) może stanowić taką przesłankę</p>
11. 30-dniowe przeterminowanie jako wskaźnik znacznego wzrostu ryzyka kredytowego	<p>Przeterminowanie należności powyżej trzydziestu dni jest w świetle regulacji MSSF 9 wskazówką sugerującą, że nastąpiło znaczące zwiększenie się ryzyka kredytowego i jednostka sprawozdawcza powinna ująć odpis na oczekiwane straty kredytowe w ujęciu całego pozostałego okresu życia tego instrumentu. Jednostka może odrzucić wskazane założenie, jeżeli dysponuje racjonalnymi i możliwymi do udokumentowania informacjami, które wskazują, że zaistniałe przeterminowanie nie stanowi znacznego wzrostu ryzyka kredytowego związanego z instrumentem finansowym***</p>

Tabela 3 (cd.)

Czynnik, kryterium lub parametr związany z ustalaniem zmian ryzyka kredytowego	Komentarz
12. Ryzyko niewykonania zobowiązania – perspektywa dłużnika <i>versus</i> instrument finansowy dłużnika	<p>Zastosowanie MSSF 9 wymaga oceny, czy identyfikacja znacznego wzrostu ryzyka kredytowego dla jednego instrumentu finansowego określonego dłużnika powoduje automatyczne uznanie takiego stanu dla pozostałych jego zobligowań wobec podmiotu sprawozdawczego, mimo że dla pozostałych instrumentów nie zidentyfikowano zmiany ryzyka (lub jest ona nieistotna). Sytuacja taka może wystąpić m.in. wtedy, gdy jednostka posiada różne wierzytelności od tego samego dłużnika, które powstały lub zostały nabyte w różnych terminach i w związku z tym cechują się różnym ryzykiem kredytowym na dzień ich początkowego ujęcia. Przykładowo jednostka może posiadać obligacje serii A i serii B podmiotu X, które nabyto z dwuletnim odstępem. Przy ocenie znacznego wzrostu ryzyka kredytowego jednostka może stwierdzić, że dla obligacji A taki stan wystąpił, podczas gdy dla pozostałych (serii B) zmiana nie wystąpiła. Wniosek taki może wynikać z faktu, że obligacje B nabyto np. bezpośrednio przed dniem wyceny. W związku z tym pojawia się dylemat, czy jednostka powinna dokonać rozszerzenia zidentyfikowanego stanu z obligacji A na pozostałe obligacje (B). Z jednej strony ocena dotyczy poszczególnych instrumentów finansowych, w wyniku czego każda z serii może być oceniana odrębnie. Z drugiej jednak pojawia się wątpliwość, ponieważ zaistniały przypadek może oznaczać, że wiarygodność i sytuacja dłużnika jest zła. Co więcej, MSSF 9 w par. B5.5.17 pkt h wskazuje, że „znacznym wzrostem ryzyka kredytowego związanego z innymi instrumentami finansowymi tego samego pożyczkobiorcy” może mieć znaczenie przy ocenie zmiany ryzyka kredytowego dla analizowanej pozycji. Kierując się przesłanką, że „znacznym wzrostem ryzyka kredytowego” oznacza nie tylko dużą zmianę ryzyka kredytowego, lecz również stan, w którym ryzyko kredytowe jest znaczące, należałoby uznać, że wszystkie instrumenty dłużne danego dłużnika powinny być uznane za spełniające analizowane kryterium (wraz z odpisem na poziomie LT ECL). Podejście takie może jednak oznaczać niespójności w zakresie ustalania odpisów dla instrumentów finansowych o identycznym ryzyku kredytowym i nabytych w tym samym momencie (gdy dla jednego z nich „przeniesiono” ocenę z innego instrumentu finansowego), mimo że indywidualnie nie ma przesłanek do uznania znacznego wzrostu ryzyka kredytowego. Gdyby jednostka kupiła obligacje B i nie posiadała już obligacji A, znaczny wzrost ryzyka kredytowego nie zostałby zidentyfikowany</p>

* W tym miejscu warto wspomnieć, że MSSF 9 w par. B5.5.11 stwierdza, iż „ryzyko niewykonania zobowiązania w oczekiwanym okresie życia zwykle zmniejsza się z upływem czasu, jeżeli ryzyko kredytowe pozostaje bez zmian, a instrument finansowy zbliża się do terminu wymagalności” (ang. „the risk of a default occurring over the expected life usually decreases as time passes if the

credit risk is unchanged and the financial instrument is closer to maturity”). Takie stwierdzenie sugeruje, że ryzyko kredytowe jest całkowicie odrębne od ryzyka niewykonania, co jest nieprawdą. Ryzyko kredytowe jest pochodną ryzyka niewykonania zobowiązania, co jednoznacznie wskazuje na niespójność koncepcyjną twórców standardu. W celu utrzymania stałego ryzyka kredytowego spadek ryzyka niewykonania zobowiązania musi oznaczać, że wzrosło ryzyko straty finansowej w wyniku niewykonania zobowiązania.

** MSSF 9 w par. B5.5.14 podaje następujące sytuacje, gdy wykorzystanie przybliżenia 12-miesięcznego PD nie jest właściwe:

- znaczące zobowiązania płatnicze występują w okresie następującym po następnych dwunastu miesiącach;
- mają miejsce zmiany w zakresie odpowiednich czynników makroekonomicznych lub innych czynników związanych z kredytami, które nie są odpowiednio uwzględnione w ryzyku niewykonania zobowiązania w okresie następnych dwunastu miesięcy;
- zmiany czynników związanych z kredytami mają wpływ na ryzyko kredytowe instrumentu finansowego (lub większe skutki dla tego ryzyka) dopiero w okresie następującym po następnych dwunastu miesiącach.

*** Dowodami takimi mogą być np. administracyjne problemy z realizacją płatności (np. brak osoby odpowiedzialnej za wykonanie przelewu) bądź praktyka odraczania płatności przez kontrahentów ze względów innych niż problemy finansowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSSF 9.

W praktyce gospodarczej może dochodzić do modyfikacji zawartych umów (np. zmiany terminów płatności, restrukturyzacje, skracanie lub wydłużanie umów), ich łączenia (np. kredyty konsolidacyjne) lub ich częściowego lub pełnego rozliczenia wraz z jednoczesnym zawarciem nowej umowy. W takim przypadku MSSF 9 wymaga oceny, czy dotychczasowa umowa kwalifikuje się do usunięcia z ksiąg (w ramach przepisów dotyczących usuwania z bilansu aktywów finansowych) i w jej miejsce wprowadzany jest nowy instrument finansowy, czy też zmiana umowy (bądź jej zastąpienie) nie powodują od strony ekonomicznej wygaśnięcia praw do przepływów pieniężnych z danego składnika aktywów⁵. W odniesieniu do aktywów finansowych standard nie wskazuje precyzyjnych procedur oceny tego, czy zmiana umowy lub jej zastąpienie jest modyfikacją (pozostawieniem składnika w księgach), czy też skutkuje jego usunięciem z ksiąg i wprowadzeniem nowego⁶. W związku z tym jednostka powinna przyjąć wewnętrzne

5 Odpowiednio nie następuje przeniesienie składnika aktywów lub następuje przeniesienie składnika, ale nie są spełnione kryteria zaprzestania ujmowania.

6 Rozwiązania takie pojawiają się w odniesieniu do zobowiązań finansowych. MSSF 9 w par. B3.3.6 wskazuje, że modyfikacja umowy zobowiązania finansowego lub wymiana zobowiązania finansowego na inne zobowiązanie finansowe traktowane są jako znaczące (i skutkują usunięciem z ksiąg dotychczasowego zobowiązania finansowego oraz wprowadzeniem nowego), gdy płatności wynikające z nowych warunków (z uwzględnieniem kwot zapłaconych), zdyskontowane pierwotną efektywną stopą procentową, różnią się o „nie mniej niż 10% od zdyskontowanej wartości bieżącej pozostałych przepływów pieniężnych z tytułu pierwotnego zobowiązania finansowego”.

procedury oceny takich transakcji bazujące na przesłankach ekonomicznych. Do przesłanek takich mogą należeć np.: znaczący wzrost salda należności w wyniku zmiany umowy (lub jej zastąpienia), znacząca zmiana okresu finansowania, zmiana warunków umownych wprowadzająca określone zabezpieczenia lub procedury oceny, przystąpienie do umowy dodatkowych kontrahentów, zmiana formy naliczania oprocentowania, zmiana formy prawnej, która zmienia formę ekonomiczną roszczeń (np. uregulowanie należności poprzez przekazanie obligacji) bądź wystąpienie określonych czynników łącznie. Sam fakt zastąpienia umowy należności inną umową nie musi od strony ekonomicznej oznaczać usunięcia dotychczasowej pozycji i wprowadzenia nowej, ponieważ prawo do środków pieniężnych z perspektywy ekonomicznej cały czas istnieje.

Ocena zmian umowy lub jej zastąpienia może być najistotniejsza w zakresie ustalania znaczącego zwiększenia się ryzyka kredytowego. W przypadku modyfikacji skutkującej usunięciem składnika aktywów z bilansu i wprowadzeniem nowego jednostka przeprowadza ocenę, porównując ryzyko kredytowe na moment początkowego ujęcia nowej pozycji z ryzykiem kredytowym na dzień sprawozdawczy. Z kolei w przypadku uznania, że modyfikacja umowy (lub jej zastąpienie) nie kwalifikuje jej do usunięcia z bilansu (jednostka wykazuje „starą” pozycję), ocena znaczącego ryzyka kredytowego następuje poprzez porównanie ryzyka niewykonania zobowiązania z dnia sprawozdawczego (warunki zmodyfikowane) z ryzykiem niewykonania zobowiązania z dnia pierwotnego ujęcia instrumentu (warunki sprzed modyfikacji).

3.4. Prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania (PD)

Regulacje międzynarodowe wymagają, aby określając oczekiwane straty kredytowe, jednostka sprawozdawcza ważyła straty kredytowe ryzykiem niewykonania zobowiązania. W konsekwencji tego podmiot sprawozdawczy powinien określić to ryzyko w sposób kwantytatywny. Jak zauważono już wcześniej, odzwierciedleniem ryzyka niewykonania zobowiązania jest prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania. Szacując PD, jednostka sprawozdawcza nie bierze pod uwagę potencjalnej straty finansowej, np. utraty korzyści ekonomicznych, lecz samo niewykonanie zobowiązania przez dłużnika. W konsekwencji tego PD może się różnić od prawdopodobieństwa straty kredytowej i tym samym od ryzyka kredytowego rozumianego jako ryzyko straty finansowej w wyniku niewykonania zobowiązania lub pogorszenia się wiarygodności kredytowej dłużnika. Przykładowo prawdopodobieństwo (i ryzyko) niewykonania zobowiązania może być znaczące

w związku z informacjami o zaleganiu przez dłużnika z innymi płatnościami, mimo to ryzyko straty kredytowej może pozostawać nieistotne ze względu na posiadanie wiarygodnych i pewnych gwarancji finansowych lub zabezpieczeń⁷, które mogą być bezzwłocznie zrealizowane bądź zapewniać kompensatę za opóźnienie ze stopą zwrotu znacząco powyżej oczekiwań rynkowych (np. znaczne odsetki umowne za opóźnienia w płatnościach).

Szacując ECL, jednostka powinna rozważyć przynajmniej dwa scenariusze: niewykonania zobowiązania i wykonania zobowiązania zgodnie z umową, przy czym określając te scenariusze, nie należy przyjmować najbardziej pesymistycznego ani najbardziej optymistycznego wariantu, lecz taki, który cechuje się realnością w kontekście posiadanych danych. Prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania nie jest zatem szacowane na podstawie wartości skrajnych (np. stres-testów), lecz racjonalnych. Jednostka, przygotowując model szacowania PD, może wykorzystać różne źródła danych. Jeżeli dostępne są oszacowania PD dla określonych instrumentów dłużnych przygotowane przez zewnętrzne podmioty, można je wykorzystać, lecz dane te powinny podlegać weryfikacji i ewentualnie modyfikacji pod względem wymogów standardu, zwłaszcza jeżeli uwzględniają jedynie historyczne informacje. Rozwiązania przyjęte w MSSF 9 wyraźnie wskazują na konieczność uwzględnienia bieżących informacji oraz prognoz, które nie zostały zawarte w danych historycznych, a także eliminacji tych warunków, które nie są oczekiwane w przyszłości. Zasady te dotyczą również własnych źródeł informacji – historyczne rozkłady zdarzeń niewykonania zobowiązania powinny być powiązane z określonymi czynnikami (np. określonymi wskaźnikami). Przewidzane wyliczenia nie muszą uwzględniać szczegółowych szacunków dotyczących przyszłych, odległych okresów (par. B5.5.50 MSSF 9) w całym czasie życia instrumentu finansowego – jednostka może wykorzystać dla nich ekstrapolację dostępnych danych, lecz pominięcie dostępnych informacji jest niepoprawne.

Oszacowanie prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania powinno być spójne z przyjętą definicją niewypełnienia zobowiązania. W związku z tym grupowanie danych oraz ewentualne modele pomiaru PD winny uwzględniać przyjęte rozwiązania w tym zakresie. Podstawowymi informacjami wykorzystywanymi zazwyczaj przy szacowaniu PD są zidentyfikowane zdarzenia niewykonania zobowiązania, odnoszone do określonej puli instrumentów w określonym czasie (np. jednego roku). Jednostki gospodarcze mogą jednak w inny sposób określać PD, wykorzystując nie tylko rezultaty modeli statystyczno-ekonometrycznych, lecz także własne oceny, a nawet ocenę ekspercką. Wynika to z faktu, że regulacje międzynarodowe nie wprowadzają konkretnych rozwiązań, które powinny być zastosowane przy szacowaniu analizowanego parametru. W związku z tym jednostka musi wypracować rozwiązania, które są spójne z wymaganiami standardu

7 W postaci np. posiadania zastawu rejestrowego na skarbowych papierach wartościowych będących własnością dłużnika czy gwarancji finansowej stabilnego banku.

i odzwierciedlają jej procedury zarządzania ryzykiem. Tabela 4 uwzględnia podstawowe problemy związane z określaniem prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania.

Tabela 4. Prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania – czynniki determinujące i kwestie problematyczne

<p>1. Źródła danych</p>	<p>Jednostka może wykorzystać różne źródła danych, które pozwolą jej określić (lub bezpośrednio podają) wartość PD dla określonych instrumentów finansowych lub klas instrumentów.</p> <p>Przeprowadzając szacunki, należy uwzględnić wszystkie racjonalne i możliwe do udokumentowania informacje, które są w posiadaniu podmiotu lub które może pozyskać bez nadmiernych kosztów bądź starań. Dotyczy to również dostępnych na rynku informacji na temat ryzyka kredytowego określonego instrumentu lub podobnych instrumentów finansowych. W związku z tym, że ryzyko kredytowe instrumentu wiąże się z ryzykiem kredytowym dłużnika, szacunek PD nie może pomijać dostępnych na rynku danych dotyczących danego dłużnika, danego instrumentu lub podobnych im podmiotów i pozycji.</p> <p>Założenie, że PD jest zbliżone do 0 ze względu na to, że w dotychczasowych relacjach z dłużnikami nie wystąpiło niewykonanie zobowiązania, jest zatem niepoprawne, jeżeli na rynku dostępne są informacje na temat wyraźnie wyższego ryzyka kredytowego dla tego podmiotu, zbliżonych do niego innych podmiotów (np. z tego samego sektora) lub instrumentów finansowych. W tym kontekście nie ma znaczenia, że strata jest mało prawdopodobna ze względu na posiadane wiarygodne i pewne zabezpieczenia, ponieważ ocenie nie podlega prawdopodobieństwo straty, lecz niewykonania zobowiązania</p>
<p>2. Liczba zdarzeń <i>versus</i> wartość zdarzeń jako podstawa szacowania PD na poziomie portfela</p>	<p>Jedną z możliwych procedur szacowania prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania jest zidentyfikowanie wystąpienia zdarzeń default w określonej populacji w określonym przedziale czasu. W tym kontekście wyróżnić można różne podejścia do szacowania PD. Pierwsze z nich to wykorzystanie liczby zdarzeń default w odniesieniu do liczby instrumentów w danym portfelu (odpowiednio podportfelu lub klasie) w określonym czasie identyfikacji straty (np. w ciągu dwunastu miesięcy). W uproszczeniu procedura taka może bazować na podzieleniu liczby zdarzeń niewykonania zobowiązania w portfelu X przez liczbę wszystkich instrumentów w puli X na początku okresu, dla którego przeprowadzane są wyliczenia. Należy podkreślić, że w tym ujęciu liczba zdarzeń niewykonania zobowiązania w portfelu X dotyczy jedynie tych instrumentów, które jednostka wykazywała na początku okresu. Przykładowo, na początku okresu jednostka może wykazywać 1000 należności (pozycji), dla których w ciągu dwunastu kolejnych miesięcy zidentyfikowano 44 zdarzenia default. Oznacza to, że PD będzie wynosić 0,044 (4,4%)*.</p> <p>Innym rozwiązaniem jest wykorzystanie wartości instrumentów finansowych, dla których zidentyfikowano zdarzenia default do wartości danego portfela na początku okresu analizy. W takim ujęciu PD może być znacząco różne od wcześniejszego podejścia, w zależności od tego, jaki jest wartościowy rozkład instrumentów w populacji. Wśród wielu innych możliwych rozwiązań</p>

2. Liczba zdarzeń <i>versus</i> wartość zdarzeń jako podstawa szacowania PD na poziomie portfela	możliwe jest też przeprowadzenie oceny dłużników, a nie instrumentów – jednostka ustala liczbę dłużników w ramach analizowanego portfela, dla których zidentyfikowano zdarzenia default, i porównuje z liczbą dłużników w tym portfelu na początku okresu analizy, czy też oceny dłużników ważonych wartością należnych od nich kwot. Regulacje międzynarodowe nie narzucają określonych sposobów szacowania PD, pozostawiając te rozwiązania jednostce sprawozdawczej i jej wewnętrznej polityce szacowania ryzyka
3. Ocena w określonym momencie (PIT) <i>versus</i> ocena przez cały cykl (TTC)	Wymóg uwzględnienia bieżących informacji, a także informacji dotyczących przyszłości oraz eliminacji warunków (wpływających w przeszłości na PD), które nie są oczekiwane w przyszłości, oznacza, że PD liczone jest w określonym momencie (PIT). Jednostka gospodarcza nie powinna zatem wprost wykorzystywać uśrednionego PD ustalonego dla dłuższego okresu obejmującego różne fazy cyklu gospodarczego (np. ożywienia, rozkwitu, spowolnienia/kryzysu i recesji/depresji), lecz uwzględniać te warunki, które odzwierciedlają bieżącą i oczekiwaną sytuację. Przygotowując model statystyczno-ekonometryczny dotyczący szacowania PD, jednostka powinna pozyskać dane z różnych okresów (z różnych faz cyklu) i uzależnić je m.in. od zmiennych makroekonomicznych (np. wzrostu PKB, stopy bezrobocia)**. Rozwiązanie takie pozwala na estymację PD na podstawie prognoz zmiennych wejściowych, np. oczekiwany wzrost bezrobocia będzie się przekładał na określony poziom PD itp.
4. Ocena indywidualna <i>versus</i> ocena grupowa	Szacunek PD może być przeprowadzany w zależności od posiadanych danych, metodologii i wewnętrznej polityki zarządzania ryzykiem w różny sposób. Jednostka może szacować PD dla grup instrumentów (np. określonego portfela), do których przypisywane są na określonych zasadach instrumenty finansowe, dla grup dłużników zidentyfikowanych pod określonymi względami (np. wielkość, forma prawna, sektor), jak również indywidualnie, analizując odrębnie poszczególne instrumenty lub dłużników
5. Różne modele szacowania ryzyka kredytowego	MSSF 9 nie narzuca żadnego modelu szacowania prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania***. W związku z tym jednostka może wykorzystać np.: – modele dyskryminacyjne (statystyczno-ekonometryczne) opracowane we własnym zakresie. Modele takie mogą przyjmować różną formę, m.in. modeli liniowych, np. w postaci $PD = waga1 \times czynnik1 + waga2 \times czynnik2 + waga3 \times czynnik3 + \dots$, gdzie czynniki 1, 2, 3 ... to określone zmienne ekonomiczne, np. poziom zadłużenia kontrahenta, stopa bezrobocia, rentowność kontrahenta, oczekiwany wzrost PKB itp.; – systemy eksperckie; – systemy oceny punktowej (scoringowej); – modele dyskryminacyjne (statystyczno-ekonomiczne) bazujące na dostępnych modelach rynkowych, np. modelu Altmana, modelu Gajdki-Stosa (Gajdka i Stos, 1996), modelu Mączyńskiej (Mączyńska i Zawadzki, 2006) czy innych autorów****. Rozwiązania te mogą być modyfikowane, jeżeli jednostka sprawozdawcza posiada dane pozwalające na takie modyfikacje; – macierze migracji bazujące np. na łańcuchach Markowa; – modele przetrwania; – rozwiązania dostarczane przez zewnętrzne podmioty;

Tabela 4 (cd.)

5. Różne modele szacowania ryzyka kredytowego	– modele szacowania PD na podstawie rynkowych stóp procentowych**** itp. Model ustalania PD powinien być dostosowany do wewnętrznej polityki zarządzania ryzykiem kredytowym oraz do dostępnych danych
6. Kalibracja	Wypracowany model wyliczania PD powinien podlegać weryfikacji i kalibracji, aby uwzględnić zarówno posiadane nowe dane, jak i nowe informacje dotyczące metodologii (jeżeli zmiany są uzasadnione)

* W kolejnym kroku ustalone PD (lub grupa PD dla różnych portfeli czy klas) podlega powiązaniu z nośnikami niewykonania zobowiązania (np. czynnikami makroekonomicznymi), co umożliwi opracowanie modelu do prognozowania tego współczynnika na dzień sprawozdawczy.

** Wybór określonych czynników makroekonomicznych zależy od kierownictwa jednostki.

*** W literaturze finansowej można znaleźć omówienie różnych podejść do określania ryzyka kredytowego, jakie mogą wykorzystać jednostki gospodarcze (zob. np. Duffie i Kenneth, 2003; Saunders, 2001).

**** Zob. również Hadasik, 1998; Hamrol i Chodakowski, 2008.

***** Zob. np. Jajuga, 2019, s. 212–225.

Źródło: opracowanie własne z uwzględnieniem wymagań MSSF 9.

Podobnie jak w przypadku definiowania niewykonania zobowiązania, szczególne problemy z określaniem prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania wiążą się z estymacją tego parametru dla podmiotów powiązanych. Wynika to z faktu, że jednostka sprawozdawcza może nie dysponować żadnymi danymi statystycznymi dotyczącymi jej jednostek zależnych wskazującymi na przypadki niewykonania zobowiązania, a także ma możliwości przeciwdziałania tego rodzaju sytuacjom. W takich okolicznościach kierownictwo jednostki może rozważyć odniesienie do rynku, wykorzystać jeden z modeli oceny prawdopodobieństwa problemów finansowych dłużnika lub własną praktykę zarządzania ryzykiem kredytowym. Sam fakt występowania kontroli nad inną jednostką nie zwalnia z konieczności szacowania tego parametru.

Przedstawione rozważania pozwalają na stwierdzenie, że sposób szacowania PD leży w znaczącym stopniu po stronie jednostki sprawozdawczej, w wyniku czego parametr ten można znaleźć się na różnym poziomie w różnych podmiotach sprawozdawczych, mimo że będzie dotyczyć identycznych instrumentów finansowych.

3.5. Strata kredytowa

MSSF 9 w Załączniku A definiuje stratę kredytową jako różnicę między wszystkimi wynikającymi z umowy przepływami pieniężnymi należnymi jednostce zgodnie z umową i wszystkimi przepływami pieniężnymi, które jednostka spodziewa

się otrzymać (tj. wszystkie niedobory środków pieniężnych), dyskontowaną według pierwotnej efektywnej stopy procentowej (lub efektywnej stopy procentowej skorygowanej o ryzyko kredytowe dla zakupionych lub utworzonych składników aktywów finansowych dotkniętych utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe). Jednostka dokonuje oszacowania przepływów pieniężnych, uwzględniając wszystkie warunki umowy instrumentu finansowego (np. opcje wcześniejszej spłaty, prolongaty, kupna lub podobne) w ciągu całego oczekiwanego okresu życia tego instrumentu finansowego. Rozwiązanie takie może bazować na przepływach pieniężnych najbardziej prawdopodobnych lub przepływach związanych z różnymi scenariuszami.

Oszacowanie straty kredytowej wymaga określenia trzech podstawowych parametrów:

- przyszłych przepływów należnych jednostce zgodnie z umową w oczekiwanym okresie życia umowy,
- przyszłych kwot możliwych do odzyskania (zrealizowania),
- stopy dyskonta, która pozwala uwzględnić wartość pieniądza w czasie.

Należy podkreślić, że definicyjnie strata kredytowa nie jest powiązana ze zdarzeniem default czy wystąpieniem zdarzenia default, co wprowadza pewną metodologiczną niespójność w zakresie ustalania odpisów ECL. Z jednej strony standard wymaga ważenia oczekiwanej straty prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązania (zob. par. B5.5.43 MSSF 9), z drugiej zaś wymaga rozważenia scenariuszy uwzględniających prawdopodobieństwo straty kredytowej, a nie zdarzenia niewykonania zobowiązania (par. B5.5.18 MSSF 9). Przykładowo strata kredytowa może wynikać z faktu opóźnienia płatności (gdy jednostka sprawozdawcza nie otrzyma odsetek za okres opóźnienia lub będą one niższe niż efektywna stopa procentowa określona dla składnika), mimo że zdarzenie default mogło w ogóle nie wystąpić (np. występuje przeterminowanie nieprzekraczające założonego terminu dla identyfikacji zdarzenia default). Analogicznie wystąpienie niewykonania zobowiązania nie musi rodzić straty kredytowej – jednostka może oczekiwać zrealizowania wszystkich kwot, w tym pokrywających opóźnienia w płatnościach, mimo zidentyfikowania niewykonania zobowiązania (np. znaczącego przeterminowania). W konsekwencji tego prawdopodobieństwo zdarzenia default nie musi być równe prawdopodobieństwu straty kredytowej. W praktyce można wiązać prawdopodobieństwo straty kredytowej z prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązania, od strony koncepcyjnej nie są to jednak pojęcia tożsame.

3.5.1. Ekspozycja narażona na ryzyko kredytowe

Określając stratę kredytową, jednostka gospodarcza powinna określić, jakie kwoty należą się jej zgodnie z umową danego instrumentu. Szczegółowe zapisy MSSF 9 wprowadzają rozróżnienie w zakresie szacowania straty kredytowej dla różnych

pozycji. Dla ujętych aktywów finansowych, dla których nie zidentyfikowano utraty wartości, jednostka powinna określić przepływy pieniężne należne na mocy umowy w oczekiwanym okresie życia danego instrumentu. Oczekiwany okres życia instrumentu finansowego powinien uwzględniać m.in. opcje wcześniejszej spłaty, możliwości prolongat itp. Przyjęcie oczekiwanego okresu życia instrumentu oznacza, że jednostka powinna rozważyć różne warianty życia danego instrumentu finansowego na podstawie własnych doświadczeń ze zbliżonymi pozycjami oraz posiadanych informacji. Jedynie w rzadkich sytuacjach, w których nie jest możliwe wiarygodne oszacowanie oczekiwanego okresu życia instrumentu finansowego, jednostka dokonuje wycień przepływów na podstawie pozostałego umownego czasu trwania instrumentu finansowego. W praktyce oczekiwany okres życia instrumentu można ustalać w różny sposób, np. wyliczając średni okres życia określonych pozycji w danym portfelu, ustalając średni okres życia konkretnego instrumentu, a także zastosować podejście scenariuszowe, w którym wagą poszczególnych rozwiązań może być np. prawdopodobieństwo wystąpienia danego wariantu.

Ustalając kwoty należne z tytułu umowy, należy wziąć pod uwagę nie tylko wartość długu na dzień bilansowy, lecz również należne jednostce odsetki, w tym dodatkowe opłaty, np. w związku z oczekiwanym wydłużeniem finansowania (opcją prolongaty), jeżeli takie rozwiązanie jest przewidywane. W konsekwencji tego ekspozycja bilansowa może nie odzwierciedlać wszystkich kwot należnych jednostce z tytułu umowy w wartościach bezwzględnych. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że podstawą ekspozycji bilansowej jest wartość bilansowa brutto (przyszłe płatności zdyskontowane efektywną stopą procentową), dla ujętych aktywów dłużnych wartość ta jest przybliżeniem wartości bieżącej przyszłych kwot zdyskontowanych efektywną stopą procentową (ESP) dla danego instrumentu. Wskazany element (dyskonto) jest istotnym czynnikiem do uwzględnienia przy szacowaniu straty kredytowej (CL) lub odpowiednio oczekiwanej straty kredytowej.

W kontekście praktycznego stosowania analizowanej regulacji mogą wystąpić różne sytuacje, które wymagają od jednostki sprawozdawczej oceny ich ekonomicznych skutków. Przykładem może być wcześniejsze wniesienie płatności przez dłużnika, które przez wierzyciela zostaje uznane na saldzie udzielonej pożyczki dopiero w określonym dniu umownym. W takim przypadku, ustalając podejście do ekspozycji (i przyszłych przepływów), jednostka musi rozważyć, czy otrzymane kwoty traktować jako spłatę (od strony ekonomicznej) należności (i w związku z tym zmniejszyć ekspozycję dla potrzeb liczenia strat kredytowych), czy też potraktować te kwoty jako zobowiązanie finansowe podlegające odrębnej ewidencji. Podejście może się tutaj różnić m.in. w zależności od warunków umownych, np. od tego, czy jednostka jest zobligowana do zwrotu kwot na życzenie klienta (co może oznaczać istnienie zobowiązania finansowego), a także czy ma możliwość (prawo) rozliczenia otrzymanej kwoty z saldem należności przed umownym

terminem płatności, gdyby klient wystąpił z żądaniem zwrotu. W przypadku możliwości rozliczenia kwot z saldem należności klienta wpłacone kwoty mogą nie spełniać umownej definicji zobowiązania finansowego i w konsekwencji wpływać na przepływy pieniężne z należności. Z kolei w przypadku bezwarunkowego zobligowania do zwrotu na życzenie klienta kwot wpłaconych przez niego przed umownym terminem jednostka może stanąć przed koniecznością ujęcia zobowiązania finansowego, w wyniku czego ekspozycja nie ulegnie zmianie, ale zmieni się wartość kwot możliwych do odzyskania. Co istotne, przy ocenie duże znaczenie może mieć nie sam schemat zachowania klientów (to, czy korzystają z praw żądania zwrotu), lecz samo istnienie takiego obowiązku.

W przypadku zobowiązania do udzielenia pożyczki ustalenie straty kredytowej musi uwzględniać oczekiwania co do przyszłego wykorzystania finansowania i jego rozkładu w poszczególnych latach. Rozkład ma tutaj szczególne znaczenie w kontekście szacowania ECL z perspektywy kolejnych dwunastu miesięcy, ponieważ wystąpienie zdarzenia default oznacza zazwyczaj wstrzymanie dalszego finansowania dla kontrahenta. W związku z tym jednostka sprawozdawcza powinna uwzględnić w analizie przepływów ewentualne harmonogramy wykorzystania zobowiązania do udzielenia pożyczki (jeżeli są one spójne z jej oczekiwaniami) lub własne oczekiwania dotyczące takiego wykorzystania (gdy nie ma harmonogramów wykorzystania np. dla kart kredytowych bądź gdy harmonogramy umowne nie odzwierciedlają jej oczekiwań). W tym podejściu ekspozycja na ryzyko kredytowe nie uwzględnia zatem pełnych limitów kredytowych, jeżeli ich wykorzystanie w pełnym zakresie nie jest oczekiwane. Przyznanie zobowiązania do udzielenia pożyczki kontrahentowi nakłada więc na jednostkę konieczność oszacowania stopnia jego wykorzystania, ponieważ te wartości będą odzwierciedlać ekspozycję na ryzyko kredytowe.

MSSF 9 wskazuje inne czynniki brane pod uwagę w przypadku ustalania straty kredytowej dla aktywów finansowych cechujących się zaistniałą utratą wartości. W przypadku aktywów finansowych, dla których zidentyfikowano utratę wartości, wartość ekspozycji podlegającej ocenie określana jest na poziomie ich wartości bilansowej brutto, a nie przyszłych przepływów należnych jednostce z tytułu umowy w oczekiwanym okresie życia instrumentu. Wartość bilansowa brutto (zgodnie z Załącznikiem A do MSSF 9) to zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych przed korektą o wszelkie odpisy na oczekiwane straty kredytowe. W przypadku aktywów finansowych bez zidentyfikowanej utraty wartości wartość bilansowa brutto jest wartością bieżącą (zdyskontowaną) kwot należnych jednostce na podstawie umowy w oczekiwanym okresie życia instrumentu. W przypadku określania wartości bilansowej brutto dla pozycji ze zidentyfikowaną utratą wartości pojawia się wiele wątpliwości dotyczących elementów tworzących tę kwotę, np.:

- czy wartość bilansowa brutto powinna uwzględniać (być powiększana o) odsetki naliczane stopą efektywną w związku z upływem czasu (po

wystąpieniu przeterminowania i zdarzenia default), liczone od wartości bilansowej brutto wcześniej ustalonej⁸;

- czy wartość bilansowa brutto powinna być powiększana o dodatkowo należne kwoty (np. odsetki karne) w związku z upływem czasu (po wystąpieniu przeterminowania i zdarzenia default);
- czy wartość bilansowa brutto powinna podlegać prospektywnemu przeliczeniu w związku ze zmianą prognozowanych przyszłych umownych przepływów (np. wyższe odsetki karne należne od dnia przeterminowania);
- czy w wartości brutto powinna uwzględniać jedynie odsetki naliczone od zamortyzowanego kosztu (co jest podstawą uznawania przychodów odsetkowych w wyniku finansowym).

Z jednej strony pojawiają się przesłanki do przeliczenia na dzień sprawozdawczy całej wartości bilansowej brutto w celu uwzględnienia zmian w przyszłych przepływach, m.in. z tytułu odsetek karnych (już należnych oraz dodatkowo oczekiwanych w przyszłości), ponieważ samo wystąpienie niewykonania zobowiązania w postaci np. przeterminowania płatności samo w sobie nie ogranicza praw do naliczania i egzekucji w przyszłości kwot należnych w związku z przeterminowaniem. W takim ujęciu wartość bilansowa brutto uwzględnia nie tylko odsetki naliczone do dnia wyceny (dnia bilansowego), lecz również wszelkie zmiany w szacunkach przyszłych przepływów (w tym odsetek karnych), które są oczekiwane z danej pozycji. Z drugiej jednak strony zdarzenie default może być związane z problemami finansowymi dłużnika (np. ogłoszeniem upadłości), w związku z czym jednostka może nie mieć podstaw do oczekiwania zrealizowania kwot, w tym odsetek karnych, mimo że od strony formalnej mogą być one jej należne⁹. Przykładowo jednostka może na dzień sprawozdawczy (31.12.2008) wykazywać należność (kapitał 1000 zł) oprocentowaną efektywną stopą procentową (ESP) na poziomie 6% rocznie, która przestała być obsługiwana na koniec września. Oprocentowanie karne wynosi 12% w skali roku i jest naliczane jako dodatkowe oprocentowanie (w uproszczeniu) jedynie od kwoty kapitału. Naliczone odsetki ESP („normalne”) na dzień bilansowy wynoszą 15 zł, podczas gdy odsetki karne 30 zł. Wartości te tworzą na dzień sprawozdawczy kwotę należną od klienta w wysokości 1045 zł.

8 W zakresie ujmowania przychodów dla takich pozycji jednostka powinna bazować na efektywnej stopie procentowej i wartości zamortyzowanego kosztu (po uwzględnieniu odpisu). Podejście takie dotyczy jednak ustalania przychodu z tytułu odsetek uwzględnionych w wyniku finansowym, a nie samej wyceny, i gwarantuje od strony koncepcyjnej, że przychód odsetkowy będzie uwzględniał wyłącznie odwracanie dyskonta ustalonego w kontekście oczekiwanej straty kredytowej.

9 Jednostka sprawozdawcza może naliczać odsetki na saldzie kredytu dla potrzeb ewidencyjnych, mimo że na podstawie obserwacji dotychczasowej praktyki szanse realizacji odsetek karnych mogą być znikome (np. jednostka na podstawie dotychczasowych postępowań sądowych może stwierdzić, że sądy stają po stronie osób fizycznych w przypadku zalegania ze spłatą kredytów hipotecznych i umarzają odsetki karne).

W tym momencie istotne założenie ma moment i możliwości realizacji ujętej pozycji. Zakładając, że jednostka ma możliwości zamknięcia pozycji w połowie kolejnego roku, w momencie jej zamknięcia kwoty należne zgodnie z umową będą wynosić 1000 zł (kapitał) + 15 zł (odsetki za ostatni kwartał 2008) + 30 zł (odsetki karne za ostatni kwartał 2008) + 30 zł (przyszłe odsetki za pół roku 2009) + 60 zł (przyszłe odsetki karne za pół roku 2009), czyli łącznie 1135 zł. Po zdyskontowaniu tej kwoty pierwotną stopą procentową (6%) jednostka ustali wartość bilansową brutto na poziomie 1102,4 zł. Przedstawione podejście wynika z zapisów par. B5.4.6 MSSF 9 i bazuje na umownych przepływach pieniężnych należnych jednostce w oczekiwanym (pozostałym) okresie życia instrumentu w jednostce. Rozwiązanie takie może budzić wątpliwości, gdy nie ma podstaw, aby oczekiwać, że jednostka zrealizuje umowne kwoty z należności (np. gdy dłużnik ma problemy finansowe, a jego majątek nie jest wystarczający do pokrycia zobowiązań). Co więcej, w samej definicji efektywnej stopy procentowej wskazano wyraźnie, że pierwszeństwo w zakresie szacowania przepływów (dla potrzeb wyceny) mają szacunki **oczekiwanych** przepływów pieniężnych (jeżeli są możliwe do ustalenia), a nie kwoty umowne. Przyjmując to rozwiązanie, jednostka powinna określić oczekiwane przepływy z należności, co jednak może być problematyczne, ponieważ szacunek oczekiwanych kwot płatności bezpośrednio od klienta może być niemożliwy bądź z założenia wynosić zero. W takim ujęciu, w skrajnym przypadku (jednostka nie oczekiwałaby żadnych kwot bezpośrednio od kontrahenta w związku z należnością), wartość bilansowa brutto wynosiłaby 0 zł¹⁰.

W kontekście przedstawionego przykładu istnieją inne możliwe podejścia do ustalenia wartości bilansowej brutto, np. na poziomie kwot należnych na dzień sprawozdawczy (1000 zł + 15 zł + 30 zł). Rozwiązanie takie można uznać za wskazaną wartość przy założeniu, że podana kwota odzwierciedla płatności oczekiwane bezpośrednio po dniu bilansowym (dyskonto jest nieistotne), i nie można prognozować dodatkowych kwot z tytułu odsetek karnych za okres dalszych opóźnień. Za kwotę 1045 zł może przemawiać również ustalenie przepływów na podstawie warunków umownych (gdy niemożliwe jest racjonalne określenie oczekiwanego okresu trwania instrumentu w jednostce). Wskazany problem jest jedną z wielu kwestii problematycznych związanych ze stosowaniem MSSF 9. Wynika on z faktu, że ewentualna weryfikacja wartości bilansowej brutto bazuje na oszacowanych przepływach pieniężnych. W konsekwencji tego różne założenia co do rozumienia tej konstrukcji mogą dawać różne wartości. Przyjęcie za podstawę kwot należnych z umowy w oczekiwanym okresie życia instrumentu oznaczałoby konieczność rozpisania odsetek karnych także w przyszłych okresach, jeżeli jednostka oczekuje następnych opóźnień w płatnościach. Z kolei założenie, że przedmiotem oceny są oszacowane przepływy, które jednostka oczekuje zrealizować, powodowałoby, że odsetki karne, które są dopisywane do salda klienta

10 Założenie takie może dotyczyć części ekspozycji, np. odsetek karnych.

(i są należne), ale ich realizacja nie jest oczekiwana, powinny być pominięte przy kalkulacji wartości bilansowej brutto.

Wskazane rozważania (w kontekście ustalenia odpisów) mogą mieć znaczenie dla właściwego przygotowania ujawnień¹¹ oraz ustalenia odpisu, który koncepcyjnie nie powinien w niektórych przypadkach być ujmowany jako koszt, lecz jako korekta przychodów finansowych, w celu zapewnienia, że przychody z tytułu odsetek ustalane są na poziomie zamortyzowanego kosztu, a nie wartości księgowej brutto.

Oprócz ujętych aktywów finansowych (ze zidentyfikowaną utratą wartości i bez niej) oraz zobowiązań do udzielenia pożyczek, MSSF 9 wymaga również szacowania straty kredytowej dla gwarancji finansowych. W kontekście gwarancji finansowych jednostka sprawozdawcza znajduje się w innej roli niż w przypadku ujętych aktywów finansowych, ponieważ niewykonanie zobowiązania przez dłużnika wobec beneficjenta gwarancji rodzi dla niego obowiązek zapłaty określonych kwot. W związku z tym pojawia się forma ujęcia rezerwy na przyszłe płatności, a nie odpisu aktualizującego. Jednostka gospodarcza musi oszacować oczekiwane płatności mające skompensować beneficjentowi straty kredytowe oraz ewentualne kwoty odzysku od dłużnika lub innej strony poręczającej gwarancję finansową. Jeżeli gwarantowany składnik aktywów objęty jest pełną gwarancją, jednostka liczy niedobory środków pieniężnych w odniesieniu do tego składnika.

W przypadku podmiotów finansowych częstą praktyką jest określanie ekspozycji narażonej na ryzyko kredytowe jako EAD (ang. *exposure at default*). Ekspozycja taka jest podstawą do ustalania odpisów na ECL jako jeden z parametrów w modelu wyceny ECL. EAD może być określona w różny sposób w zależności od pozycji, dla której jest określana, oraz prawnie-ekonomicznych uwarunkowań poszczególnych instrumentów finansowych. Należy jednak zwrócić uwagę, że w kontekście aktywów finansowych, dla których nie zidentyfikowano utraty wartości (a także dla zobowiązań do udzielenia pożyczek), MSSF 9 bazuje na przyszłych przepływach pieniężnych należnych jednostce na podstawie umowy. Analogicznie wartość bilansowa brutto pozycji, dla których zidentyfikowano utratę wartości, również bazuje na przyszłych przepływach pieniężnych. W związku z tym EAD dla potrzeb utraty wartości nie jest tożsama z wartością godziwą pozycji, nawet jeżeli dla potrzeb wyceny podlegają one przeszacowaniu na dzień bilansowy do takiej wartości. Ponadto na uwagę zasługuje fakt, że ekspozycja narażona na ryzyko kredytowe może być określona jako wartość przyszłych przepływów niezdykontowanych (łącznie wartość należnych kwot, wraz z odsetkami i zbliżonymi płatnościami) lub wartości zdyskontowanej tych płatności (dyskonto z wykorzystaniem np. ESP). W tym drugim przypadku (kwoty zdyskontowane) wartość ekspozycji jest równa wartości bilansowej brutto pozycji (jest zazwyczaj równa wartości zamortyzowanego kosztu przed ujęciem odpisu na ECL). W związku z tym, wykorzystując określone modele ustalania ECL, należy uwzględnić fakt, że dodatkowe

11 MSSF 7 wymaga ujawnienia wartości bilansowej brutto.

dyskontowanie straty kredytowej może nie być uzasadnione, ponieważ EAD bazuje na wartościach zdyskontowanych.

Oczekiwane straty kredytowe są liczone w ujęciu dwunastu kolejnych miesięcy (12M ECL) lub pozostałego okresu trwania instrumentu (LT ECL). W przypadku gdy jednostka liczy oczekiwane straty kredytowe w ujęciu pozostałego okresu życia należności, powinna wziąć pod uwagę ewentualne spłaty należności przez klientów. W związku z tym ekspozycja narażona na ryzyko w drugim roku należności może być niższa niż w pierwszym (odpowiednio w trzecim niższa niż w drugim) wraz z realizacją określonych płatności (np. spłaty wartości kapitału). Rozkład przyszłych płatności wpływający na przyszłą ekspozycję można określać w różnych sposób, m.in. jako procentowy spadek ekspozycji bieżącej w kolejnych latach. W zależności od tego, jak określana jest ekspozycja (w ujęciu płatności nominalnych czy w ujęciu płatności zdyskontowanych), jednostka powinna wykorzystać lub pominąć współczynniki dyskontowe.

W niektórych przypadkach wartość ekspozycji może wrastać w ujęciu wartości bieżących (zdyskontowanych), co może się wiązać z naliczaniem odsetek (naliczanych efektywną stopą procentową, w tym jako część rozliczania dyskonta), gdy spłaty odsetek i kapitału (w rozumieniu wartości początkowej) są odroczone do momentu spłaty całej należności, czego przykładem są obligacje zerokuponowe nabyte z dyskontem. W takiej sytuacji umowne przepływy w ujęciu nominalnym mogą nie ulegać zmianie przez cały okres trwania instrumentu, np. przedmiotem płatności może być wartość nominalna obligacji zerokuponowych, lecz w ujęciu wartości bieżących (i jednocześnie wartości bilansowej brutto) wzrost taki się pojawi. Również w tym kontekście jednostka powinna rozważyć różny sposób ustalania ekspozycji (w zależności od tego, czy bazuje ona na przepływach w wartościach nominalnych czy w wartościach zdyskontowanych).

3.5.2. Kwoty możliwe do odzyskania

Szacując stratę kredytową, jednostka sprawozdawcza musi rozważyć kwoty, które są możliwe do odzyskania z danej należności. Kwoty te obejmują płatności oczekiwane przez dłużnika, kwoty z windykacji i egzekucji z majątku dłużnika (z uwzględnieniem zabezpieczeń na majątku dłużnika), kwoty możliwe do zrealizowania ze sprzedaży danej pozycji oraz z egzekucji gwarancji, poręczeń i innych zabezpieczeń osób trzecich. Szacunek kwot możliwych do odzyskania z danej pozycji (lub portfela) bazuje na doświadczeniu i praktyce jednostki sprawozdawczej, w związku z czym w przypadku praktyki odsprzedaży problematycznych należności takie podejście jest brane pod uwagę. Kwoty możliwe do odzyskania mogą być szacowane indywidualnie na poziomie poszczególnych pozycji, klientów lub na poziomie grup (portfeli). Jednostka może określać kwoty możliwe do odzyskania jako wartości bezwzględne bądź jako procentową część ekspozycji (np. *recovery*

rate), gdzie wartość odzysku może być liczona dla określonego portfela należności problematycznych (np. ze zidentyfikowaną utratą wartości) do wartości bilansowej brutto tego portfela. Wyliczając kwoty możliwe do odzyskania należy rozważyć włączenie w proces szacunku racjonalnych i możliwych do udokumentowania informacji o bieżącej sytuacji, a także przyszłych zdarzeniach, i prognoz, które mogą mieć wpływ na wartość realizowanych kwot. Przykładowo, jeżeli jednostka oczekuje spadku wartości nieruchomości, które są zabezpieczeniem określonych wierzytelności (np. należności z tytułu udzielonych kredytów), to szacując wartość odzysku, powinna uwzględnić potencjalne zmiany w tym zakresie.

W niektórych sytuacjach jednostka musi przeprowadzić dodatkową ocenę, która pozwoli na oszacowanie możliwych do odzyskania kwot. Przykładowo podmiot może posiadać obligacje (niezabezpieczone na majątku dłużnika), dla których zna podstawowe parametry ekonomiczne emitenta (np. wartość majątku w podziale na określone grupy, wartość zobowiązań itp.). Jednocześnie dostępne mogą być informacje, że w przypadku niewykupienia obligacji (przez dłużników z danego sektora) ceny rynkowe takich pozycji spadają do 20–30% ich wartości nominalnej. W przedstawionej sytuacji jednostka stoi przed dylematem – czy szacować wartość odzysku na podstawie majątku dłużnika (i jego potencjalnych zmian), przy uwzględnieniu kwot należnych innym wierzycielom, czy też odnieść się do danych rynkowych. Zbliżony problem pojawia się w przypadku oceny odzysku i wyliczania strat kredytowych dla wierzytelności od jednostek zależnych, gdy jednostka dominująca ma kontrolę nad tymi podmiotami (poziom jednostkowego sprawozdania finansowego). Kwestią wymagającą rozważenia jest również to, czy przy ocenie kwot możliwych do odzyskania uwzględniać bieżącą wartość majątku dłużnika (wraz z potencjalnymi zmianami wynikającymi np. ze zmian wartości rynkowych) czy wartość majątku w przypadku niewypłacalności dłużnika (gdy pozostały jego majątek może mieć bardzo ograniczoną wartość).

Zgodnie z par. B5.5.54 MSSF 9 „oczekiwane straty kredytowe odzwierciedlają własne oczekiwania jednostki co do strat kredytowych”, w związku z czym podmiot sprawozdawczy powinien ocenić własne zamierzenia i praktykę co do realizacji instrumentów w sytuacji niewykonania zobowiązania przez dłużnika, włączając jednak w ten proces racjonalne i możliwe do udokumentowania informacje.

Podmioty finansowe często określają kwoty możliwe do odzyskania jako procentową (lub ułamkową) wielkość (jaka część złotówki zostanie odzyskana z każdej należnej złotówki) – tzw. wskaźnik/stopę/współczynnik odzysku (ang. *recovery rate* – RR), bądź też jako procentową (lub ułamkową) wielkość strat (jaka część złotówki zostanie utracona z każdej należnej złotówki). Współczynnik strat w przypadku niewykonania zobowiązania (LGD) stanowi odwrotność stopy odzysku ($LGD = 1 - RR$ lub $LGD = 100\% - RR$). Współczynniki LGD i RR można w praktyce szacować w różny sposób, m.in. porównując wartość odzysku do wartości ekspozycji należnej jednostce (np. wraz z odsetkami) na określony moment

байдъ w określonym przedziale czasu. Współczynniki te często określane są na podstawie danych historycznych na określonym portfelu, przy czym dla potrzeb MSSF 9 powinny uwzględniać również oczekiwania i informacje dotyczące przyszłości. Współczynniki są często szacowane na podstawie danych, które są wartościami bezwzględnyimi. Przykładowo jednostka może określić współczynnik LGD poprzez zestawienie straty w momencie realizacji odzysku z wartością należności (wraz z odsetkami) na ten moment. Alternatywą może być ustalenie współczynnika odzysku (RR) w analogiczny sposób i ustalenie LGD na jego podstawie ($1 - RR$). Innym rozwiązaniem jest porównanie straty w momencie realizacji odzysku z wartością ekspozycji na początku okresu. W takim przypadku, szacując LGD, należy uwzględnić zmianę wartości pieniądza w czasie, przy czym dyskontowaniu powinien podlegać odzysk, a nie współczynnik straty. Przykładowo jednostka może posiadać należność o wartości 100 j.p. oprocentowaną efektywną stopą procentową (ESP) 3%. Ekspozycja w momencie niewykonania zobowiązania (dla uproszczenia na koniec I roku) wynosi 103 j.p., czyli należność 100 j.p. + odsetki (ESP) 3 j.p. Odzysk w ujęciu wartościowym wynosi 40 j.p., a współczynnik dyskontowy (za rok) to 0,9709. Przyjmując kwotę 103 j.p. jako kwotę ekspozycji (w momencie zdarzenia default), współczynnik RR wyniesie odzysk/ EAD_{T1} , czyli $40/103 = 0,3883$ (38,83%), a współczynnik LGD to $strata/EAD_{T1}$, czyli $63/103 = 0,6117$ (61,17%) lub $1 - 0,3883 = 0,6117$. Rozwiązanie takie wpisuje się w rozwiązanie MSSF 9 dla aktywów bez zidentyfikowanej utraty wartości, ponieważ odzwierciedla przepływy z umowy (103 j.p.) i przepływy oczekiwane do realizacji (40 j.p.). Licząc w inny sposób współczynnik straty, można przyjąć ekspozycję z początku okresu jako podstawę wyceny współczynnika RR. Wówczas należy go ustalić jako zdyskontowany odzysk odniesiony do ekspozycji, czyli $odzysk \times DF/EAD_{T0}$ ($40 \times 0,9709/100 = 0,3883$). Współczynnik LGD będzie wynosił 0,6117 ($1 - 0,3883$). Taki sam rezultat zostanie otrzymany poprzez zdyskontowanie straty i odniesienie jej do wartości ekspozycji na początku okresu ($strata \times DF/EAD_{T0}$, czyli $63 \times 0,9709/100 = 0,6117$). Wskazane rozwiązanie wpisuje się również w rozwiązania MSSF 9, gdyż zarówno odzysk, jak i ekspozycja reprezentują przyszłe przepływy w ujęciu wartości bieżącej (zdyskontowanej). Ustalenie LGD na podstawie wartości ryzyka kredytowej i jej zdyskontowanie zaniży jednak wartość straty. Przykładowo, zakładając stratę na poziomie 61,17%, jednostka nie powinna przemnażać już tej wartości o współczynnik dyskontujący.

W niektórych przypadkach ustalenie kwot możliwych do odzyskania może bazować na wartościach zbywalnych aktywów dłużnika (z ewentualnym uwzględnieniem oczekiwanych zmian ich wartości¹²), po eliminacji m.in. wartości firmy oraz tych zasobów majątkowych, które (w części lub w całości) zabezpieczają bezpośrednio roszczenia innych stron. W takim przypadku współczynnik odzysku ustalany jest poprzez odniesienie wartości zbywalnych aktywów do wartości

12 Na przykład spadku wartości nieruchomości w trakcie kryzysu.

zobowiązań dłużnika (ewentualnie po eliminacji tych z nich, które zabezpieczone są przez składniki majątkowe wyeliminowane w ramach analizy). Takie podejście bazuje na ekonomicznym założeniu likwidacji dłużnika i ustaleniu hipotetycznej masy upadłości.

Szacowanie kwot możliwych do odzyskania wymaga w pewnych okolicznościach przyjęcia określonych założeń przez kierownictwo jednostki. Podejście takie może wynikać zarówno z ograniczonego zakresu posiadanych informacji o kontrahencie (np. brak historycznych danych statystycznych dla podmiotu i zbliżonych jednostek), jak i z posiadania pełnej o nim wiedzy w związku ze sprawowaniem kontroli. W pierwszym przypadku w założeniach kierownictwa co do wysokości straty uzasadnione jest uwzględnienie informacji rynkowych na temat procentowych wielkości odzysku w sektorze, do którego przypisany jest dłużnik (jeżeli informacje takie są dostępne). W drugiej sytuacji (dłużnik jest podmiotem zależnym) konieczna może być ocena możliwości realizacji kwot generowanych z działalności operacyjnej dłużnika (bieżących i szacowanych) lub z jego majątku, który zostawałby na zaspokojenie wierzycieli, przy czym wybór konkretnego rozwiązania powinien być powiązany z wewnętrznymi zasadami zarządzania ryzykiem kredytowym.

3.5.3. Dyskontowanie w procesie szacowania straty kredytowej

Regulacje międzynarodowe przewidują, że procedura ustalania straty kredytowej powinna uwzględniać zdyskontowanie kwot w celu odzwierciedlenia zmiany wartości pieniądza w czasie. Dyskonto (lub współczynnik dyskontujący) powinno bazować na początkowo ustalonej stopie procentowej dla danej pozycji (lub uśrednionej stopie procentowej, ważonej np. wartością bilansową brutto, jeżeli oczekiwana strata kredytowa szacowana jest dla portfela określonych należności) bądź jej przybliżeniu. Jeżeli pozycja (lub portfel) oprocentowane są zmienną stopą procentową, współczynnik dyskontujący powinien uwzględniać bieżącą efektywną stopę procentową. Tabela 5 wskazuje stopy procentowe wykorzystywane w celu wyliczenia ECL.

W kontekście dyskontowania należy rozważyć również okres, za jaki dyskonto jest ustalane. Generalne rozwiązanie to dyskontowanie przyszłych przepływów za okres dostosowany do terminów płatności należnych kwot na podstawie umowy oraz kwot oczekiwanych do realizacji, np. z tytułu odzysku. Oznacza to, że w zależności od tego, jakie są relacje między przepływami umownymi a oczekiwanymi w przypadku wystąpienia niewykonania zobowiązania, dyskontowanie powinno uwzględniać ten fakt. W przypadku instrumentów finansowych, które systematycznie generują przepływy pieniężne, możliwym sposobem dyskontowania jest dyskontowanie śródroczne, czyli przyjęcie, że przepływy występują przeciętnie w połowie roku.

Tabela 5. Stopy procentowe wykorzystywane w procesie ustalania ECL

Pozycja aktywów/zobowiązań	Zasady doboru stopy procentowej
Ujęte aktywa finansowe, które na moment początkowego ujęcia nie cechowały się utratą wartości	Pierwotna efektywna stopa procentowa lub jej przybliżenie. W przypadku pozycji nieoprocentowanych (np. należności handlowych) możliwe wykorzystanie stopy procentowej, która odzwierciedla bieżącą rynkową wartość pieniądza w czasie oraz ocenę ryzyka
Ujęte aktywa, które na moment początkowego ujęcia cechowały się utratą wartości (POCI)	Pierwotna efektywna stopa procentowa skorygowana o ryzyko kredytowe lub jej przybliżenie
Należności leasingowe	Stopa procentowa ustalona dla należności leasingowych zgodnie z MSSF 16 „Leasing”
Zobowiązanie do udzielenia pożyczki	Efektywna stopa procentowa lub jej przybliżenie, która będzie zastosowana przy wycenie składnika aktywów finansowych powstałego w momencie realizacji zobowiązania do udzielenia pożyczki
Gwarancje finansowe lub zobowiązania do udzielenia pożyczek, gdy nie można ustalić efektywnej stopy procentowej	Stopa procentowa odzwierciedlająca bieżącą ocenę rynkową wartości pieniądza w czasie oraz rodzaje ryzyka specyficzne dla przepływów pieniężnych w zakresie, w jakim owe rodzaje ryzyka nie zostały uwzględnione, jako korektę niedoborów środków pieniężnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wymagań MSSF 9.

W praktyce różnych podmiotów, m.in. instytucji finansowych, oczekiwane straty kredytowe można wyliczać, zakładając następujący model szacowania: $ECL = EAD \times PD \times LGD \times DF$. Wskazany wzór, uwzględniający dyskontowanie jako współczynnik dyskontujący, jest generalnie uzasadniony, jeżeli EAD odzwierciedla przyszłe (niezdyskontowane) przepływy pieniężne należne jednostce na mocy umowy na danym składniku lub grupie aktywów (w tym odsetek). W przedstawionym w poprzednim punkcie przykładzie byłaby to kwota 103 j.p., czyli kwota umownej płatności (z uwzględnieniem należnych odsetek na koniec roku). Jeżeli jednak EAD odzwierciedla bieżącą ekspozycję (z dnia bilansowego), która wyraża przyszłe zdyskontowane przepływy pieniężne należne jednostce na mocy umowy, to dyskontowanie nie jest uzasadnione, ponieważ parametr EAD jest już wartością bieżącą przyszłych płatności. W takim przypadku dodatkowe dyskontowanie straty powoduje jej zniżenie o wartość proporcjonalną do współczynnika dyskontującego. Jeżeli zatem wartość bieżąca ekspozycji wynosi 100 j.p., a przyszła 103 j.p. (z uwzględnieniem odsetek), przy założonym LGD na poziomie 0,6117 i PD 0,05, to ECL powinno być liczone jako $EAD \times LGD \times PD$, w przypadku gdy podstawą wyceny jest ekspozycja bieżąca (100 j.p.), lub jako $EAD \times LGD \times PD \times DF$, jeżeli podstawą wyceny jest ekspozycja przyszła (103 j.p.). Przeliczenie bieżącej ekspozycji o współczynnik dyskontujący DF spowodowałoby, że przyszłe przepływy należne jednostce na podstawie umowy są „podwójnie zdyskontowane”.

Ustalając odpisy w ujęciu pozostałego okresu trwania należności (LT ECL), jednostka powinna rozważyć dyskontowanie przyszłej ekspozycji (dla lat po okresie kolejnych dwunastu miesięcy) z wykorzystaniem współczynników dyskontujących odzwierciedlających zidentyfikowane odroczenie w czasie, jeśli przedmiotem oceny są przepływy nominalne. Jeżeli jednostka uwzględni w analizie wartości zdyskontowane (np. dla kolejnych lat określa, jaka część bieżącej ekspozycji pozostanie do uregulowania), to dyskontowanie może nie być konieczne. Przykładowo jednostka może posiadać 3-letnią należność o wartości 150 j.p. oprocentowaną 10% w skali roku, z płatnościami odsetek i 1/3 kapitału realizowanymi na koniec każdego kolejnego roku trwania należności. Spłaty przewidziane na należności to zatem 50 + 15 (koniec I roku), 50 + 10 (koniec II roku) i 50 + 5 (koniec III roku). W ujęciu wartości bieżących na początku I roku cała ekspozycja będzie miała wartość 150 j.p. ($65/1,03 + 60/1,03^2 + 55/1,03^3$). Wartość ekspozycji istniejącej na początku II roku (w wartości bieżącej na początek I roku) wyniesie jednak nie 100 j.p., lecz 90,91 j.p. ($60/1,03^2 + 55/1,03^3$), i fakt ten należałoby uwzględnić, określając procentowy udział ekspozycji na początek II roku w całkowitej ekspozycji na początek I roku (będzie to 0,6061, a nie 0,6666). Z kolei wartość ekspozycji istniejącej na początku trzeciego roku (w wartości bieżącej na początek I roku) wyniesie nie 50 j.p., lecz 41,32 j.p. ($55/1,03^3$), co stanowi 0,2755 całej ekspozycji z perspektywy początku I roku. Jednostka nie jest zobligowana do zastosowania jakiejś konkretnej metody określania wartości, lecz istotą identyfikacji przyszłej ekspozycji powinny być płatności (lub ich niedobór), ponieważ na nich bazuje model strat oczekiwanych.

3.6. Zakres czasowy modelu ECL

Zakres czasowy modelu można analizować w różnych wymiarach, m.in. w odniesieniu do okresu trwania ryzyka kredytowego w jednostce, zakresu czasowego ustalania straty kredytowej, okresu pomiaru wzrostu ryzyka kredytowego itp. W kontekście samego ustalania straty kredytowej zasadnicze znaczenie ma:

- czas, przez który jednostka narażona jest na ryzyko kredytowe,
- perspektywa ustalania odpisu (12M ECL czy LT ECL).

W kontekście ustalania strat w całym pozostałym okresie życia instrumentu jednostka musi wziąć pod uwagę wszystkie pozostałe lata trwania instrumentu oraz określić dla nich okres jej narażenia na ryzyko kredytowe. Maksymalny okres, za który jednostka wycenia oczekiwane straty kredytowe, to maksymalny okres trwania umowy, podczas którego jest ona narażona na ryzyko kredytowe. W przypadku zobowiązań do udzielenia pożyczki i umów gwarancji finansowej jest to

maksymalny okres trwania umowy, podczas którego jednostka ma aktualne zobowiązanie umowne do udzielenia finansowania lub jest zobligowana gwarancyjnie. W przypadku instrumentów, których umowny czas trwania nie jest określony (czas trwania umowy jest nieoznaczony), jednostka powinna wziąć pod uwagę nie tylko możliwości wypowiedzenia umowy, ale również praktykę zarządzania portfelem (w tym np. opóźnienia w „blokowaniu” możliwości finansowania dopiero po wystąpieniu określonych zdarzeń), ponieważ niektóre z takich instrumentów, mimo krótkiego okresu wypowiedzenia, w praktyce narażają ją na straty kredytowe przez okres dłuższy niż okres wypowiedzenia umowy.

Wymagania standardu w odniesieniu do ustalania ECL w odniesieniu do maksymalnego okresu trwania umowy wprowadzają pewną koncepcyjną niespójność w zasady wyceny odpisów i szacowania efektywnej stopy procentowej. Wynika to z faktu, że ustalenie wartości bilansowej brutto bazuje na oczekiwanym okresie życia pozycji, a nie maksymalnym umownym okresie jej trwania. W wyniku różnych podejść pojawiają się niespójności w zakresie ustalania ECL i wartości bilansowej brutto oraz efektywnej stopy procentowej, która także bazuje na oczekiwanych przepływach. Wskazana niespójność jest szczególnie wyraźna w kontekście szacowania efektywnej stopy procentowej skorygowanej o ryzyko kredytowe, która z jednej strony powinna bazować na oczekiwanym okresie życia składnika aktywów finansowych, z drugiej zaś musi uwzględniać oczekiwane straty kredytowe, które mogą bazować na maksymalnym umownym okresie trwania ekspozycji.

Drugim istotnym wymiarem czasowym ustalania oczekiwanej straty kredytowej jest ustalanie odpisów ECL w wymiarze dwunastu miesięcy lub pełnego pozostałego okresu życia danego instrumentu. Oczywiście rozróżnienie to jest zasadne dla instrumentów, których umowny okres trwania wykracza poza kolejne dwanaście miesięcy (np. długoterminowe kredyty, długoterminowe pożyczki itp.). Odpisy 12M ECL zakładają ustalenie oczekiwanej straty kredytowej przy założeniu niewykonania zobowiązania w okresie kolejnych dwunastu miesięcy. W tym kontekście strata kredytowa powinna być liczona w całym pozostałym okresie trwania składnika, mimo że rozważane jest wystąpienie niewykonania zobowiązania w ciągu dwunastu miesięcy. Jeżeli zatem część pozycji, dla których występuje zdarzenie default podlega restrukturyzacji, to potencjalne restrukturyzacje i ich skutki (np. ściągальność środków po restrukturyzacji, przeniesienie do pozycji pracujących lub kolejne zdarzenia default składników restrukturyzowanych) również są przedmiotem analizy.

***

Model oczekiwanych strat kredytowych ma zapewnić, że jednostki gospodarcze będą ujmowały odpisy nie tylko w odniesieniu do pozycji, dla których wystąpiła utrata wartości, lecz także dla potencjalnych strat, które zgodnie z oczekiwaniami

jednostki lub posiadanymi informacjami mogą wystąpić. Rozwiązanie takie ma zapewnić, że nie będzie opóźnień w ustalaniu odpisów aktualizujących dla określonych aktywów finansowych tylko ze względu na fakt, że na dzień sprawozdawczy nie wystąpiły dowody utraty wartości (jak przewidywał to model strat poniesionych). Szacując ECL, jednostka nie powinna uwzględniać najbardziej pesymistycznych założeń (a więc tzw. stres-testów) ani najbardziej optymistycznego scenariusza, jeżeli założenia takie nie są racjonalne w kontekście bieżącej i przyszłej sytuacji finansowej dłużników i sytuacji ogólnogospodarczej. Mimo że oszacowanie oczekiwanych strat kredytowych odzwierciedla własne oczekiwania jednostki co do strat kredytowych, podmiot nie może pominąć dostępnych, racjonalnych i możliwych do udokumentowania informacji dotyczących ryzyka kredytowego dłużnika, określonego instrumentu finansowego lub podobnych instrumentów finansowych, danych dotyczących odzyskania przyszłych płatności itp. Oszacowanie ECL musi uwzględniać zawsze przynajmniej dwa scenariusze:

- możliwość (prawdopodobieństwo), że wystąpi strata kredytowa,
- możliwość (prawdopodobieństwo), że nie wystąpi strata kredytowa.

Oba warianty należy rozważyć, nawet jeśli najbardziej prawdopodobnym wynikiem jest brak straty kredytowej.

Model ECL nie jest modelem koncepcyjnie spójnym. Dokonując jego przeglądu, można dostrzec kilka obszarów, które mogą rodzić problemy interpretacyjne. Pierwszym z nich jest brak spójnego powiązania straty kredytowej ze zdarzeniem niewykonania zobowiązania, jeżeli jest ono zasadnicze dla oceny oczekiwanych strat kredytowych. Jak wskazano w punkcie 3.5, konieczność określania prawdopodobieństwa straty kredytowej (par. 5.5.18 MSSF 9) wprowadza niespójność w całą metodologię szacowania oczekiwanych strat kredytowych, ponieważ nie jest ono tożsame z prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązania. W konsekwencji „literalnego” zastosowania MSSF jednostka powinna rozpisywać scenariusze uwzględniające nie tylko PD, lecz również prawdopodobieństwo straty kredytowej. Rozwiązanie takie powoduje, że teoretycznie należy rozważać dwa różne rodzaje prawdopodobieństwa: wystąpienia straty kredytowej i wystąpienia zdarzenia default. W tym kontekście problemy interpretacyjne pojawiają się także wraz z koniecznością ważenia straty kredytowej prawdopodobieństwem, gdyż w różnych częściach standardów pojawiają się odniesienia zarówno do prawdopodobieństwa straty (par. 5.5.18 i par. B5.5.41 MSSF 9), jak i prawdopodobieństwa zdarzenia default (par. B5.5.43 MSSF 9). W wyniku tego podmioty sprawozdawcze mogą stawać przed dylematem związanym z pierwszeństwem ustalania prawdopodobieństwa i jego uwzględniania w procedurze szacowania odpisów aktualizujących. W tym kontekście problematyczne mogą być też sytuacje, gdy zdarzenie default już wystąpiło ($PD = 1$), lecz jednostka ocenia ryzyko poniesienia straty kredytowej jako bardzo niskie (np. pozycja jest bardzo dobrze zabezpieczona).

Innym obszarem budzącym wątpliwości jest brak powiązania definicyjnego trzech ekonomicznie zbliżonych elementów: straty kredytowej, ryzyka kredytowego (zdefiniowanego w MSSF 7) oraz prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania. Powoduje to, że interpretacja tych pojęć jest utrudniona. Nie bez znaczenia jest też fakt zawężenia straty kredytowej do niedoborów przepływów wynikających z danej pozycji, podczas gdy sam skutek pogorszenia wiarygodności kredytowej może powodować zmiany wartości rynkowej (i wynikające stąd straty finansowe), a także określone straty wynikające z działań dostosowujących (np. konieczność sprzedaży pozycji problematycznych ze stratą).

Rozdział 4

Ujęcie oczekiwanych strat kredytowych

W zależności od pozycji, dla której ustalany jest odpis na oczekiwane straty kredytowe, może on podlegać różnemu ujęciu w sprawozdaniu finansowym. Ze względu na sposób ujęcia odpisów można wyróżnić następujące grupy pozycji:

- aktywa finansowe (dłużne) wyceniane w zamortyzowanym koszcie,
- dłużne aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez inne całkowite dochody,
- gwarancje finansowe,
- zobowiązania do udzielenia pożyczek.

4.1. Aktywa finansowe wyceniane w zamortyzowanym koszcie oraz zbliżone pozycje

Ustalanie oczekiwanych strat kredytowych w odniesieniu do aktywów finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie wiąże się z określeniem zamortyzowanego kosztu. Podstawą ustalania zamortyzowanego kosztu jest wartość początkowa danego składnika aktywów (lub zobowiązań) i jej powiększenie o odsetki naliczone efektywną stopą procentową¹ oraz pomniejszenie o wszelkie przepływy zrealizowane na danej pozycji. Ustalona w ten sposób kwota stanowi

---

1 Odsetki naliczone efektywną stopą procentową odzwierciedlają wszelkie różnice między wartością początkową składnika a wszelkimi przepływami pieniężnymi oczekiwanymi przez jednostkę z danej pozycji, przy czym alokacja uwzględnia upływ czasu i wartość danego składnika na kolejne dni wyceny (procent składany).

wartość bilansową brutto². W przypadku gdy składnik podlega modyfikacjom lub zmieniają się oczekiwania jednostki co do rozkładu przepływów pieniężnych, wartość bilansowa brutto odzwierciedla zweryfikowane kwoty zdyskontowane dotychczasową efektywną stopą procentową. Wartość bilansowa brutto jest pomniejszana o odpis na oczekiwane straty kredytowe, które jednocześnie pomniejszają wynik finansowy okresu³. Jeżeli następuje zmiana perspektywy ustalania odpisu np. z 12-miesięcznego (12M ECL) na odpis dla całego pozostałego odpisu trwania pozycji (LT ECL) lub na odwrót (z LT ECL na 12M ECL), to przyrost (odpowiednio zmniejszenie) odpisu ujmowany jest również w wyniku finansowym. Wynikowo ujmuje się też wszelkie późniejsze zmiany wartości odpisów (w tym jego odwracanie). Mogą one wynikać z:

- ustania przesłanek ujmowania odpisów w wyniku całkowitej spłaty należności lub jej innego rozliczenia, np. sprzedaży, przekazania gwarantowi itp.,
- samoczynnego przyrostu odpisu wynikającego z odwracania dyskonta,
- zmiany ryzyka niewykonania zobowiązania,
- samoczynnego odwracania odpisu w związku ze zbliżaniem się do terminu wymagalności (oczekiwane w poprzednich latach straty nie wystąpiły),
- samoczynnego odwracania odpisu w związku ze stopniowym rozliczaniem należności (kolejne spłaty kapitału i odsetek).

Oprócz aktywów finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie do wskazanej grupy należą także:

- należności leasingowe,
- aktywa z tytułu umów z klientami (aktywa ujmowane w korespondencji z przychodem wraz z postępowaniem realizacji kontraktu).

4.2. Aktywa dłużne wyceniane w wartości godziwej przez inne całkowite dochody

Wycena dłużnych aktywów finansowych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody przewiduje trzy przeszacowania:

- naliczenie odsetek efektywną stopą procentową, które odnoszone są w wynik finansowy okresu,

² Wartość bilansową brutto można określić jako zamortyzowany koszt brutto, czyli zamortyzowany koszt przed odpisem na oczekiwane straty kredytowe.

³ W momencie pierwszego zastosowania MSSF 9 wartość odpisu korygowała zysk/stratę z lat ubiegłych.

- ujęcie przeszacowań do wartości godziwej,
- ujęcie odpisu na oczekiwane straty kredytowe.

Choć wskazana kolejność wynika pośrednio z zastosowania MSSF 9, w praktyce jednostka sprawozdawcza może osiągnąć identyczny cel, ujmując przeszacowania w innej kolejności. Schematy 8 i 9 obrazują wspomniane podejścia.

Bilans – układ analityczny	
Aktywa Składnik aktywów finansowych A + B (1) + C (2a) – C (2b) <hr style="border: 0.5px solid black; margin: 2px 0;"/> <hr style="border: 0.5px solid black; margin: 2px 0;"/> X	Kapitały własne Inne całkowite dochody / kapitał rezerwowy + C (2a) lub – C (2b) + D (3a) lub – D (3b) Wynik finansowy + B (1) – D (3a) lub + D (3b)

Legenda:

- A – wartość początkowa składnika lub ostatnio ustalona wartość bilansowa brutto
- B – kwota przeszacowania związana z naliczeniem odsetek efektywną stopą procentową (ESP)
- C – kwota przeszacowania do wartości godziwej
- X – wartość godziwa na dzień sprawozdawczy
- D – kwota odpisu aktualizującego ECL
- 1) naliczenie odsetek ESP
- 2) przeszacowanie do wartości godziwej (2a – zwiększenie wartości, 2b – zmniejszenie wartości)
- 3) naliczenie odpisu ECL (3a – ujęcie ECL w wyniku finansowym jako koszt; 3b – odwrócenie ujętego odpisu ECL)

Schemat 8. Ujęcie przeszacowań dla aktywów finansowych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody – wersja I

Źródło: opracowanie własne.

Bilans – układ analityczny	
Aktywa Składnik aktywów finansowych A + B (1) <hr style="border: none; border-top: 3px double #000;"/> WBB + E (2a) - E (2b) ZK <hr style="border: none; border-top: 3px double #000;"/> + F (3a) - F (3b) <hr style="border: none; border-top: 3px double #000;"/> X	Kapitały własne Inne całkowite dochody / kapitał rezerwowany + F (3a) lub - F (3b) Wynik finansowy + B (1) - E (2a) + E (2b)

Legenda:

- A – wartość początkowa składnika lub ostatnio ustalona wartość bilansowa brutto
- B – kwota przeszacowania związana z naliczeniem odsetek efektywną stopą procentową (ESP)
- WBB – wartość bilansowa brutto
- E – kwota odpisu aktualizującego ECL
- ZK – zamortyzowany koszt
- F – kwota przeszacowania do wartości godziwej
- X – wartość godziwa na dzień sprawozdawczy
- 1) naliczenie odsetek ESP
- 2) naliczenie odpisu ECL (2a – ujęcie ECL w wyniku finansowym jako koszt, 2b – odwrócenie ujętego odpisu ECL)
- 3) przeszacowanie do wartości godziwej (3a – zwiększenie wartości, 3b – zmniejszenie wartości)

Schemat 9. Ujęcie przeszacowań dla aktywów finansowych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody – wersja II

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione ujęcie wskazuje na dwie istotne cechy charakterystyczne tego rozwiązania:

- odpis aktualizujący nie jest liczony od wartości bilansowej danego składnika aktywów (jego wartości godziwej), lecz od wartości bilansowej brutto,
- odpis aktualizujący nie ma żadnego wpływu na wycenę bilansową pozycji – jego ujęcie wpisuje się w „urealnienie” wyniku finansowego.

4.3. Gwarancje finansowe

W odniesieniu do gwarancji finansowych ujęcie odpisów na oczekiwane straty kredytowe wiąże się ściśle z ujęciem zobowiązania (w tym rezerwy) związanego z taką gwarancją. Na moment zawarcia umowy gwarancji finansowej jednostka gospodarcza (występująca jako gwarant) zobligowana jest do jej ujęcia w wartości godziwej z ewentualnym uwzględnieniem kosztów transakcyjnych (par. 5.1.1 MSSF 9). Jeżeli możliwe jest ustalenie wartości godziwej na podstawie obserwowalnych danych rynkowych, jednostka wykazuje gwarancję, a ewentualne różnice między ceną transakcyjną (w tym kwotą 0 zł) ujmuje w wyniku finansowym jako tzw. jednodniowe zyski (par. B5.1.2A MSSF 9). Jeżeli wartość godziwa gwarancji finansowej nie została określona na podstawie obserwowalnych danych rynkowych, różnica między wartością godziwą gwarancji a ceną transakcyjną odnoszona jest na jej wartość początkową. W praktyce oznacza to, że gwarancja finansowa wykazywana jest na moment początkowego ujęcia w kwocie odpowiadającej cenie transakcyjnej, jeżeli odzwierciedla ona wartość godziwą, a także gdy nie można określić wartości godziwej na podstawie obserwowalnych danych rynkowych. Jeżeli cena transakcyjna wynosi zero, a wartości godziwej udzielonej gwarancji nie można określić na podstawie obserwowalnych danych rynkowych, jej wartość w momencie początkowego ujęcia wyniesie 0 zł (wartość godziwa minus korekta).

W zależności od kwot wykazywanych na dzień sprawozdawczy różny może być wpływ zastosowanego modelu ECL na sprawozdawanie finansowe. Jeżeli wartość początkowa gwarancji wynosi 0 zł, to na dzień sprawozdawczy jednostka powinna wykazać zobowiązanie (rezerwę) na oczekiwane straty kredytowe w kwocie oszacowanej straty ECL. Kwota ta ujmowana jest w wyniku finansowym okresu. Późniejsze zmiany w wartości oszacowanego odpisu korygują zobowiązanie i wpływają na wynik finansowy okresu.

Jeżeli jednostka wykazała gwarancje w momencie początkowego ujęcia w wartości wyższej od zera, to wartość tę rozlicza w trakcie trwania gwarancji w przychody okresu (przyjmując określoną podstawę rozliczenia, np. upływ czasu). W takim przypadku na dzień sprawozdawczy jednostka powinna porównać wartość nierozliczonej gwarancji z wartością straty ECL i zwiększyć wykazywane zobowiązanie jedynie o dodatnią różnicę między oszacowaną ECL a kwotą wykazywanej gwarancji. Wskazana różnica obciąża wynik finansowy danego okresu. Jeżeli w kolejnych okresach różnica ulegnie zwiększeniu, jednostka powinna zwiększyć o nią wykazywane zobowiązanie i wykazać koszt w sprawozdaniu finansowym. Jeżeli wartość ECL maleje, jednostka powinna odwrócić wcześniej ujęte wynikowo kwoty. Ujęte odpisy na ECL podlegają ostatecznemu rozliczeniu w momencie wygaśnięcia gwarancji (odwrócenie odpisu) lub momencie uznania zobowiązania do zapłaty na rzecz kontrahenta (uznanie ostatecznej straty).

4.4. Zobowiązania do udzielenia pożyczki

Zobowiązania do udzielenia pożyczek, z pewnymi wyjątkami⁴, nie podlegają MSSF 9 w zakresie ogólnych zasad ujmowania i wyceny. W związku z wymogiem szacowania odpisów na ECL dla pozycji, które nie są wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, jednostka musi odpowiednio ustalić i ująć taki odpis.

W sytuacji gdy jednostka nie otrzymała opłaty z góry za udzielenie finansowania (taka opłata nie pojawi się bądź jest naliczana na bieżąco jako przychód), oszacowane odpisy na ECL wykazywane są jako zobowiązanie (rezerwa) i odnoszone na wynik finansowy (wszelkie zmiany wysokości ECL ujmowane są na bieżąco w wyniku okresu).

Jeżeli jednostka otrzymała opłatę za udzielenie zobowiązania do udzielenia pożyczki, którą na dzień sprawozdawczy wykazuje jako zobowiązanie (odpowiednio rezerwę), to na ten dzień powinna porównać tę wartość z wartością odpisu na ECL. Jeżeli wartość wykazywanego zobowiązania z tytułu opłaty (które może podlegać systematycznemu rozliczeniu w przychody proporcjonalnie do upływu czasu, na który założono możliwość finansowania się przez kontrahenta) przewyższa oszacowane ECL, jednostka nie wykazuje żadnego odpisu w sprawozdaniu finansowym. W momencie gdy wartość ECL przekroczy wartość wykazywaną jako zobowiązanie, jednostka powinna zwiększyć wartość zobowiązania/rezerwy i ująć różnicę w wyniku finansowym okresie. Wynika to z wymogu wykazywania zobowiązania w kwocie wyższej z kwoty odpisu na oczekiwane straty kredytowe i z początkowej kwoty zobowiązania, która w określonych okolicznościach podlega rozliczeniu w przychody. MSSF 9 nie wskazuje jednoznacznie procedur związanych z technicznym ujmowaniem takiego przeszacowania. Oznacza to, że jednostka może rozważyć dalsze rozliczenie przychodu (z tytułu opłaty) w wynik danego okresu i jednocześnie ujmować zwiększenie odpisu na ECL.

W przypadku gdy jednostka ustaliła odpis ECL dla zobowiązania do udzielenia pożyczki i kontrahent nie wykorzystał możliwości finansowania (umowne zobowiązanie wygasła), ustalone odpisy podlegają odwróceniu w wynik finansowy okresu (korekta „in plus”). Jeżeli zobowiązanie do udzielenia pożyczki przeradza się w całości (lub w części) w finansowanie kontrahenta (należność), ujęte dla tej części finansowania odpisy ECL (jako rezerwy) nie podlegają odpisaniu w wynik okresu, lecz stanowią korektę wartości początkowej ujmowanego składnika aktyw-

⁴ Wyjątek stanowią (par. 2.3 MSSF 9):

- zobowiązania do udzielenia pożyczki poniżej rynkowej stopy procentowej,
- zobowiązania do udzielenia pożyczki udzielane netto lub gdy jednostka rozlicza takie zobowiązanie poprzez dostarczenie lub wyemitowanie innego instrumentu finansowego,
- zobowiązania do udzielenia pożyczki dobrowolnie wyznaczone do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy.

wów. W praktyce może to oznaczać, że jednostka wykazuje na przemian ECL jako rezerwę lub jako korektę wartości aktywów w zależności od stopnia wykorzystania np. otwartej linii kredytowej. Rozwiązanie takie wprowadza istotną niespójność w zasady wyceny początkowej pozycji, ponieważ już w momencie jej ujęcia korygowana jest o odpisy na oczekiwane straty kredytowe.

***

Ujęcie oczekiwanych strat kredytowych uzależnione jest od pozycji, z którą są związane. W konsekwencji tego odpisy takie mogą:

- korygować wartość aktywów finansowych oraz wyniku finansowego (aktywa finansowe wyceniane w zamortyzowanym koszcie, aktywa z tytułu umów z klientami, należności leasingowe);
- korygować wynik finansowy oraz inne kapitały własne, bez wpływu na wartość wykazywanego składnika aktywów finansowych (aktywa finansowe w wartości godziwej przez inne całkowite dochody);
- korygować wartość rezerw/zobowiązań z tytułu gwarancji finansowych lub zobowiązań z tytułu zobowiązania do udzielenia pożyczki wraz z korektą wyniku finansowego okresu;
- nie mieć żadnego wpływu na podstawowe elementy sprawozdania finansowego (bilans i rachunek zysków i strat) w sytuacji, gdy rezerwy/zobowiązania na gwarancje finansowe lub zobowiązanie do udzielenia pożyczki przewyższają ustalone na dzień wyceny odpisy na oczekiwane straty kredytowe.

Różne sposoby podejścia do ujęcia oczekiwanych strat kredytowych powodują, że odpisy aktualizacyjne z tego tytułu nie mogą być uznane za jednolite narzędzie „urealnienia” sytuacji finansowej lub wyników finansowych jednostki sprawozdawczej ze względu na ryzyko kredytowe.

Rozdział 5

Wpływ modelu oczekiwanych strat kredytowych na sprawozdania finansowe spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie

Model oczekiwanych strat kredytowych wprowadza całkowicie nowe zasady ustalania odpisów aktualizujących (i rezerw) dla określonych aktywów finansowych, gwarancji finansowych i zobowiązań do udzielenia pożyczki. Ukierunkowanie modelu nie tylko na zdarzenia, które już wystąpiły, lecz również na informacje i oczekiwania co do przyszłości (m.in. oczekiwanej fazy cyklu gospodarczego i przyszłej sytuacji finansowej kontrahentów) powoduje, że ustalone odpisy i rezerwy będą się znacząco różnić od tych, które były wykazywane na podstawie modelu strat poniesionych. W celu weryfikacji tego stanu sformułowano dwie hipotezy badawcze:

H1. Zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych wpłynęło znacząco na sytuację finansową większości banków notowanych na GPW w Warszawie.

H2. Zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych miało nieznaczący wpływ na podmioty niebankowe notowane na GPW w Warszawie.

W celu pozytywnej weryfikacji hipotezy H1 założono, że wpływ zastosowania modelu ECL w przynajmniej 50,01% sprawozdań finansowych banków musi spowodować zmianę sumy bilansowej o przynajmniej 1% lub spowodować zmianę kapitałów własnych o przynajmniej 3%. Ocena taka powinna dotyczyć skonsolidowanych lub jednostkowych sprawozdań finansowych (odpowiednio sprawozdań finansowych).

W celu pozytywnej weryfikacji hipotezy H2 założono, że wpływ zastosowania modelu ECL w przynajmniej 90% podmiotów nie spowoduje zmiany sumy bilansowej o więcej niż 1% ani zmiany kapitałów własnych o więcej niż 3%¹. Ocena taka powinna dotyczyć skonsolidowanych lub jednostkowych sprawozdań finansowych (odpowiednio sprawozdań finansowych).

---

¹ Wskazane poziomy istotności przyjęto na poziomie własnej oceny, kierując się wytycznymi IFAC (Przewodnik IFAC, 2013, s. 6).

W celu weryfikacji hipotez H1 i H2 przeprowadzono analizę 729 sprawozdań finansowych podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie za 2018 r. W wyniku przeglądu wyeliminowano 22 sprawozdania finansowe, które przygotowane zostały przez podmioty niebędące spółkami (np. sprawozdanie gminy Wałbrzych), oraz sprawozdania finansowe podmiotów, które nie miały siedziby w Polsce na dzień sprawozdawczy 31 grudnia 2018 r. W badanej populacji przeanalizowano 707 sprawozdań finansowych, na co składały się 322 sprawozdania skonsolidowane, 322 sprawozdania jednostkowe oraz 63 sprawozdania finansowe podmiotów, które nie przygotowują sprawozdań skonsolidowanych (np. podmioty uznane zgodnie z MSSF za jednostki inwestycyjne bądź nieposiadające jednostek zależnych i przygotowujące jedynie sprawozdania statutowe). Przeprowadzone badanie wskazuje, że w badanej populacji, aż w 528 sprawozdaniach finansowych nie pojawiły się korekty związane z wprowadzeniem modelu oczekiwanych strat kredytowych na dzień pierwszego zastosowania MSSF 9 (1 stycznia 2018 r.). W większości z nich zarządy spółek informowały, że zastosowanie MSSF 9 (w zakresie ECL) nie miało żadnego wpływu lub wpływ ten był nieistotny. W pozostałej grupie 179 sprawozdań finansowych pojawiły się korekty związane z zastosowaniem analizowanego modelu (tab. 6).

Tabela 6. Sprawozdania finansowe uwzględniające korekty dotyczące modelu ECL na 1 stycznia 2018 r. według ich rodzaju

	Skonsolidowane sprawozdania finansowe (SSF)	Jednostkowe sprawozdania finansowe (JSF)	Sprawozdania finansowe (SF)	Razem
Liczba sprawozdań finansowych zawierających korekty z tytułu modelu ECL na 1 stycznia 2018 r.	90	81	8	179
w tym banki	14	14	3	31
Liczba sprawozdań finansowych niezawierających korekt z tytułu modelu ECL na 1 stycznia 2018 r.	232	241	55	528
Razem	322	322	63	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

Tabela 6 obrazuje, że nie wszystkie podmioty stosujące MSSF wykazywały dośzacowanie odpisów na oczekiwane straty kredytowe na poziomie sprawozdania

jednostkowego i skonsolidowanego jednocześnie. Dalsza analiza potwierdziła, że w dwunastu podmiotach dodatkowe odpisy pojawiły się jedynie na poziomie sprawozdania skonsolidowanego, zaś w trzech jedynie na poziomie sprawozdania jednostkowego (dotyczyły rozliczeń wewnątrzgrupowych). Co istotne w kontekście dalszej analizy, wszystkie podmioty z sektora bankowego notowane na GPW w Warszawie ustaliły dodatkowe odpisy na ECL.

Biorąc pod uwagę sumę bilansową na moment pierwszego zastosowania MSSF 9, w większości podmiotów wpływ dodatkowych odpisów na sumę bilansową był nieznaczący – u 150 ze 179 (ok. 83,8%) odpis na ECL ustalony na 1 stycznia 2018 r. nie przekraczał 1% sumy bilansowej. W pozostałej grupie znalazło się jednak 13, dla których kwota odpisu przekraczała 2% sumy bilansowej, a nawet jeden, gdzie kwota odpisów była wyższa niż 5% sumy bilansowej (tab. 7).

Tabela 7. Rozkład sprawozdań finansowych ze względu na ich rodzaj i udział dodatkowych odpisów na ECL w sumie bilansowej

Udział w sumie bilansowej przyrostu odpisów aktualizujących (w tym doszacowania rezerw) z tytułu zastosowania modelu ECL	Wszystkie sprawozdania finansowe (%)	SSF (90 sprawozdań, %)	JSF (81 sprawozdań, %)	SF (8 sprawozdań, %)
>0; <1%	83,80	86,67	81,48	75,00
≥1%; <3%	13,41	10,00	16,06	25,00
≥3%; <5%	2,23	3,33	1,23	0,00
≥5%; <10%	0,56	0,00	1,23	0,00
Razem	100,00	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31.12.2018 r. lub po tym dniu).

Dodatkowe odpisy na ECL miały większy wpływ² na wysokość kapitałów własnych (na 1 stycznia 2018 r.). Aż w 38 raportach finansowych zidentyfikowano wpływ większy niż 5% kapitału własnego³ – było to zmniejszenie kapitału własnego o więcej niż 5% jego pierwotnej wartości. W tej grupie było jedenaście raportów z wpływem modelu większym niż 10% kapitału własnego i sześć sprawozdań z wpływem większym niż 15% (tab. 8).

2 W kwotach netto, po uwzględnieniu podatku dochodowego odroczonego.

3 Kapitał własny analizowano jako kapitał przed wskazanym odpisem i innymi korektami związanymi ze stosowaniem MSSF 9 i MSSF 15, które weszły w życie 1 stycznia 2018 r.

Tabela 8. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny

Udział w kapitałach własnych dodatkowych odpisów na ECL	Wszystkie raporty finansowe (liczby bezwzględne)	Wszystkie raporty finansowe (rozkład procentowy)	SSF (liczba spółek)	SSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	JSF (liczba spółek)	JSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	SF (liczba spółek)	SF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)
>0; <1%	119	66,48	63	70,00	53	65,43	3	37,50
≥1%; <3%	29	16,20	12	13,34	13	16,05	4	50,00
≥3%; <5%	13	7,26	6	6,67	6	7,41	1	12,50
≥5%; <10%	7	3,91	3	3,33	4	4,94	0	0,00
≥10%; <15%	5	2,79	3	3,33	2	2,47	0	0,00
≥15%; <20%	3	1,68	1	1,11	2	2,47	0	0,00
≥20%	3	1,68	2	2,22	1	1,23	0	0,00
Razem	179	100,00	90	100,00	81	100,00	8	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

Kolejnym krokiem w badaniu było zweryfikowanie, jak rozkładają się odpisy na oczekiwane straty kredytowe (doszacowane na 1 stycznia 2018 r.) w badanej populacji (sprawozdania finansowe skonsolidowane, jednostkowe i statutowe) w podmiotach niebankowych (tab. 9).

W analizowanej grupie tylko jeden podmiot wykazał dodatkowe odpisy na oczekiwane straty kredytowe w wartości większej niż 5% sumy bilansowej. W zdecydowanej większości podmiotów dodatkowe odpisy nie przekraczały 1% wartości bilansowej. Biorąc pod uwagę, że w 127 sprawozdaniach finansowych podmiotów niebankowych zmiana sumy bilansowej była niższa niż 1%, a w 528 sprawozdaniach (zob. tab. 6) w ogóle nie zidentyfikowano wpływu zastosowania MSSF 9, należy uznać, że model ECL nie miał wpływu na sumę bilansową podmiotów niebankowych (udział procentowy wynosi ponad 96,89%)⁴. Analogiczna analiza dla sprawozdań skonsolidowanych, jednostkowych i normalnych wskazuje, że wpływ na sprawozdania skonsolidowane był również nieistotny. Były to

⁴ Udział procentowy liczony jako $(127 + 528) / (148 + 528) \times 100\%$.

Tabela 9. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na sumę bilansową w podmiotach niebankowych

Udział w sumie bilansowej dodatkowych odpisów aktualizujących (w tym doszacowania rezerw) z tytułu zastosowania modelu ECL	Wszystkie sprawozdania finansowe podmiotów niebankowych (liczba bezwzględna)	Wszystkie sprawozdania finansowe podmiotów niebankowych (rozkład procentowy)	SSF (liczba spółek niebankowych)	SSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	JSF (liczba spółek niebankowych)	JSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	SF (liczba spółek niebankowych)	SF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)
>0; <1%	127	85,81	69	90,79	55	82,09	3	60,00
≥1%; <3%	17	11,49	5	6,58	10	14,93	2	40,00
≥3%; <5%	3	2,03	2	2,63	1	1,49	0	0,00
≥5%; <10%	1	0,67	0	0,00	1	1,49	0	0,00
Razem	148	100,00	76	100,00	67	100,00	5	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

odpowiednio wielkości 97,72%⁵ sprawozdań finansowych skonsolidowanych, 96,1%⁶ sprawozdań jednostkowych i 96,67%⁷ sprawozdań normalnych.

Nieco inny rozkład pojawił się w momencie porównania dodatkowych odpisów z kapitałami własnymi (tab. 10).

Tabela 10 obrazuje, że tylko w ok. 4% wszystkich raportów finansowych podmiotów niebankowych, które wprowadziły korekty z tytułu modelu ECL, dodatkowe odpisy stanowiły ponad 5% wartości wykazywanych pierwotnie kapitałów własnych. W sprawozdaniach skonsolidowanych relacja ta była znacząco niższa – jedynie 2 z 76 raportów wskazywały na udział większy niż 5% kwoty kapitałów własnych. Wśród podmiotów prezentujących jednostkowe sprawozdania finansowe 4 z 67 podmiotów ujęły korekty z tytułu odpisów na oczekiwane straty kredytowe w kwocie przekraczającej 5% sumy kapitałów własnych i po jednym podmiocie zmiany kapitału własnego znajdujące się w przedziale <10%; 15% i wyższą niż 15%.

5 Udział procentowy liczony jako $(69 + 232) / (76 + 232) \times 100\%$.

6 Udział procentowy liczony jako $(55 + 241) / (67 + 241) \times 100\%$.

7 Udział procentowy liczony jako $(3 + 55) / (5 + 55) \times 100\%$.

Tabela 10. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny w podmiotach niebankowych

Udział w kapitałach własnych dodatkowych odpisów aktualizujących (w tym doszacowania rezerw) z tytułu zastosowania modelu ECL	Wszystkie sprawozdania finansowe we podmiotów niebankowych (liczba bezwzględna)	Wszystkie sprawozdania finansowe we podmiotów niebankowych (rozkład procentowy)	SSF (liczba spółek niebankowych)	SSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	JSF (liczba spółek niebankowych)	JSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	SF (liczba spółek niebankowych)	SF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)
>0; <1%	113	76,35	61	80,26	50	74,63	2	40,00
≥1%; <3%	21	14,19	9	11,84	9	13,43	3	60,00
≥3%; <5%	8	5,41	4	5,26	4	5,97	0	0,00
≥5%; <10%	3	2,03	1	1,32	2	2,99	0	0,00
≥10%; <15%	2	1,35	1	1,32	1	1,49	0	0,00
≥15%; <20%	1	0,67	0	0,00	1	1,49	0	0,00
Razem	148	100,00	76	100,00	67	100,00	5	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

Biorąc pod uwagę, że w 134 sprawozdaniach finansowych podmiotów niebankowych zmiana kapitałów własnych była niższa niż 3%, a w 528 sprawozdaniach (zob. tab. 6) w ogóle nie zidentyfikowano wpływu zastosowania MSSF 9, należy uznać, że model ECL nie miał wpływu na kapitały własne podmiotów niebankowych (udział procentowy wynosi ponad 97,93%)⁸. Analogiczna analiza dla sprawozdań skonsolidowanych, jednostkowych i normalnych wskazuje, że wpływ na sprawozdania skonsolidowane był również nieistotny. Były to odpowiednio wielkości 98,05%⁹ sprawozdań finansowych skonsolidowanych, 97,4%¹⁰ sprawozdań jednostkowych i 100%¹¹ sprawozdań normalnych.

W związku z tym, że znacząca większość podmiotów niebankowych w ogóle nie ujęła odpisów aktualizujących z tytułu modelu ECL, a te, które ujęły odpisy,

8 Udział procentowy liczony jako $(134 + 528) / (148 + 528) \times 100\%$.

9 Udział procentowy liczony jako $(70 + 232) / (76 + 232) \times 100\%$.

10 Udział procentowy liczony jako $(59 + 241) / (67 + 241) \times 100\%$.

11 Udział procentowy liczony jako $(5 + 55) / (5 + 55) \times 100\%$.

wykazały je w większości przypadków na poziomie nieprzekraczającym 3% kapitałów własnych i 1% sumy bilansowej, można stwierdzić, że model oczekiwanych strat kredytowych nie miał znaczącego wpływu na sytuację finansową jednostek sprawozdawczych niebędących bankami. Daje to podstawy do pozytywnej weryfikacji hipotezy H2.

Rozkład odpisów wśród podmiotów bankowych był inny (tab. 11).

Tabela 11. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na sumę bilansową w bankach

Udział w sumie bilansowej dodatkowych odpisów aktualizujących (w tym doszacowania rezerw) z tytułu zastosowania modelu ECL	Wszystkie sprawozdania finansowe banków (liczba bezwzględna)	Wszystkie sprawozdania finansowe banków (rozkład procentowy)	SSF (liczba banków)	SSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	JSF (liczba banków)	JSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	SF (liczba banków)	SF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)
>0; <1%	23	74,19	9,00	64,29	11	78,57	3	100,00
≥1%; <3%	7	22,58	4,00	28,57	3	21,43	0	0,00
≥3%; <5%	1	3,23	1,00	7,14	0	0,00	0	0,00
Razem	31	100,00	14,00	100,00	14	100,00	3	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

W badanej populacji banków giełdowych zastosowanie modelu ECL w 8 na 31 podmiotów (25,81%) na poziomie wszystkich sprawozdań finansowych spowodowało zmianę sumy bilansowej o więcej niż 1%, przy czym w jednym banku było to powyżej 3%. Z kolei na poziomie sprawozdania skonsolidowanego było to 5 podmiotów na 14 w danej populacji (35,71%). Na poziomie sprawozdania jednostkowego liczba podmiotów była niższa – było to odpowiednio 3 i 0 (21,42% i 0%). Biorąc pod uwagę, że wskazane podmioty stanowią całą populację banków notowanych na GPW w Warszawie, można stwierdzić, że z perspektywy sumy bilansowej model ECL nie miał znaczącego wpływu na te podmioty w kontekście przyjętych założeń.

Inny rozkład pojawił się w odniesieniu do kapitałów własnych (tab. 12).

Tabela 12. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny w bankach

Udział w kapitałach własnych dodatkowych odpisów aktualizujących (w tym doszacowania rezerw) z tytułu zastosowania modelu ECL	Wszystkie sprawozdania finansowe banków (liczba bezwzględna)	Wszystkie sprawozdania finansowe banków (rozkład procentowy)	SSF (liczba banków)	SSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	JSF (liczba banków)	JSF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)	SF (liczba banków)	SF (rozkład procentowy w tym segmencie populacji)
>0; <1%	6	19,35	2	14,29	3	21,43	1	33,33
≥1%; <3%	8	25,81	3	21,42	4	28,57	1	33,33
≥3%; <5%	5	16,13	2	14,29	2	14,29	1	33,33
≥5%; <10%	4	12,90	2	14,29	2	14,29	0	0,00
≥10%; <15%	3	9,68	2	14,29	1	7,14	0	0,00
≥15%; <20%	2	6,45	1	7,13	1	7,14	0	0,00
≥20%	3	9,68	2	14,29	1	7,14	0	0,00
Razem	31	100,00	14	100,00	14	100,00	3	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie (za rok obrotowy kończący się 31 grudnia 2018 r. lub po tym dniu).

W badanej populacji banków giełdowych zastosowanie modelu ECL w 17 na 31 podmiotów (54,84%) na poziomie wszystkich sprawozdań finansowych spowodowało zmianę sumy bilansowej o więcej niż 3%, przy czym w dwóch bankach zmiana taka była wyższa niż 15% kapitałów własnych, a w trzech powyżej 20%. Z kolei na poziomie sprawozdania skonsolidowanego było to 9 podmiotów na 14 w danej populacji (64,28%). Na poziomie sprawozdania jednostkowego liczba podmiotów była niższa – odpowiednio 7 i 1 (50,00% i 33,33%). Biorąc pod uwagę, że wskazane podmioty stanowią całą populację banków notowanych na GPW w Warszawie, można stwierdzić, że z perspektywy wpływu modelu ECL na kapitał własny nowe rozwiązanie miało znaczący wpływ na te podmioty w kontekście przyjętych założeń. Pozwala to na pozytywną weryfikację hipotezy H1 – zastosowanie modelu ECL miało znaczący wpływ na większość banków notowanych na GPW w Warszawie.

Zakończenie

Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 9 „Instrumenty finansowe” wprowadza nowy model ustalania odpisów aktualizujących dla aktywów finansowych oraz ustalania rezerw z tytułu gwarancji finansowych i zobowiązań do udzielenia pożyczek, zwany modelem oczekiwanych strat kredytowych. Nowe rozwiązanie nie tylko uwzględnia zaistniałe przypadki wystąpienia strat z tytułu ryzyka kredytowego, lecz również włącza w zasady ustalania odpisów oczekiwania jednostki co do wystąpienia strat kredytowych w przyszłości, wraz ze zmianami sytuacji finansowej kontrahentów i czynników makroekonomicznych.

Krytyczna analiza zapisów MSSF 9 w zakresie modelu oczekiwanych strat kredytowych daje podstawy do stwierdzenia, że rozwiązanie to nie jest w pełni spójne w zakresie przedmiotowym i podmiotowym. W związku z tym można sformułować następujące wnioski.

1. Istnieje niespójność w zakresie definicji pojęć wykorzystywanych w modelu ECL, która powoduje różnice interpretacyjne w zakresie tego rozwiązania. Dla potrzeb zastosowania tego modelu pojęcie ryzyka kredytowego nie jest powiązane z definicją ryzyka kredytowego zawartą w MSSF 7 „Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji” i wiąże się często z ryzykiem niewykonania zobowiązania, a nie z ryzykiem poniesienia straty w związku z niewypełnieniem zobowiązania przez drugą stronę instrumentu finansowego. MSSF 9 wykorzystuje zbliżone, lecz nietożsame pojęcia (np. prawdopodobieństwo straty kredytowej i prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania), w związku z czym brak możliwości jednoznacznego określenia relacji między nimi. W tym kontekście warto wspomnieć także o braku definicyjnego powiązania trzech ekonomicznie zbliżonych elementów: straty kredytowej, ryzyka kredytowego (zdefiniowanego w MSSF 7) oraz prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania. Powoduje to, że interpretacja tych pojęć jest utrudniona. Nie bez znaczenia jest też fakt zawężenia pojęcia straty kredytowej do niedoborów przepływów wynikających z danej pozycji, podczas gdy sam skutek pogorszenia wiarygodności kredytowej może powodować zmiany wartości (np. rynkowej) i wynikające stąd straty finansowe, a także

określone straty wynikające z działań dostosowujących (np. konieczność sprzedaży pozycji problematycznych ze stratą).

2. Włączenie w zasady ustalania odpisów założeń i ocen kierownictwa jednostki, nawet gdy istnieją zewnętrzne (obiektywne) miary i parametry wyceny, może skutkować ograniczeniem porównywalności między podmiotami. Powoduje to, że jednostki sprawozdawcze posiadające identyczne aktywa finansowe mogą ustalać dla nich różne odpisy aktualizujące w związku z wykorzystaniem odmiennych kryteriów i informacji makroekonomicznych.
3. Konieczność tworzenia odpisów na straty kredytowe, które jeszcze nie wystąpiły, oraz tworzenie rezerw, nawet gdy prawdopodobieństwo wypływu korzyści ekonomicznych jest znikome, wprowadza niespójność z innymi obszarami wyceny i ujmowania w rachunkowości. Model ECL wprowadza nową koncepcję ustalania odpisów i tworzenia rezerw, która nie ma swojego odpowiednika w regulacjach dotyczących innych pozycji bilansowych. Model ECL bazuje na prognozowanych wartościach odzysku, m.in. na prognozowanych cenach możliwych do uzyskania ze sprzedaży zabezpieczeń, które mogą się różnić od bieżących cen lub wartości rynkowych i które mogą być podstawą do wyceny innych pozycji bilansowych (np. nieruchomości inwestycyjnych, zapasów, środków trwałych, aktywów finansowych). Z kolei w odniesieniu do rezerw na gwarancje finansowe i zobowiązania do udzielenia pożyczki jednostka tworzy takie rezerwy (w określonych przypadkach), nawet jeżeli prawdopodobieństwo powstania wypływu korzyści ekonomicznych jest znacząco niższe niż 50%, co różni się do wymagań dotyczących innych rezerw. Na uwagę zasługuje również konieczność tworzenia rezerw na oczekiwane straty kredytowe dla zobowiązań do udzielenia pożyczki, nawet gdy jednostka sprawozdawcza ma możliwość odstąpienia od umowy, aby zapobiec powstaniu takich strat.
4. Ograniczenie modelu ECL do określonej grupy instrumentów finansowych powoduje, że ryzyko kredytowe (lub ryzyko zbliżone, związane z niewykonaniem zobligowania przez dłużnika) nie jest spójnie odzwierciedlone w sprawozdaniu finansowym jednostki. Przykładowo analizie takiej nie podlega większość kontraktów towarowych, umów skutkujących produkcją specjalistycznych zapasów na zamówienie klienta (gdy nie są wykazywane aktywa z tytułu umów z klientami), należności nieumownych czy umów poręczeń niefinansowych, mimo że mogą one generować dla jednostki (bezpośrednio lub pośrednio) ryzyko kredytowe.

Model oczekiwanych strat kredytowych został zaimplementowany przez większość podmiotów notowanych na GPW w Warszawie z dniem 1 stycznia 2018 r. Przeprowadzone badanie empiryczne wykazało, że nowe podejście miało znikomy wpływ na podmioty niebankowe z perspektywy ich sumy bilansowej oraz ujętych kapitałów własnych (na podstawie badania potwierdzono hipotezę H2). Większe znaczenie miało wprowadzenie tego rozwiązania dla banków – przeprowadzona

analiza dała podstawę do potwierdzenia hipotezy H1, zakładającej, że zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych wpłynęło znacząco na sytuację finansową większości banków notowanych na GPW w Warszawie. We wszystkich bankach model ECL spowodował doszacowanie odpisów i rezerw, w ponad połowie przypadków korekty z tytułu zastosowania modelu spowodowały obniżenie kapitału własnego o ponad 3%, a w trzech podmiotach o ponad 15% (na poziomie sprawozdania finansowego skonsolidowanego).

Wprowadzenie konieczności szacowania strat kredytowych (zarówno zaistniałych, jak i przyszłych) oraz konieczność ważenia ich prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązania przyczyni się niewątpliwie do szybszego ujmowania odpisów aktualizujących i rezerw na zawarte umowy instrumentów finansowych, co było zamierzeniem twórców MSSF 9. Zakres, w jakim oczekiwane straty kredytowe pozwolą na realizację tego celu, wymaga dodatkowych badań, które będą możliwe zwłaszcza w przypadku oczekiwanych zmian co do pogorszenia sytuacji makroekonomicznej oraz przechodzenia między kolejnymi fazami cyklu gospodarczego.

Bibliografia

- Andre P., Cazavan-Jeny A., Dick W., Richard C., Walton P. (2009), *Fair Value Accounting and the Banking Crisis in 2008: Shooting the Messenger*, Accounting in Europe, t. 6.
- Barth M. (2006), *Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements*, „Accounting Horizons”, t. 20, nr 3, s. 3–24.
- Basel Committee on Banking Supervision 2015, Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses, Basel.
- Basel Framework 2019, Standards of the Basel Committee on Banking Supervision, Basel.
- Czajor P. (2011), *Zmiany regulacji rachunkowości w zakresie instrumentów finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 62, nr 118, s. 57–69.
- Czajor P. (2020), *Identyfikacja obszarów oddziaływania MSSF 9 na sytuację finansowo-majątkową jednostek oraz ocena skutków jego wdrożenia na przykładzie spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 106, nr 162, s. 67–90.
- Duffie D., Kenneth J. S. (2003), *Credit Risk: Pricing, Measurement and Management*, Princeton University Press, Princeton–Oxford.
- Frendzel M. (2011a), *Przedmiot pomiaru wartości dla potrzeb sprawozdawczości finansowej w kontekście podejścia bilansowego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 61, nr 117, s. 5–24.
- Frendzel M. (2011b), *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Gajdka J., Stos D. (1996), *Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw*, [w:] *Restrukturyzacja w procesie przekształceń i rozwoju przedsiębiorstw*, red. R. Borowiecki, AE w Krakowie, Kraków.
- Galbarczyk T., Świdorska J. (2011), *Bank komercyjny w Polsce. Podręcznik akademicki*, Difin, Warszawa.
- Gierusz J. (2009), *Dylematy wyceny inwestycji w nieruchomości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 53, nr 109, s. 51–62.
- Gmytrasiewicz M. (2009), *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 53, nr 109, s. 63–70.

- Gomaa M., Kanagaretnam K., Mestelman S., Shehata M. (2019), *Testing the Efficacy of Replacing the Incurred Credit Loss Model with the Expected Credit Loss Model*, „European Accounting Review”, t. 28, nr 2, s. 309–334.
- Gos W. (2011), *Bilans. Znaczenie. Koncepcje sporządzania. Formy prezentacji*, PWE, Warszawa.
- Gwizdała J. (2011), *Ryzyko kredytowe w działalności banku komercyjnego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk.
- Hadasik D. (1998), *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce i metody jej prognozowania*, „Zeszyty Naukowe”, Seria II: Prace Habilitacyjne, z. 153, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań.
- Halilbegovic S., Šaković E., Arapovic-Omerbegovic A., Celebic N. (2019), *Implementation Effects of „IFRS 9 Impairment Modelling for Financial Instruments” on Regulatory Capital Banks in Federation of Bosnia and Herzegovina*, „European Journal of Economic Studies”, t. 8, nr 2, s. 120–130.
- Hamrol M., Chodakowski J. (2008), *Prognozowanie zagrożenia finansowego. Wartość predykcyjna polskich modeli analizy dyskryminacyjnej*, „Badania Operacyjne i Decyzyjne”, nr 3, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań.
- Hendriksen E., Breda van M. (2002), *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hitz J. M. (2007), *The Decision Usefulness of Fair Value Accounting: A Theoretical Perspective*, „European Accounting Review”, t. 16, nr 2, s. 323–362.
- Hońko S. (2008), *Koncepcja ostrożnej wyceny w rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe USZ, Szczecin.
- Hońko S. (2013), *Wycena w rachunkowości. Znaczenie, podstawy, parametry i zasady*, Zapol, Szczecin.
- Huterska A. (2010), *Kredytowe instrumenty pochodne w zarządzaniu ryzykiem kredytowym*, CeDeWu sp. z o.o., Warszawa.
- Iwanicz-Drozdowska M. (red.) (2012), *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, Poltext, Warszawa.
- Jajuga K. (red.) (2019), *Zarządzanie ryzykiem*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jajuga K., Krysiak Z. (red.) (2004), *Ryzyko kredytowe wiarytelności hipotecznych. Modelowanie i zarządzanie*, Związek Banków Polskich, Warszawa.
- Jarugowa A. A. (red.) (1990), *Współczesne problemy rachunkowości*, PWE, Warszawa.
- Karmańska A. (2007), *Wartość ekonomiczna a paradygmat metody bilansowej* (artykuł dyskusyjny), „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 38, nr 94, s. 121–137.
- Karmańska A. (2009), *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa.
- Krysiak Z. (2006), *Ryzyko kredytowe a wartość firmy. Pomiar i modelowanie*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Matuszczyk A. (2018), *Credit scoring*, CeDeWu, Warszawa.
- Mączyńska E., Zawadzki E. (2006), *Dyskryminacyjne modele predykcji bankructwa przedsiębiorstw*, „Ekonomista”, nr 2, s. 205–235.
- Metodyka BION (2018), *Metodyka badania i oceny nadzorczej banków komercyjnych, zrzeszających oraz spółdzielczych*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Metodyka_BION_bankow_2018_61293.pdf (dostęp: 3.11.2019).

- MSSF (2009), *International Financial Reporting Standards / Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, wyd. pol. 2007, SKwP, Warszawa, wyd. ang. 2009, IASB, London.
- Nobes C. (2001), *Asset Measurement Bases in UK and IASC Standards*, Certified Accountants Educational Trust, London.
- Przewodnik IFAC (2013), *Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek*, t. 2: *Wskazówki praktyczne*, wyd. 3, IFAC.
- PWC 2014, IFRS 9 – Expected credit losses, „In depth: A look at current financial reporting issues”, No US2014-06, August 13, 2014.
- Riahi-Belkaoui A. (2004), *Accounting Theory*, Thomson, London.
- Ronen J. (2008), *To Fair Value or Not Fair Value: A Broader Perspective*, „Abacus”, t. 44, nr 2, s. 181–208.
- Rówińska M. (2015), *Ewolucja międzynarodowych i polskich regulacji w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 873, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 77, s. 181–188.
- Saunders A. (2001), *Metody pomiaru ryzyka kredytowego*, Dom Wydawniczy ABC, Kraków.
- Sawicki K. (2009), *Wybrane problemy ustalania wartości w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 43, nr 109, s. 189–203.
- Stefański A. (2007), *Rola kwalifikacji analityków w zarządzaniu ryzykiem kredytowym w banku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.
- Szycha A. (1996), *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości. Studium metodologiczne*, FRR w Polsce, Warszawa.
- Szycha A. (2008), *Paradygmaty w nauce rachunkowości w świetle koncepcji Thomasa S. Kuhna*, „Wybrane prace z dorobku 60-lecia Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego 1948–2008”, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Vanek T., Hampel D. (2017), *The probability of default under IFRS 9: Multi-period estimation and macroeconomic forecast*, „Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis”, t. 65, nr 2, s. 759–776.
- Walińska E. (2009), *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Whittington G. (2008), *Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View*, „Abacus”, t. 44, nr 2, s. 139–168.
- Wiatr M. S. (2011), *Zarządzanie indywidualnym ryzykiem kredytowym. Elementy systemu*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa.
- Wójciak M. (2007), *Metody oceny ryzyka kredytowego*, PWE, Warszawa.
- Żółtowski W. (2017), *Zarządzanie ryzykiem w małym banku w kontekście zmieniających się regulacji nadzorczych*, CeDeWu sp. z o.o., Warszawa.

Spis powoływanych aktów prawnych

- Dyrektywa 2009/138/WE – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyłącalność II) (Dz.Urz. UE L 335 z 17.12.2009 r. ze zm.).

- MSSF 9, Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2067 z dnia 22 listopada 2016 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej nr 9 (Dz.Urz. UE L 323 z 29.11.2016 r. ze zm.).
- Rozporządzenie 2017/1129 – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1129 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie prospektu, który ma być publikowany w związku z ofertą publiczną papierów wartościowych lub dopuszczeniem ich do obrotu na rynku regulowanym oraz uchylecia dyrektywy 2003/71/WE (Dz.Urz. L 168 z 30.06.2017 r. ze zm.).
- Rozporządzenie 575/2013 – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz.Urz. UE L 176 z 27.06.2013 r. ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie informacji bieżących i okresowych (2018) – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 marca 2018 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim (Dz.U. z 2018 r., poz. 757).
- Rozporządzenie w sprawie instrumentów finansowych (2001) – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 277).
- Rozporządzenie w sprawie tworzenia rezerw w bankach (2008) – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 520).
- Rozporządzenie w sprawie rachunkowości banków (2010) – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 957).
- Rozporządzenie w sprawie rachunkowości zakładów ubezpieczeń (2016) – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 kwietnia 2016 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji (Dz.U. z 2016 r., poz. 562).
- Ustawa o rachunkowości (2019) – Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 351 ze zm.).

Spis tabel

Tabela 1. Wybrane definicje ryzyka uwzględnione w MSSF	17
Tabela 2. Potencjalny wpływ wyboru podejścia jednoetapowego (uproszczonego) na system rachunkowości przedsiębiorstwa	54
Tabela 3. Ocena znacznego wzrostu ryzyka kredytowego – przesłanki i warunki krytyczne	64
Tabela 4. Prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania – czynniki determinujące i kwestie problematyczne	72
Tabela 5. Stopy procentowe wykorzystywane w procesie ustalania ECL	85
Tabela 6. Sprawozdania finansowe uwzględniające korekty dotyczące modelu ECL na 1 stycznia 2018 r. według ich rodzaju	100
Tabela 7. Rozkład sprawozdań finansowych ze względu na ich rodzaj i udział dodatkowych odpisów na ECL w sumie bilansowej	101
Tabela 8. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny	102
Tabela 9. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na sumę bilansową w podmiotach niebankowych	103
Tabela 10. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny w podmiotach niebankowych	104
Tabela 11. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na sumę bilansową w bankach	105
Tabela 12. Rozkład raportów finansowych ze względu na wpływ modelu ECL na kapitał własny w bankach	106

Spis schematów

Schemat 1. Strata finansowa w kontekście sytuacji dłużnika i możliwości realizacji określonych kwot	26
Schemat 2. Relacja straty oczekiwanej do straty poniesionej	37
Schemat 3. Zakres odniesienia modelu ECL w MSSF	42
Schemat 4. Model ECL w odniesieniu do ujętych aktywów finansowych	46
Schemat 5. Model ECL w odniesieniu do pozycji zobowiązań i zobowiązań warunkowych	49
Schemat 6. Wpływ okresu trwania pozycji na wysokość odpisu	55
Schemat 7. Podział aktywów na portfele ze względu na ryzyko kredytowe i sposób wyceny	57
Schemat 8. Ujęcie przeszacowań dla aktywów finansowych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody – wersja I	93
Schemat 9. Ujęcie przeszacowań dla aktywów finansowych w wartości godziwej przez inne całkowite dochody – wersja II	94